

## TURGENJEV

E. S P E K T O R S K I J

Hegel je pisal, da sleherni véliki človek zapušča ljudem prekletstvo, čigar jedro je v tem, da moramo razložiti njegovo osebnost in delo. To prekletstvo nam je torej zapustil tudi Turgenjev. Skupaj s Tolstim in Dostojevskim je prav tako vtelesil rusko književno elementarnost, kakor Goethe skupno s Schillerjem vtelesuje nemško prvinskost. Ni bil samo prvi ruski pisatelj, čigar spisi so bili že za njegovega življenja znani po širnem svetu, marveč je tudi imel velik vpliv na svetovno književnost. Stoletnico njegovega rojstva smo slavili leta 1918., sedaj praznujemo petdesetletnico njegove smrti. Zdelo bi se, da je tak pisatelj že do dobrega znan in da ne more biti velikih razlik v mnenjih o njegovem značaju. V resnici pa ni tako. Ime Sanina je bolj znano iz enako imenovanega pornografskega romana Arcibaševa, kakor iz nežne povesti Turgenjeva „Pomladne vode“. Ime Litvinova je bolj znano po psevdonimu boljševika Finkelsteina-Wallacha, kakor po imenu Turgenjev-ljevega „Dima“. V zvezi z dramatskimi deli Turgenjeva ponavljajo kaj radi to, kar je sam pisal o njih iz svoje zlagane skromnosti, ččš, da „nima dramatskega talenta“ in da njegovi komadi, „ki so slabi na odru, utegnejo neke mere zanimati samo v knjigi“. Toda te igre so zavzele častno mesto v repertoarju moskovskih Hudožestvenikov. In kakor je pripomnil profesor Warnecke, predstavljajo prvi poskus tako zvanega razpoloženskega teatra (teatr nastrojenja). Mayerjev in Larousseov slovar karakterizirata Turgenjeva kot bojvnika za odpravo tlačanstva, kakor da bi bil samó ruski Beecher-Stowe. Edmond About je predlagal za njegov spomenik ploščo z odlomkov okovov, kakor da bi bil Turgenjev politični bojvnik. V tem smislu je razumel njegov pomen magistrat mesta Tiflisa, ki je po knezu Bebutovu poslal na njegov grob venec z odlomkom okovov. V nekaterih revolucijskih in socialističnih krogih pa so označevali Turgenjeva docela nasprotno: za ideologa plemiških privilegijev in „barina“, lastnika kmečkih „duš“. Leta 1918. so nekateri ukrajinski fanatiki zahrbtno ubili profesorja Zabolotskega samo zaradi

tega, ker je ob priliki stoletnice njegove smrti omenil njegovo himno jeziku velikega ruskega naroda. Knjiga profesorja Ovsjaniko-Kulikovskega o Turgenjevu se začneja z besedami, da je bil ta pisatelj najbolj dosleden zapadnjak in prepričan „postopnik“ (postepenovec). Z drugimi besedami: umetnika skušajo potlačiti s publicistom. Zdelo bi se, da vsaj tip Turgenjevljevih žensk ne vzbuja sporov. A tudi o tem so mnenja razcepljena kar do protislovij. Tako je n. pr. Dostojevskij smatral za vtelesenje tega tipa Lizo iz „Plemiškega gnezda“, junakinjo ponižnosti, ki jo je približeval Tatjani iz Puškinovega „Evgena Onjegina“. Profesor Ovsjaniko-Kulikovski pa vidi tipične Turgenjevljeve ženske v tako „močnih“ junakinjah kakor sta Natalija iz „Rudina“ in Helena iz „Predvečerja“. Čehov je mislil vzlic vsemu navdušenju za Turgenjeva, da so „vse njegove žene in dekleta neznosne zaradi svoje narejenosti in, odpustite, laži“. „Plemiško gnezdo“ smatrajo po navadi za enega najnežnejših ljubezenskih akvarelov v vsej svetovni književnosti. Vendar nas skuša prepričati Apolon Grigorjev, da je to ponesrečena epopeja, kakor n. pr. Tolstega „Vojna in mir“, in očita Turgenjevu, da je „velikansko platno, ki ga je pripravljajal za ogromno zgodovinsko sliko, pokril s samimi skicami“. Po navadi vidijo v Turgenjevu realista, toda Remizov ga ima za „sanjskega vidca“.

Kakor kažejo pravkar omenjeni primeri, še vedno ni zaključno rešeno vprašanje smisla in karakterja umetniškega stvarjanja Turgenjeva. S tem opravičujemo svoj skromni poskus, da tudi mi kaj prispevamo k obravnavanemu vprašanju.

Najpomembnejši dogodek v književnem življenju XIX. stoletja je bil propad idealizma in romantizma. Nastopil je trezni in suhi pozitivizem: stvarnost namesto ideala, dejstvo namesto ideje, proza namesto poze in fraze. Književnost je prenehala plavati v nebesih in ni več iskala modrega cveta na zemlji. Kakor je pripomnil Flaubert, se je jel Apolon voziti z izvoščkom in Pegaz ni več letal in ne galopiral, marveč je stopical z drobnimi koraki. Večina pisateljev ga je celó popolnoma razjahala, samo da bi bila še bliže tlom. Z istim namenom so se jeli mnogi med njimi plaziti terre à terre. In to so odobraval celó nekateri pesniki: *l'essor nous a déçus, sachons ramper sans honte*, piše Sully Prudhomme.

Taka izprememba je bila do neke mere koristna in celó neizogibna. Vico je delil zgodovino v tri periode: božansko, junaško in človečansko. Tudi književna zgodovina se je napotila v človeško fazo. Doba „božanskih komedij“ je minila. Težko je bilo slikati junaka, v čigar dejanja bi čitatelji tako verovali kakor Don Quijote. Aktualna je postala „ne-

božanska“ (Krasinski) ali „človeška“ (Balzac) komedija, ki so v nji izginile že vse iluzije. Menschliches, Allzumenschliches. Slovstvo se je izpremenilo v samospoznanje stvarnega, ne namišljenega človeka.

A na tej poti mu je jela pretiti nevarnost, da se bo stapljalo z znanostjo in prenehalo biti slovstvo, t. j. umetnost. Ob istem času si je tudi znanost, kakor se je izrazil Taine v zvezi z J. St. Millom, odsekala petoti, da bi si bolj utrdila rogove. Tudi ona se je odpovedala teološkim in metafizičnim idejam v imenu pozitivizma, čigar geslo bi takisto mogla biti Stendhalova formula: voir clair dans ce qui est. V čem je potemtakem razloček? Če stvarjanje zares ni nič drugega nego opazovanje, ali se književnost ne bi mogla popolnoma kriti z znanostjo? In res so nekateri pisatelji to priznali. Balzac se je proglasil za „doktorja socialnih ved“, Zola je postal Boileau „eksperimentalnega romana“, brata Goncourta sta se zavzemala za „kliniko ljubezni“, a Renan je trdil, da čitaj namesto književnih spisov zgodovino literature.

Zadeva pa se ni zaustavila na tem mestu. Ni dovolj, da samo ugotoviš stvarnost, zakaj, kakor je pripomnil Royer-Collard, nič nesmiselnjšega ni od dejstva kot takega. Dejstvo je treba razložiti. V ta namen pa je že potrebna neka teorija ali filozofija. To so učenci pozitivisti kaj dobro razumeli. Taine priznava samo dejstva (fakte), zahteva pa, da naj bodo „dobro izbrana“. A vsaka izbira hoče, da imaš neko merilo. Zato se je tudi znanost zatekla k merilu, in sicer k takemu, ki je ustrezalo njeni težnji, da bi vse vzvišeno speljala na nizko. Tako merilo je postal naturalizem. To pomeni, da se je znanost med tremi mogočnimi metafizičnimi smermi, namreč med Bogom, človekom in narodo, obrnila v narodo. Naroda pa ga ni umevala v antičnem smislu, v podobi poduhovljenega, vprav božanstvenega bitja, ki daje dobrih navodil misli in volji človeka, tega svojega ljubljenega otroka, marveč ga je umevala kot mehanizem, ki je podložen mrzlemu in železnemu determinizmu fizičnih zakonov. Človek se potemtakem ni več smatral za sina božjega ali za svobodno bitje, marveč za sužnja ali za proizvod mehaničnih sil. Njegovo duhovno in duševno naravo so bodisi popolnoma zaničevali, ali pa so izvajali iz nje kakor posledico iz vzroka. Tako se je v znanost, ki se je hotela končno odkrižati sleherne metafizike, zopet vrnila metafizika. Toda to ni bila več prejšnja idealistična metafizika, marveč metafizika naturalizma in materializma. Tista književnost, ki se je istovetila z znanostjo, ji je tudi na tej poti ostala zvesta. Zola je nadomestil „metafizičnega človeka“ s „fiziološkim“, in zahteval, da književnost „dokumentiraj“ naturalistično doktrino. Victor Hugo se je upiral: vouloir être brute, ayant le choix d'être âme! Protest starega romantika pa ni imel uspeha.

Zahodna, zlasti francoska književnost, ki je prenehala biti romantična, je po tej poti hotela postati realistična, vendar je zgrešila stezo in zašla v naturalizem. To bi pomenilo njen popolni umetniški propad, če se ne bi zdaj pojavilo dvoje okolnosti: Prvič je tudi pri naturalistih talent prevladal nad doktrino. Ko so pisatelji prehajali od besed k delu, niso ustvarjali zgolj po naturalističnih navodilih. Prave fiziologije in determinizma ne najdeš ne v Balzacovi „Človekovi komediji“ ne v Flaubertovih ali Maupassantovih spisih in celo ne v najboljših romanih samega Zolaja. Njegova epopeja Rougon Macquartjev je močno pokvarjena z naturalističnim rezoniranjem, kakor je tudi Tolstega „Vojna in mir“ pokvarjena s sociološkim rezoniranjem. Toda, če vsa ta rezoniranja izločiš, ostajajo spisi velike umetniške vrednosti. Drugi vzrok, zakaj se realistična umetnost ni v naturalizmu poplitvila, kaže primer dveh literatur, namreč angleške in ruske. Po slepilnem bliskanju romantizma s takimile junaki, kakor sta Byronov Korsar ali Kain, je angleško slovstvo stopilo na semenj ničemurnosti. Jelo je tam iskati človeka in ga je zares našlo, ne da bi se bilo zateklo k naturalizmu in determinizmu. Še večji vtisk je napravila tista ruska književnost, ki je pričela — namesto da bi opevala „demone“ in „junake našega časa“ (Lermon-tov) — slikati vsakdanje zgodbe iz življenja navadnih ljudi z vsemi njihovimi človeškimi napakami. Brž ko se je zahodna Evropa seznanila s to literaturo, jo je doumela kot razodetje pravega umetniškega realizma, ki po Vogüéjevih besedah ni samo ustvaril človeka iz blata, marveč mu je še vdihnil živo dušo. In čeprav je bil v ruski književnosti prvi pomembni realist Gogolj, so na zahodu videli pravega predstavitelja ruskega realizma v Turgenjevu ne v Gogolju.

A to je bilo povsem naravno. Izmed vseh ruskih pisateljev je bil prav Turgenjev v največji meri, kakor se je sam izrazil, Europaeus, to se pravi: bil je aktivno udeležen ne le v ruskem, marveč tudi v splošnem evropskem duhovnem življenju. Zategadelj je bil mnogo razumljivejši ko dostikrat meglena „slovanska duša“ drugih ruskih umetnikov. Vrhu tega je bil do malega edini ruski pisatelj, čigar realizem ni bil zapleten po tujerodnih motivih in stremljenjih.

Turgenjev ni vnašal v svoje stvarjanje moraliziranja, zato se je izognil usodi Gogolja in Tolstega: Gogolja, avtorja „Revizorja“, ki se je po strogi reviziji lastnega ustvarjanja skesal pred svojimi čitatelji, kakor bi bila po Bogu dana genialnost zločin, ki je potlej skušal reševati žive duše in je dosegel samo to, da je ubil v sebi velikega umetnika in sežgal drugi del „Mrtvih duš“. Tolstega, ki se je sramoval celo svojih literarnih mojstrov in umetnosti sploh, vse na ljubo modrovanju o tem, „kako naj živim“ in „v čem je moja vera“.



Turgenjev pa v svoje spise ni vnašal niti publicistike. Sicer ni bil povsem ravnodušen nasproti njenim problemom. Zanimal se je zanje. In imel je nasproti njim bolj ali manj določeno stališče, ki bi ga lahko označili: prosvetljeni liberalizem. Dà, bil je celó izredno občutljiv glede svojega slovesa med občinstvom. Toda vse to se tiče njegovega osebnega življenja in družabnih vezi. Za njegovo stvarjanje pa velja, da ni vnašal vanj nikakih pravnih, političnih ali socialnih stremeljenj. Slikal je tlačanstvo (v „Lovčevih zapiskih“), aristokrate („Dim“), nihiliste („Očetje in sinovi“), „odhod med ljudstvo“, združen s „sproščevanjem“ („Nova dežela“), vendar ne kot publicist, marveč kot umetnik. Oxfordska univerza mu je podelila naslov častnega doktorja običajnega prava (common law). Vendar Turgenjev v svojih „Lovčevih zapiskih“ ni proučeval ruskega običajnega prava. Ni podvrigel ruskega tlačanstva kaki izraziti kritiki. Bolinskij je priznal kljub vsej svoji naklonjenosti do publicistike, da so „Lovčevi zapiski“ predvsem umetniška stvaritev. Kakor vsako delo resnično velike umetnosti, je tudi ta spis zapustil znaten vtisk — ne samo estetskega, marveč takisto moralnega in socialnega. Predvsem in po svoji intenciji pa je bilo to izrazito umetniško delo. Za mladih let je Turgenjev položil „Hanibalovo prisego“, da se bo predal boju s tlačanstvom, vendar ni nikdar posvetil svojega umetniškega talenta prav temu boju. Če upoštevamo, da je bilo tlačanstvo na Ruskem odpravljeno leta 1861. in če s tem datumom primerjamo kronologijo tistih Turgenjevljevih spisov, tedaj postane očitno, da ga ni nič kaj skrbelo, kako bi prispeval k tej veliki socialni reformi tudi svoj delež. Leta 1858. je izšlo elegično „Plemiško gnezdo“, čigar osnovni motiv je razbita iluzija srčce v ljubezni. Prihodnje leto je izšel roman z mnogo obetajočim naslovom „Predvečerje“. V njem pa slika ljubezen Helene, dekleta iz plemiške hiše, do Bolgara Insarova, ki ga sicer skrbi osvobojenje, vendar ne ruskih kmetov, marveč bolgarskega naroda. Umira v Benetkah in Helena piše odondod: „Vrniti se v Rusijo — zaradi česa neki? Kaj naj počnemo v Rusiji?“ Njeno vprašanje je tem zanimivejše, ker je izšel skoraj ob istem času roman z naslovom: „Kaj naj delamo?“ Toda pisec tega slabega romana ni bil umetnik, marveč publicist Černiševskij. Leta 1860. je Turgenjev podvrigel psihološki in filozofski razčlembi „Hamleta“ in „Dona Quijota“ in spisal avtobiografsko povest „Prva ljubezen“. Tu opisuje navzkrižje med očetom in sinom, a ne zaradi socialnih vprašanj, marveč zbog ljubezni do iste ženske. Leta 1861. je izšel roman „Očetje in sinovi“. V sporu med očeti in otroci, ki ga tu obravnava, ne gre za kmečki problem, marveč za estetiko, filozofijo in žensko ljubezen. Nihilist Bazarov mirno odhaja na graščino svojega očeta, ki je lastnik kmečkih „duš“. Še več: ta nihilist

odobrava očetov odlok, da bodi neki kmet kaznovan s palicami. Leta 1863. piše Turgenjev fantastično povest „Pošasti“. Prihodnje leto piše „Dovolj je“, izpoved umetnika, ki žalostno ugotavlja, da ni več sodobno „teči za vsako novo sliko lepote in loviti sleherno trepetanje njenih peroti“. Zato je prenehal ustvarjati. Ob istem času pa odločno izjavlja, da je „Venera Miloska manj sporna od rimskega prava ali načel devetinosemdesetega leta“. To sporočilo je imelo avtobiografski značaj. Pod pritiskom neugodne kritike njegovih spisov, zlasti „Očetov in sinov“, je Turgenjev izjavil leta 1868., da je postal „književni veterani“ in celó „skoraj invalid“, da so „napočili novi časi in so potrebni novi ljudje“, zato „podaja ostavko“ in „opušča pero“. Na srečo je bila ta ločitev prezgodnja. Tudi psihmal je Turgenjev objavil še vrsto novih spisov, med njimi táko mojstrovino kakor so „Pomladne vode“. Izpopolnjeval je tudi „Lovčeve zapiske“. Najgenljivejša povest iz te zbirke, namreč „Žive relikvije“, je izšla leta 1874., t. j. trinajst let po osvobojenju ruskih kmetov. Potemtakem lahko sklepamo, da reforma pravnega položaja ruskih kmetov ni bila vodilna ideja Turgenjevlevih spisov, kakor je bila emancipacija zamorcev edina in osnovna misel „Kolibe strica Sama“, romana, ki nima sicer nikake umetniške vrednosti.

Tudi zapadnjaštvo ni bila vodilna ideja Turgenjevlevjega stvarjanja. V svojih političnih nazorih je bil nedvomno bolj nagnjen k ruskim „zapadnjakom“ kakor k „slovanofilom“. Tega ni prav nič prikrival. Kakor priznava v svojih spominih, je postal zapadnjak, odkar se je „strmoglavil v nemško morje“, in zapadnjak je ostal za vedno. Skrbelo ga je, da Rusija še „ni v planetarnem, marveč v plinastem stanju“. Tudi njemu se je zdelo, da je zahodno kulturno in socialno življenje bolj urejeno kakor rusko, zakaj „ruski človek ne nosi narobe samo čepice, temveč tudi možgane“. Vse to pa vendar le ni vplivalo na njegovo umetniško stvarjanje. Samo eden izmed njegovih tipov je odločen in prepričan zapadnjak: namreč Potugin iz „Dima“. Le-ta pa ima v romanu zgolj postransko vlogo, spis sam je posvečen priljubljenemu motivu Turgenjeva, namreč vpadu močne ženske v osebno življenje šibkega moškega. Ob priliki „Plemiškega gnezda“ piše Turgenjev: „Sem trden zapadnjak, ki ga nič ne more izpreobrniti. Vzlic temu sem s posebnim zadovoljstvom pokazal v osebi Paušina vse komične in banalne strani zapadnjaštva. Prikazal sem ga tako, da ga slovanofil Lavrecki v vseh točkah potolče. Čemu? Zato, ker je življenje samo postalo táko. In hotel sem biti predvsem iskren in resničen.“ Nedostajanja pomembnih umetniških spisov pri slovanofilih si ni razlagal tako, da je njih doktrina napačna, marveč tako, ker so sploh imeli vnaprej sklenjeno doktrino, ki jim je jemala duhovno prostost: „Nobeden izmed njih ni

mogel niti za trenotek sneti svojih barvastih očal“; „to, česar slovanofilom najbolj nedostaja, je svoboda“. Turgenjev ne slika v svojih spisih s kongenialno simpatijo zahodnega življenja, marveč prav rusko življenje. Izvzemši dva romantična starca, namreč Nemca Lemma v „Plemiškem gnezdu“ in Italijana Pantaleona v „Pomladnih vodah“, so pri zapadnjaku Turgenjevu enako kakor pri slovanofilu Dostojevskem vsi zapadni ljudje, kolikor jih tu in tam slika, kaj malo mikavni. Tako na primer kapitan Leboeuf (iz „Dveh prijateljev“), mož „z žoltimi očmi, ploščatim obličjem, modrikastimi, izbočenimi lici“, ali Klueber (iz „Pomladnih vodâ“), „čigar perilo in duševne lastnosti so bile prvovrstne“. Turgenjev se takisto ni nič preveč navduševal za zahodno književnost. Tako je n. pr. leta 1857. pisal o mladih francoskih pisateljih: „Vse je sila plitvo, prozaično, prazno in brez talenta. Ničemurnost brez življenja, prisiljenost ali prostaška onemoglost, skrajno nerazumevanje vsega, kar ni francosko, nedostajanje velike vere, slehernega prepričanja, celó umetniškega prepričanja — glejte, to opazate na vseh straneh.“ Vzlic zatrjevanju Julesa Lemaîtrea in do neke mere Bourgeta se Turgenjev ni učil pri zahodnih pisateljih, marveč narobe: zahodni pisatelji, kakor Flaubert, brata Goncourta in Zola, so se nekoliko učili pri njem.

Osnovni motiv Turgenjevljevega stvarjanja tudi ni oznanjevanje socialne „postopnosti“ (postepenovščine). Ta beseda označuje vero v neizogibnost socialne revolucije, obenem pa prepričanje, da se le-ta ne dá uresničiti takoj, nenadno, marveč počasi, postopno. Z drugimi besedami: „postopnost“ nalikuje angleškemu „fabianizmu“, ki je sprejel taktiko Fabija Kunktatorja in čigar ideologijo je nekaj časa zagovarjal Bernard Shaw, odnosno „possibilizmu“, ki ga je nekoč izpovedovala skupina francoskih socialistov. Turgenjev je naslikal samo enega „postopnika“, namreč Solomina v romanu „Nova dežela“, „medlega človeka“, „z idealom in brez fraze“. Namesto da bi „postavili barikado z zastavo na vrhu“, predlaga, „da umijmo otroka in ga naučimo abecede, ali dajmo zdravilo bolniku . . . in potlej, kdo ve, morda rešimo domovino“. Vzlic mnenju profesorja Ovsjanika-Kulikovskega pa ni glavni junak romana Solomin, marveč Neždanov, „romantik realizma“. Kakor Potugin, je tudi Solomin samo postranska oseba. Osrednja oseba v „Novi zemlji“ je Turgenjevu tolikanj priljubljeni tip neodločnega človeka. Neždanov, ta „estet, ki se je poplitvil v blatu“, „posnema v vsem Hamleta, celó v sramotnem užitku z bičanjem samega sebe“. Sebe imenuje „pošten mrtvec“ in pričakuje, da mu bo dekle, katerega ljubi, „njegova zvezda vodnica, njegova opora in hrabrost“. Obenem pa sam ne ve, „ali jo ima rad s tisto pravo ljubeznijo“. Obotavlja se pred njeno predanostjo in jo suva v naročje „postopniku“ Solominu. In da ne bi motil njene bo-

doče sreče, se ubije kakor Tolstega Fedja Protasov. Tako se iz živega mrtveca izpremeni v pravega, v truplo.

Turgenjev je imel osebne zveze z ruskimi revolucionarji, zlasti z emigranti. Nekaj časa je bil prijatelj Bakunina in Herzena. V neki pesmi v prozi celó slavi kot svetnico revolucionarko, ki ne žrtvuje ideji samo tujega, marveč tudi lastno življenje. Bil je sploh na moč občutljiv nasproti temu, kako drugi mislijo o njem; ni ostal ravnodušen niti tedaj, ko so ga jeli ruski revolucionarni krogi smešiti in psovati. Vendar se ni navduševal za socialno revolucijo. Dogodke leta 1848. je opazoval do neke mere z radovednostjo realista, do neke mere pa s studom artista. Ni kazal niti tiste mržnje nasproti revoluciji, ki preveva „Bese“ Dostojevskega; priznal je, da se njemu „ni bilo treba boriti ne na tej in ne na oni strani barikad“ („Človek s sivimi očali“). Tudi v odnosu do revolucije je bil predvsem umetnik. Izmed vseh mogočih prevratov ga je najbolj mikala tista prekucija, ki jo v človeškem življenju povzroča ljubezen, pa piše v „Pomladnih vodah“: „Prva ljubezen je takisto revolucija: preprosto, reden način urejenega življenja je v hipu razbit in uničen; mladost stoji na barikadi; visoko plapola njena bleščeča zastava, in karkoli ji prihaja nasproti: smrt ali novo življenje, vsemu pošilja svoj vzhičeni pozdrav.“

Turgenjev potemtakem ni žrtvoval svoje umetniške nadarjenosti v publicistične namene. Ni pa je tudi vezal z religijo. Bil je areligiozen. Ni čutil ne blaženosti vere in ne vznemirjenja „bogoiskateljstva“. Zanj ni bil Bog ne „nesporen podatek“ (ens realissimum), ne neodljiva naloga, ki jo je treba rešiti pred vsemi drugimi. Ni čutil verskega glada. Ob neki priliki ga je Belinskij grajal: „Nismo še rešili vprašanja, ali je Bog ali ga ni, a vi bi že hoteli jesti“. Celó tedaj, ko Turgenjev skuša prodreti v skrivnostni svet strahov in onostranskega življenja, dela brez Boga. V fantastični povesti „Pošasti“ se obrača do svoje sopotnice Ellis z besedami: „Preklinjam te v božjem imenu.“ Toda ona mu odgovarja v neumevanju: „Kaj praviš? Ne razumem.“ Sicer pa vprašanja človeške usode po smrti ni reševal v smislu krščanske formule vstajenja, prav tako ne v smislu poganske formule nesmrtnosti, marveč v duhu nihilistične formule uničenja: Smatral je, da moreš „sleherno molitev izpeljati na tole prošnjo: Mogočni Bog, stori, da dvakrat dve ne bo štiri.“ Dvomil je, da bi Bog mogel to storiti. („Pesmi v prozi: Molitev.“) Zaradi takega odnosa do vere ne najdeš v spisih Turgenjeva ne ostre subjektivne problematike Tolstega in ne vizionarstva objektivne vere Dostojevskega. Kolikor je Robespierre imel prav, ko je trdil, da je „ateizem aristokratičen“, toliko bi bil Turgenjev tipičen aristokrat brezverstva.

Vendar nastane vprašanje: Kaj drugega je moglo ostati v duši človeka, ki nima ne moralnega ne publicističnega in ne religioznega patosa, kakor popolna duhovna puščava? In ali ni imela prav tista duhovita dama, ki je pisala Turgenjevu, da ni nihilist zgolj njegov Bazarov iz „Očetov in sinov“, marveč tudi on sam?

Turgenjev se je do neke mere s tem strinjal, vendar brez vsakršnega navdušenja, dà, nasprotno: z veliko otožnostjo. „Kdor ima vero, ima vse in ne more ničesar izgubiti; kdor je nima, ta nima ničesar, in to čutim tem globlje, ker sem sam med onimi, ki je nimajo.“ Priznal je za svojo „osebno nesrečo“ okolnost, da „ni kristjan“. Kako naj bi pač bil srečen človek, čigar ontologija je bila v prepričanju, da je „nebo prazno, priroda neusmiljena, smrt neizogibna“ in da je v življenju „vse dim in sopuh“ („Dim“) in čigar eshatologija je obstajala v formuli „tema, večna tema“ („Pesmi v prozi: Konec sveta“). Bil je pesimist in je svetoval Herzenu: „Priatelj, Schopenhauerja je treba brati kar moči pozorno.“ Kakor Schopenhauer, je tudi on trdil, da je „na zemlji nedvomno in jasno samo eno, namreč nesreča“. Težko je prenašal metafizično in socialno osamelost. In ob neki priliki je bil priznal, da je v njegovi duši mrak, ki je temnejši od črne noči.

(Konec prihodnjšč.)

## V MRAKU

ANTON ŽNIDARIČ

Krvavordeča svetloba na trepetajočih listih jagnedov se je redčila; polagoma se je porazgubila v sivini neba.

Nekje v grmovju se je oglasil čuk.

Ob ribniku stoji Bolcarjev študent in buli v vodo. Narobe izvrnjene, sključene vrbače se lomijo in vijugajo v vodi kakor kače. Ribe so besne; zdaj se vrže katera visoko v zrak, zdaj pljusne z repom po vodi; izpočetka majhni krogi se večajo in širijo prav do ločja ob bregu.

„Prijemlje“, godrnja sam pri sebi, ko napenja oči na zamašek, ki se potaplja in zopet prikazuje nad vodo.

„Zdaj!“

Vodica švigne nad glavo, tolsta mreža se meče in zvija po travi.

„Brke ima povečene kakor ujet Rus“, se veseli v mrzličnem drhtenju. Iz žepa potegne škatlico. Na trnek natakne novega črva.

„Ta bo za mater.“

Hm, študent — zdaj ni več študent, zdaj je študent le še po imenu. Zdaj je kosec, grabljač, ribič. Vsak posel opravlja, samo da se preživi.

Pred veliko nočjo se je nekaj zameril v šoli. Še sam ne ve, kakšnega vruga je prav za prav napravil. Rekli so mu, da je preveč odkrit. Kaj, ali je to greh? Za praznike so mu pokazali vrata na prosto.

„Svoboda!“

Na ulici je izbočil prsi. Klobuk si je potlačil nizko na uho. Toliko, da ni začel izzivati: „Kdo si upa?“

In zdaj lovi ribe.

Po želodcu mu kruli. Zjutraj krompir. Opoldne krompir. Večerja zavisi od sreče. Če kaj potegne iz vode, je dobro. Če ne, leže na trebuh v travo in brca s petami v zrak.

Nedaleč od postaje ima dekle. Toda prazen želodec in krepka kmečka deklina, to ni kakor ročka in voda.

Po temni, gosti otavi lega rosa.

V farni cerkvi klenkajo z vsemi. Jutri bo zopet praznik. Jasni, čisti zvoki se vpijajo v mrak kakor godba.

Nekje daleč bobni vlak. Dve medli lučki prodirata skozi meglo.

Razpokana, požeta polja leže zleknjena drugo poleg drugega pod megleno rjuho kakor od poroda oslabele matere.

Iz gozda po klancu pojejo Gabrščekovi grabljači. Grablje in krplice so pometali na voz. Na zadnji ročici visita dva prazna putriha.

Naj vidijo, da so imeli nekaj s seboj!

Starejši domači se opoteka za vozom:

„Prekleta šmarnica!“

Venomer tiplje za ročico. Toda zibajoči se voz ga odsune in mu odbije klobuk. Nato mu kalne oči obvisijo na vitkem, šestnajstletnem dekletu.

„O, Jula! Glej jo no, kako je razžarjena! Pojdi no sem! Ko pa tako težko hodim. No, Jula!“

Zaziblje se proti njej, pa se mu izmuzne kakor jegulja. Izza voza mu pokaže še osle in se oprime Jermanovega okrog vratu.

„Prekleta šmarnica!“

Z divjo ljubosumnostjo se vesi na repico.

Gospodinja je nocoj nenavadno rdeča v obraz. Na glavi nosi košaro s skledami in lonci. Slabo zataknjena krušnica ji plahuta in maha po hrbtu.

„Jaka, pazi, grablje ti lezejo z voza! Ponje boš moral, če jih izgubiš! Hej, čuješ, Jaka-a?“

Jaka se leno izmota iz listja in jih globlje pokoplje.

„Ti-i-bot!“

Danes prvič vozi z žrebicama po tako nevarnem klancu. In nikjer ni zadel.



Mimo prvih hiš utihnejo. Ljudje si radi brusijo jezike. Rožmarin že oprezuje za skednjem, da bi zopet brundal svoji stari ponoči, ko ne more spati:

„Kisli časi so. Ti bahači bajtarski pa se derejo, kakor bi se jim premetavale po žepih same stare avstrijske krone!“

Na pragu stoji Korenkla. Zadira se nad svojo Nežo:

„Ali si zaprla polknice?“

Jula ima za take reči tanko uho. Mimogrede jo podraži:

„Ja, le pazi, Neža, da ti Simon ne zleze skozi okno!“

Nato se pogreza vas v vedno večjo tišino.

Od hiš se vlačijo dolge sence. Pod goricami se izlivajo v črnino v vrsto nasajenih smrek.

Vendar ne zagori še nobena luč.

„Kaj bi žgali petrolej, ko pa je svetlo od meseca, da bi lahko iglo pobral!“

Bolcarjev študent navija trnek. Temni se že. Ribe so se zarile v blato.

„Nač, kaj?“ izprašuje mati v skrbeh.

„Dve mreni, štirje žlaji in ena ščuka“, odgovarja študent malomarno. Z obraza se mu bere, da je zadovoljen.

„Ja, Bog pomagaj, kaj pa hočeš še več? V peči na deski jih bom posušila. Nimam masti.“

Čuk se je prepeljal na hruško-tepko pred hišo.

„Tonek, zapomni si, ne bomo več dolgo tako skupaj! Enega izmed nas bo pobralo“, meni stara z otožnim glasom. „Pojdi in zapodi nesrečo.“

Študent smeje zdrvi k hruški. S kamenjem prežene čuka od hiše.

Nato stopi v hišo po suknjo. Sproščen, prijetno izmučen od jutrnje košnje, stopa žvižgaje po rosnih vratnikih med njivami.

Po škarpi v goricah pojeta Kolarjeva dva. Pesem se jima kar trga iz ust in še dolgo zamira nekje v gozdu.

Pri brvi sreča Gabrščka.

„Po drenov ročaj za otko moram. Jutri bom oral za ajdo“, ga ustavi stari s krivcem v roki.

„Kaj pa ti, k deklinam? Presvetlo je še za take reči.“

„H kovaču grem po koso. Zjutraj sem jo zlomil pri peti. Kakor da bi bila iz repe.“

„A-ha, na ono je mislil, mlečjak! Pa ni bil noben plot in mejnik na varnem!“

Študent si natezuje škorenj. Gabršček nadaljuje že z drugačnim glasom:

„Fant, mlad si še, živi! To ti pravim jaz, ki sem star. Četudi nam zarubijo vso živino, odpeljejo vse seno in prodajo vse vino za davek in zaostalo zemljarino — noči nam ne morejo iztrgati in prodati! Zapomni si: noč je naša! Tako je bilo od nekdaj, tako bo ostalo na vekomaj. Vzemi kmetu vse, noč je njegova! Tako je bilo, ko je lazil še moj oče po vasi, tako je bilo, ko so me sprejeli fantje pri ‚Tabli‘ na križpotju, tako je sedaj, ko capljajo za nami in sledijo po naših stopinjah naši otroci.

Pravijo, da stopamo v nove čase. Toda kmet je bil in bo ostal isti. Kdor se bo izpremenil, ni več kmet. Slekkel je kmečko suktnjo. Naj iztirajo kmeta iz vasi, naj mu zažgo hišo do tal — ded se bo vrnil ponoči in poiskal v razvalinah mesto, kjer je stala peč. Laže bo umrl tam, kjer je preždel in pretuhtal vso svojo starost. Kmalu za njim se bo vrnil sin. S trepetajočimi prsti bo brskal med ožganimi dogami. Nato bo vstal in se ogledal naokrog:

„Tu je stala moja kmetija!“

In tudi vnuku bo nekoliko laže, ko se bo v svetli, z mesečino prenasičeni noči naslonil na ožgan plot kraj pogorišča ter mislil na svoje izgubljeno dekle.

Tako bodo ponoči vsi trije obiskali svojo preteklost. Zamišljeno bodo strmeli v blestikajočo se Pesnico do jutra. Dokler jih ne bo pregnal dan.“

Gabršček nenadno preneha. Videti je nekoliko nenavadno zatopljen v misli. Niti ne zaveda se, da riše s krivcem že ves čas čudne kroge po zraku.

„Lahko noč, oče!“ vožči študent zamišljen, pa še vedno stoji na istem mestu.

„Lahko noč, Tonek! Ne pozabi, kar sem ti povedal!“

Stari se izgubi s krivcem v grmovju.

Strgarka kosi deteljo ob Pesnici. Ženska iz jekla. Z vsakim moškim se skuša pri košnji. Zdaj brusi koso, počasi, premišljeno kakor možakar. V rosi reže kosa, da je veselje. Okrog trinajst oralov ima, pa opravi vse sama pri hiši. Mož je delal v Rogatcu v steklarni. Že od nekdaj je bil slabih prs. Naglo ga je zadušil stekleni prah. Same stroške je imela potem, drugega nič.

Pravdičev hlapček napaja živino. Z velikansko naglico vleče v korito, toda goved je troje in jih ne dohaja. Rdečka že liže in strže po praznem koritu.

„Vrag, ali boš še korito požrla?“ se jezi ter jo suva s škornjem v trebuh, da bi jo odpravil v hlev.

„Boš!“ se zadere nad njim gospodar, ki se prikaže izza ogla.

„Ali ne vidiš, žaklavec, da bo rdeča še pila?“

Hlapček na tihem nekaj godrnja. Mudi se mu. Cencek ga že čaka. Že ves čas oprezuje iz slivnjaka in požvižgava. Nekje je izvohal, v kateremu tolmunu se bodo nocoj kopala dekleta, ki so bila pri mlačvi. Ko je popoldne kotalil novo koio h kovaču, se je ustavil pri lesi in ga poklical:

„Ti, Šumek, o prvem mraku pridi za hlev! Ko ti bom požvižgal takole: fi-i, fi-i! Strašit jih greva. V prvem tolmunu nad mlinom! Veš katere vse: Frančka, Irglovi obe, Markova Liza in naša Trezika. Zgoraj na svislih sem pobiral jajca in jih poslušal, kako so lopotale in se otepale prahu. Liza je rekla, da ga ima tako poln nos, da komaj diha in se takoj počuti prerrojeno, če se okoplje po takšni mlačvi, preden gre spat. Ha, ha!“

Gospodar opazi Šumekovo naglico:

„Glej, Šumek, da mi ostaneš nocoj lepo doma! Potem pridem pogledat v hlev!“

Nato zaklene klet in se odpravlja v hišo.

Zdi se, da je vas popolnoma zamrla v tišini padajoče noči.

Polja tonejo v vedno gostejši megli. Obrisi koč se medlo rišejo vse tja do Pesnice, ki se premika leno kakor masivno, kovinsko se blestika-joče telo.

Zemlja — žareče, tisočkrat pregneteno železo, poteptano od tisočeri-rih bosih nog — se ohlaja. Pretegnjena se je zleknila, oprezno se je potuhnila, da ne bi opazil njen gospodar, da je stara, utrujena od večne človeške borbe za obstanek. Toda njene grudi so še vedno polne in visoke. Na njenih napetih vzboklinah se temno odražajo raztrgani vino-gradi. Iz teh rjavih peg se je iztisnilo že mnogo vina. Letos, pravijo, kaže prav lepo. In vendar je letos prvič razločno zaslišala obupni kmetov glas:

„Prekleta zemlja, zdaj me še ti zapuščaš!“

Čuki se oglašajo drug za drugim, vedno pogosteje, kakor bi jih razpostavil po grmovju.

S hriba od Sv. Tomaža se slišijo hripavi, pijani glasovi: Pred nekaj dnevi so odprli vinotoč — po dva dinarja liter.

„Pijmo ga! Če ga drugi nočejo, ga bomo pa mi! Saj je naš, naše roke so ga vsadile, naše roke so ga iztisnile! Za dva dinarja le pozabiš na prazno skledo, na cmeravo ženo in otroke, na davke, na rubeže, na vse, vse! — Bog živi! I-ju, ju, ju . . .!“

In potem je vas tiha in mirna.

## TROHNOBA

I V O B R N Ā I Ā

**K**o obešenec mesec boljŕi.  
Temè so ko roke zarotnikov.  
Poslednji korak boŕjepotnikov  
v daljavah umira, nemí.

Tu nihŕe ne moli veŕ skruŕeno.  
Molk kamna je mrtvecu brat.  
Prerasel zidovje razruŕeno  
je smrtne groze osat.

Zdaj ŕe dolgo oŕi si tiŕŕimo,  
samó ŕe po kotih golŕimo, sivímo ...  
A motne reke teko  
brez glasu za goró, za goró.

## PESEM O IZOBĀENCIH

I V O B R N Ā I Ā

**K**dor bo ŕel po teh stezáh,  
v jarem trd se bo zapregel;  
le v drobtinah kruh bo stregel  
s tujih miz, ves tih in plah.

Veŕno bo med pragoma  
smrti in ŕivljenj oral  
kamen duŕ; polagoma  
sam, brez bratov bo ostal.

Nepodprt vse ŕive dni  
bíl se bo s tegobnostjo  
groze pred zagrobnostjo,  
pred poslednjimi reŕmi.

Ko menih ubog in strog  
čakal bo le kradoma,  
da zbudi nenadoma  
ga v ognjenem grmu Bog.

Preko carstev devetero  
šel bo tuj po teh stezách —  
dokler s svojo blazno vero  
nem ne bo se zgrudil v prah.

## STAROGRŠKA FILOZOFIJA IN SLOVENCİ

FRANCE VEBER

### II

(Konec.)

Tudi Slovenci smo že davno preživeli prvo in drugo, bajeslovno-plemensko in plemensko-narodno stopnjo svojega notranjega razvoja, čeprav ni dvoma, da preté stvarnemu študiju tega našega razvoja večje težave, nego bi si to mogli misliti oni učenjaški romantiki preteklega stoletja, ki so že v vseh podrobnostih govorili tudi o posebnem slovanškem „Olimpu“. Ne da pa se zanikati *dejstvo* takega, bajeslovnega razvoja naše narodne miselnosti. Ta naš razvoj sega nazaj, ko smo še živeli v objemu vseslovanske vzajemnosti, in nas je spremljal še tedaj, ko smo pričeli živeti tudi že neko samostojno življenje. Naše ljudske pripovedke in bajke so za to dovolj zgovorna priča. In že na tej točki se pričnajo zanimive in važne razlike med našim in svoječasnim starogrškim razvojem narodne miselnosti. Stari Grk je bil ostal, da se takó izrazim, na eni zemlji, na enem kraju; vse krajevne razlike, ki so polagoma tudi tam vedno bolj ločile pleme od plemena, so bile ostale vsaj v glavnem krajevno nepretrgane in zvezno prehodne. Mi pa smo se bili od svoje skupne slovanske pramatere polagoma že tedaj tako oddaljili, da smo bili že v onih časih nanjo skorajda popolnoma pozabili. Zato nismo dobili svojega vseslovanskega „Homerja“ in „Hezioda“, zato imajo tudi naše ljudske bajke in pripovedke zlasti dve plasti, izmed katerih prva meri na naše prvotno življenje v vseslovanski skupnosti, druga pa na dobo naše poznejše plemensko-narodne samostojnosti in zato je vprav ta druga plast našega bajeslovnega gledanja na svet in življenje še danes bolj vidna in obenem taka, da jasno priča, kakó smo že na tej bajeslovni stopnji svojega notranjega razvoja kaj radi sprejemali tudi bolj *oddaljene* predstave

in *tuja* gledanja na svet in življenje. Našo narodno miselnost je takó doletela posebna izguba in poseben dobiček. Vedno bolj smo izgubljali ljudsko zavest prvotne slovanske plemenske skupnosti, obenem pa smo dobivali vedno več pogleda v duše tujih plemen in tujih narodov, kar je storilo, da je postala tudi naša že osamosvojena narodna miselnost tudi po svojem obzoru še bogatejša in širša; vendar je ona zavest prvotne skupnosti tudi na tej drugi stopnji naše narodne miselnosti delovala naprej in ni dopuščala, da bi bili že tedaj utonili v morju tuje duševnosti. Seveda pa velja tudi za nas dejstvo, da je bila naša narodna miselnost na svoji prvi stopnji še zgolj instinktivno-slovanska in da je šele na drugi stopnji začela dobivati značaj posebne in osebne — slovenske miselnosti, ki pa je bila po svoji vsebini še vedno zgolj bajeslovno osnovana. Zato se mi tudi upravičeno dozdeva, da imajo tudi sem spadajoče *naše* ljudske pripovedke in bajke neprimerno bolj *svetozoren značaj* kakor njih take osnove, ki smo jih prinesli s seboj že iz prvotne slovanske vzajemnosti.

Tudi našemu bajeslovnemu razvoju je sledil razvoj, ki nam je dal zaslutiti ono veliko razdaljo, ki je med bajko in resničnim sporočilom in med slepim slučajem mitične sile in prirodno nujnostjo dejanskih dogodkov. Toda zopet še v ostrejšem nasprotju s starim Grkom ti prvi početki našega narodnega dozorevanja niso bili obenem početki nikake prave lastne državnosti. Nasprotno, to je bil čas našega tujega državljanstva, čas našega državnega suženjstva. Tudi to je bila že tretja, narodno-državna stopnja naše narodne miselnosti, ki pa so ji samo vnanje prilike dale posebno in, da se takó izrazim, negativno vsebino: pričeli smo živeti že pravo državno življenje, ali samo še pod tujo voljo in tujim gospostvom. Morda vprav iz tega razloga pa je bil ta čas obenem poln blagoslova za naš nadaljnji razvoj. Zmagoslavni pohod *krščanstva* je prinesel našemu ljudstvu prvo filozofijo, ki ni bila več osnovana na samih bajeslovnih predstavah in pojmi, in *sila držav*, ki so si to ljudstvo druga za drugo osvajale, je tem bolj pospeševala naš nekam že prirodni čut za pravni red in za avtoriteto oblasti. In vse to je storilo, da je bila na tej stopnji tudi naša narodna miselnost v svojih končnih koreninah povsem enaka orisani tretji stopnji starogrške narodne miselnosti: tudi naša ljudska pozornost je bila — že po sili razmer — še samo na zunaj obrnjena in tudi mi smo smatrali tako rekoč za samo ob sebi umevno, da delamo in storimo ne glede na svoje zasebno svojstvo samo to ali vsaj predvsem to, kar se nam je kakorkoli samo od zunaj in od zgoraj velevalo. Bila je to doba naše *prisilne narodne vzgoje*, in dejstvo, da smo tudi to dobo srečno preživeli, je bilo za naš nadaljnji notranji razvoj neprimerno večjega pomena, kakor če bi si bili tedaj v zmagovitem navalu kakor Huni za trenotek osvojili vso Evropo; zakaj samo



takó smo tudi za svoj nadaljnji notranji razvoj ostali oboroženi z živo zavestjo, da je uvaževanje prirodnih nujnosti več ko naslada neposrednega čutnega videza in da je prava socialna pokorščina več ko vdajanje samo trenutnemu poželenju. Seveda smo, kakor stari Grk, na tej stopnji tudi mi živeli že pravo osvobodeno osebno življenje in to samo še v odnosu do svoje bližnje in daljne „okolice“. Toda dočim je bilo takó povnanjeno osebno življenje pri starem Grku tako rekoč povsem samородno in prvemu koraku v kraljestvo duhá tudi povsem primerno, pa je pri nas ta povnanjenost *razen tega* bila še posledica borbe za zemljo in državne pokorščine tujerodni oblasti. Morda to razlaga, da smo že v tej dobi imeli velike močé, čeprav jih imenoma manj poznamo: že ti močje so bili vzori slovenskega osebnega življenja in delovanja, ali njih življenje in delovanje je še bilo življenje in delovanje v tujini, življenje in delovanje za tujca. Po moji domnevi in vednosti spadajo sem zlasti tedanji slovenski mladeniči, ki so se bili zbog svoje nadarjenosti v tujini povzpeli na mesta cerkvenih dostojanstvenikov, učenih vzgojiteljev in vplivnih državnih uradnikov.

In tudi za nas je tem nujneje sledila še doba prave notranje poglobitve, doba naše *na znotraj obrnjene ljudskonarodne miselnosti*. In čudno, tudi za ta svoj nadaljnji notranji razvoj smo prve pobude dobili od zunaj. Ta doba se je za nas pričela s časom tako zvane *reformacije*, tako zvanega *preporoda*, ki je imel najprej versko obeležje in je naše ljudstvo obogatil z mislijo, da je človek za svoje misli in za svoja dejanja v prvi vrsti tedaj odgovoren, kadar v resnici *sam misli* in kadar sledi samo glasu *lastne* vesti. S tem je tudi rečeno, da postavljam prve začetke tega preporoda že v prvo polovico 16. stoletja in da torej tu ne mislim le na oni poznejši preporod, o katerem govoré *literarni zgodovinarji* šele v zvezi z našim narodnim prebujenjem v prvi polovici 19. stoletja; saj je tudi ta drugi preporod zgodovinsko in idejno nazaj osnovan na onem prvem preporodu, ki je naš edini *osnovni* preporod in sega neposredno v zares osnovne, namreč verske korenine naše narodne miselnosti. Vprav versko ozadje tega pokreta dela tudi razumljivo, da sodijo v ta čas prvi slovenski prevodi sv. pisma, ki so imeli prav ta namen, da naj bi ljudstvo samo čitalo svete knjige in da naj bi se ljudstvo ob takim *lastnem* pogledu *avtonomno* prepričalo, kaj mu je potrebno za končni smoter njegovega življenja na zemlji. Drugo vprašanje je, ali je bila to prava pot za doseg takih transcendentnih namenov. V tem stiku je pač mnogo važnejše dejstvo, da so imeli ti verski početki slovenske reformacije nekako sami po sebi še nedogledne nadaljnje posledice. Naše ljudstvo je postajalo pismeno in je pričelo dobivati tudi svoje narodno slovstvo: najprej versko in jezikovno-slovnično, nato gospodarsko-praktično in

naposled tudi pripovedno-umetniško. Vedno močnejše se je začela javljati sila naše samostojne narodne zavesti, vedno večje je postajalo število naših narodnih buditeljev in voditeljev in iz naše sredine so vstajali tudi klasiki na vseh poljih kulturnega udejstvovanja: v gospodarstvu, umetnosti, znanosti, politiki in pravi religiozni vzgoji našega ljudstva. Postali smo zrel narod, ki mu je manjkalo samo še to, da bi smel in mogel živeti tudi v svoji, *osvobojeni državi*. Zato je bila to zares *prehodna četrta* doba našega narodnega razvoja, naše narodne miselnosti, in morda se tudi čitatelj ne more prečuditi tisti veliki razliki, ki je med tem našim razvojem in med prej orisano in enako prehodno četrto stopnjo starogrške narodne miselnosti.

Tam, v Atenah, je bila to doba *sofistov*, ki so resnico in pravico zamenjavali z videzom in samohotnostjo, tu, pri nas, je bila to doba našega pripravljanja k spoznanju resnice in k dosegu pravice; tam, v Atenah, je bila to doba napihnenih vsevedežev, ki so pobirali za svoje podtalno delovanje mastne honorarje, tu, pri nas, je bila to doba resničnih rodoljubov, ki so prečesto v največjem trpljenju živeli in delovali samo za duševni dvig in gospodarski napredek svojega ljudstva; tam, v Atenah, je bila to doba počasnega ginevanja starogrške državne misli, tu, pri nas, pa je bila to doba *končnega prehoda v osvobojeno samostojno državo*. Sicer pa je morda že zdaj vsakemu jasno, *odkod* ta skorajda neumevna razlika med tema dvema preporodoma, med starogrškim atenskim in našim slovenskim preporodom. Pri obeh preporodih je šlo za odkritje *človeka*, za duhovno *ponotranjenje* osnovne življenjske pozornosti in za vzporedno *človekozorno* pojmovanje sveta in življenja. Toda staremu Grku se je tudi takó odkriti „človek“ zazdel samo obilica čutnih doznavanj in trenutnih poželenj, starogrško duhovno ponotranjenje je bilo le zavestni poudarek človeške animalnosti, tiste animalnosti, ki je bila dejanski premagana že ob koncu bajeslovne dobe starogrške narodne miselnosti, in zato je bilo tudi starogrško nenadno „človekozorno“ gledanje na svet in življenje toliko ko dosledno zanihanje sleherne dejanske resnice in sleherne dejanske dobrine. Ta starogrški preporod je bil takó nižji od predhodne narodno-državne stopnje starogrške narodne miselnosti, ki je bila, in to prvenstveno, zgrajena vprav na pojmu dejanske resnice in dejanskega dobrega, čeprav je oboje izvajala samo še na temelju in po vzorcu zgolj prirodne nujnosti. To so dobro vedeli tudi tedanji starogrški patrioti, ki so zato klicali, naj se narod zopet povrne k zlati preteklosti in k idealom svojih pradedov, in to je dobro vedel tudi — Sokrat, ki je tudi nastopil proti sofistom, to pa v trdni veri, da popelje z resničnim duhovnim preporodom svoj narod še k nadaljnjemu in višjemu razvoju: toda Sokrat je

moral umreti in malo pokolenj po njem je pomandral razcepljene Grke najprej Macedonec, potem pa Rimljan.

Kakšen pa je bil naš slovenski preporod? Pravi odgovor na to vprašanje bomo dobili, ako ne bomo nikoli pozabili zgodovinskega dejstva, da je naš preporoditelj bil v eni osebi oboje, naš prvi „sofist“ in naš „narodni Sokrat“; njegovo ime je Primož Trubar. Trubar naše narodne miselnosti ni le ponotranjil, temveč ji je tudi sam predpisal smer same ter čiste duhovnosti: samo za „zveličanje duše“ mu gre. Torej je naša reformacija v nasprotju s starogrško že v prvih početkih imela značaj dejanske in resnične duhovne poglobitve našega ljudstva. Morda bi tu kdo ugovarjal, da je veljalo Trubarjevo delovanje bolj našim tedanjim „inteligentom“ (plemičem, meščanom) in ne samemu ljudstvu. Ta ugovor pa prezré, da je tudi Trubar pristen sin svojega ljudstva in da je tudi zgodovina ljudstva v najbolj važnih ozirih toliko kakor zgodovina njegove inteligence. Nastop Trubarjev je bil takó samo prvi ter že na zunaj vidni sunek k takemu nadaljnemu razvoju, kakor ga je naša ljudska duša sama v svojih podzavednih globinah že pred Trubarjem zahtevala in po njem tudi dejanski omogočila. In še to: tudi starogrški sofisti so delovali med samo inteligenco in tudi njih — negativno delovanje je bilo v kvar samemu ljudstvu; in tudi Trubar je (pri nas) deloval med samo inteligenco in tudi njegovo — pozitivno delovanje je postalo končno v prid tudi samemu ljudstvu. Tudi neposredno nadaljnji naši preporoditelji so bili obenem naši svečeniki in ta samemu poduhovljenju namenjena in od zgolj čutnega videza ter zgolj trenutnega poželenja tako daleč oddaljena smer je ostala našemu notranjemu razvoju naprej ohranjena in je naposled storila, da je naša reformacija bila res v zveličanje in ne v pogubo našega ljudstva: po svetovni vojni smo vstopili v resnično četrto in doslej najvišjo dobo svojega narodnega razvoja, postali smo narodni člen lastne nacionalne države.

Tako smo dosegli obenem četrto, nacionalno-državno stopnjo svoje narodne miselnosti in moja naloga naj bo še ta, da izluščim na kratko tudi neposredno jedro te miselnosti, najprej takó, da odkrijem značilne osnove slovenske miselnosti vobče, nato pa takó, da opozorim tudi na posebni dušeslovni pomen njenega državno-nacionalnega vrhunca. Naša miselnost ima v bistvu dvojno, trojno osnovo. Prva osnova je dana z našim praslavenskim izvorom; je to svojstveno *slovansko dejstvo* naše narodne miselnosti. To dejstvo je storilo, da smo se kot Slovani ohranili, in zveni samo po sebi tudi iz onega panslavizma, ki so mu bili takó zelo naklonjeni tudi veliki slovenski duhovi in ki mu dajejo vprav naši dnevi tudi že konkretnjšo obliko življenjske nujnosti in dejanske možnosti. Res, da so bili časi, ko so naši „panslavisti“ morali slišati

očitke, češ, da so preveliki idealisti in premajhni realisti; ali vprav tak idealizem še najbolj priča za dejanski obstoj čiste slovanske miselnosti. No, danes pa menda vsi čutimo, kakó bi bilo čimveč take miselnosti tudi v naš konkretni blagor in dejanski prospeh. In takó so zopet že vnanje prilike nanesele, da smemo govoriti celó o vedno bolj *rastočem slovanskem dejstvu* naše narodne miselnosti. Druga osnova slovenske miselnosti je dana z nadaljnjim in vendar še *samorodnim* razvojem naše praslovanske skupnosti; to je svojstveno *južnoslovansko dejstvo* naše narodne miselnosti. To dejstvo je storilo, da smo tudi mi ostali močan in čvrst del vseh južnih Slovanov, in zveni zopet že samo po sebi iz onega jugoslavizma, ki so mu zopet bili takó zelo naklonjeni tudi veliki slovenski duhovi in ki je bil z ustanovitvijo naše Jugoslavije tudi dejanski uresničen in državno sankcioniran. In tudi tu se je govorilo na primer o preveč sanjavi in premalo preudarnem „ilirizmu“, dasi je vprav ta sanjavost zopet še najbolj pričala za dejanski obstoj enako čiste jugoslovanske miselnosti. Vprav v naših dneh pa menda ni več pristnega Slovenca, ki bi ne gojil javne ali vsaj skrite želje po končnem gospodarskem, kulturnem in — če Bog dá — tudi političnem zedinjenju vseh južnih Slovanov; zato smemo zopet govoriti o vedno bolj *rastočem južnoslovanskem dejstvu* naše narodne miselnosti. Tretja osnova slovenske miselnosti pa je naposled dana z enakim nadaljnjim, vendar že *tujerodnim* razvojem naše praslovanske skupnosti in je vse, kar sem bil že povedal o počasnem stoletnem in stoletnem postopnem razvoju naše narodne miselnosti, že samo dovolj glasna priča, da moremo res govoriti še o posebnem *tujerodnem dejstvu* naše narodne miselnosti. In naj bo izrečno pribito, da je to dejstvo v našem narodnem življenju resda pogajalo tudi prikazni, kakor so: odpadništvo, preveliko navduševanje za tuje delo in tuje blago, premajhna mera samozavesti, hinavščina itd.; toda v bistvu je bilo tudi to dejstvo našem notranjemu razvoju samo v korist. To dejstvo je naše notranje in vnanje obzorje še posebej vsestranski bogatilo in menda ni naroda v Evropi, čigar skušnje in pridobitve bi po tej ali drugi poti ne bile prišle v dobro tudi naši narodni miselnosti, čeprav se bo tu vsakdo spomnil zlasti na naše stike z germanskimi in romanskimi narodi. To dejstvo tudi ni dopuščalo, da bi postal naš notranji razvoj *degenerativen*, kakor je to naposled postal nekam izključno samorodni razvoj starogrške narodne miselnosti, in to vprav tedaj, ko naj bi postala ta miselnost tudi še — nacionalno zaključena. In takó je tudi s te strani umeven *naš* končni prehod v nacionalno-državno življenje, v katerem pa dobiva, kakor vse kaže, pravkar omenjeno tujerodno dejstvo slovenstva značaj vedno bolj *pojemalejšega dejstva* naše narodne miselnosti. Slovenci se *šele sedaj* čedalje močneje in jasneje zavedajo tudi

svojeja svojstva, svoje individualnosti, ki je kajpada ne more nobena „analiza“ neposredno zadeti. Proti tej moji tezi tudi nič ne govore prevodi iz tuje literature, ki se pri nas vprav v naših dneh pač preobilno množé. Ti prevodi postajajo vedno manj dejavna dejstva naše miselnosti in bi bilo tudi za nas mnogo bolje, če bi zopet pričeli na njihovo mesto postavljati lastna dela in lastne vzore. Zato tudi ni čuda, da koristijo ti prevodi mnogokrat samo — žepu podjetnega založnika in potrebnega prevajavca. *Sele nacionalno prebujeni in prerojeni Slovenci smo res — Slovenci.*

Zato morda ne bo nikomur v dolgočasje, ako poskusim v vsej kratkosti<sup>1</sup> predočiti res še posebno dušeslovno osnovo in poseben dušeslovni pomen te končne, nacionalne stopnje naše narodne miselnosti. Vsakdo mi bo priznal, da je tudi pravo narodno življenje izhodno ter končno osnovano na družinskem življenju in da je zato družina toliko kot celica naroda. Značilna stran družine pa je neposredno krvno sorodstvo njenih članov in je zato tudi življenje družine še vseskozi neposredno in instinktivno-gonsko („materina ljubezen je slepa“). Iz tega razloga sama družina še tudi ne more biti neposredni vir nikakega pravega socialno-kulturnega udejstvovanja, ker se za vsako tako udejstvovanje še zahteva prestop iz območja samih instinktov in gonov na polje razuma in volje, prestop iz človeške animalnosti na polje človeške duhovnosti. Odtod tudi kulturna pristranost in nebogljenost prejšnjega „aristokratskega“ življenja, kolikor je to življenje v resnici bilo izključno „družinsko“. V tem oziru pa tudi tedaj nismo mnogo na boljšem, kadar zapustimo samo družino in se povzpemo na točko, kjer se posamezne družine združujejo v tako zvani plemenski socialni zajednici. Tudi „pleme“ je v bistvu samo primerno razširjena družina in tudi na točki plemena je še v ospredju instinktivno-gonsko življenje, ne pa sila razuma in volje. Vsaj v socialnem pogledu je to takó, in zato ni čuda, da so tudi plemenski razdori in boji

<sup>1</sup> Podrobnejšo utemeljitev naslednjih izvajanj najde čitatelj v mojih „Idejnih temeljih slovanskega agrarizma“ iz leta 1928. in v moji „Filozofiji“ iz leta 1930. Moje končne misli o človeku in o animalno-duhovnem ustroju človeške narave pa bo prinesla knjiga „O Bogu“, ki bo izšla, čim bodo današnje hude gospodarske razmere dopuščale izdajo tako obsežnega spisa (okrog 400 strani). S posebnih gospodarsko-teoretskih vidikov pa bom skušal ta vprašanja osvetliti v svojem manjšem spisu: „Idejni temelji zadružnega gibanja“, ki ga bo izdala Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Že v tem stiku pa naj navedem svoje osnovno prepričanje, da je tudi ves pravi gospodarski razvoj v svojem bistvu samo poseben narodno-nacionalni razvoj. Tudi zgodovina gospodarstva je zgodovina narodov in ne obratno. Ko pa je gospodarstvo začelo razvijati sile nekega zares „lastnega“ razvoja, ki gre mimo narodov ali celo proti njim, si je samo zapelo svojo pogrebno koračnico: „kapitalizem“ se imenuje danes krivec vsega, tudi takega zla, ki ga sam ni nikoli zagrešil.

— najstrastnejši razdori in boji. Šele tedaj, ko se posamezna plemena strnejo v obliki posebne, namreč *narodne* socialne zajednice, prične razen neposrednega življenjskega instinkta in slepega življenjskega gona delovati tudi pravi *socialni razum* in prava *socialna volja*. Zato se šele na tej stopnji porajajo pravi kulturni dogodki, kakor jih beleži zgodovina narodne znanosti, narodnega gospodarstva, narodne umetnosti, in zato bomo tudi že živalstvu pripisovali zmožnost in potrebo nekega družinskega in družinsko-plemenskega življenja: kdo pa bo stikal še za posebnim „narodnim“ razvojem živalstva? Ali tudi *takó pojmovani* narod je samo *prehodna točka*, ki sili k nadaljnemu razvoju. In to je končni *nacionalni razvoj* človeškega življenja. Kakor tvoré posamezne družine v svoji celoti še pristojna plemena, le-ta pa pristojne narodne skupine, s katerimi šele se pričinja pravi kulturno-socialni razvoj življenja na zemlji, *takó* tvorijo posamezni narodi pristojne *nacionalne skupine*, katere šele dadó temu kulturno-socialnemu življenju njegovo *dokončno višino* in njegov *definitivni razmah*.

In *človeštvo*? No, o njem velja po vsem rečenem najmanj to, da mora biti v prvi vrsti in neposredno — nacionalno zgrajeno in nacionalno opredeljeno. Vprav tu je posebej uvaževati v naslednjem odstavku izrečno omenjeno zakonitost, da namreč vsakokratna prejšnja in nižja socialna oblika ni samo pogoj za naslednjo in višjo, temveč tudi njena neizogibna *nadaljnja osnova*: nacionalna misel odpira pot do človečanske misli in nacionalna misel mora ostati naprej živa, ali pa tudi človečanska misel zamré. In to dejstvo je res še prav posebej pomembno. Človek ni zgolj instinktivno-gonsko in ne zgolj umsko-hotno bitje, ni sama žival in ne sam duh. Samo na *narodno-nacionalni* stopnji pa se obe ti plati človeške narave tudi v socialnem pogledu harmonično križata in medsebojno podpirata. Torej bi vsak, ki bi skušal obistiniti neko „samo človeštvo“, grešil proti človeku *takó* z ene strani, kakor bi z druge grešil proti njemu vsak, ki bi skušal obistiniti neko „samo družinsko-plemensko“ človeško življenje: kakor bi ta skušal potisniti človeka na nižino samih instinktov, *takó* bi ga oni skušal dvigniti na višino same razumnosti. Že Avguštin in Kant pa sta pravilno naglasila, da to oboje ne gre: zakaj človeški instinkt brez razuma je „slep“, človeški razum brez instinkta pa „prazen“. Zato so tudi različne sodobne „človečanske“ ustanove (D. N., mednarodna sodišča, mednarodne lige itd.) samo toliko zares socialno pomembne, kolikor služijo obenem pravičnim *nacionalnim* potrebam in težnjam. Samo eno ustanovo poznam, ki idejo človečanstva zares neposredno oživlja in širi; in to je, kakor sem jo bil že v svoji „Filozofiji“ leta 1930. *takó* imenoval, samo *cerkvena ustanova*: vprav



ona pa je povsod, kjer se javlja v res čisti obliki, obenem najjačja zaščitnica družinsko-plemenskega in narodno-nacionalnega življenja na zemlji.

Človeška notranja narava, človeško življenje je dvojno, instinktivnogonsko in umstveno-hotno, živalsko in osebno, *animalno* in *duhovno*. Ta animalna in duhovna stran človeka poedinca pa se jasno odraža tudi v pristojni človeški *socialnosti*. In sicer sta družina in pleme zakoniti torišči človeške *socialne animalnosti*, narod in nacija sta pa enako zakoniti torišči človeške *socialne duhovnosti*. In kakor je duhovnost človeka poedinca razvojno zgrajena in tudi naprej osnovana na njegovi animalnosti, enako je tudi narodno-nacionalno življenje razvojno zgrajeno in tudi naprej osnovano na družinsko-plemenskem: uničiti družine in plemena bi bilo toliko, kakor uničiti narode in nacije. Družina je nadalje *elementarna oblika* človeške socialne animalnosti in pleme je nje *občestvena završenost*; enako je narod *elementarna oblika* človeške socialne duhovnosti in nacija je nje *občestvena završenost*. In kakor je pleme razvojno zgrajeno in tudi naprej osnovano na svojih družinah, enako je nacija razvojno zgrajena in tudi naprej osnovana na — svojih narodih: uničiti družine bi bilo toliko, kakor uničiti pleme, in uničiti narode bi bilo toliko, kakor uničiti nacijo. Šele od nacije je neposredna pot tudi do *človečanstva*, do *humanitete*, ki pa mora ostati slej ko prej nacionalno osnovana, ako naj ne postane samo drug izraz za tem hujše javljanje — živali v človeku. Na tem dejstvu se je zlomil že oni nenacionalni „helenizem“, ki se je bil pojavil po političnem zlomu stare Grške, in na tem dejstvu se bo zlomil tudi ves sodobni „internacionalizem“, ako bo v svoji borbi za „samo človeštvo“ preziral njegove narodno-nacionalne osnove.

*Družina, pleme, narod, nacija* — to so potemtakem resnične izhodne in dokončne točke vse prave človeške animalnosti in vse prave človeške *kulturnosti*; pri tem je družina izhodna osnovna točka neposrednega instinkta in slepega gona, nacija pa je končna in enako osnovna točka dejanskega socialnega razuma in dejanske socialne volje. Če pa je vse to takó, tedaj smo Slovenci v resnici postali deležni *vsega*, kar je stvar *samega zgodovinskega in dušeslovnega* razvoja: iz prvotne družinsko-plemenske vseslovanske skupnosti in sledečega plemensko-narodnega tipanja smo se razvijali v smeri prave narodne duševne in politične zaslužjenosti — to je bila prva, druga in tretja doba našega notranjega razvoja —, nato smo dospeli na stopnjo narodne duševne svobode, ki pa jo je še vedno zatemnévala naša politična zaslužjenost — to je bila prehodna četrta doba našega notranjega razvoja in torej doba od našega preporoda do konca svetovne vojne —, naposled pa smo dosegli točko našega narodno-nacionalnega razvoja, ki nam je prinesel duševno *in*

politično osvobojenje našega ljudstva — in ta doba se pričinja z našo *Jugoslavijo!* Naj bo še izrečno pribito, da je Jugoslavija po vsem rečenem živi dokument resnične, *dušeslovno osnovane* in torej take *nacije*, ki je več ko sama — državnost. Tudi Švico n. pr. nazivajo „nacija“, čeprav je ta na Nemcih, Francozih in Italijanah zgrajena nacija samo drug izraz za enotnost *državne* zavesti. No, naša Jugoslavija pa je — in to prvenstveno — zgrajena na *krvni sorodnosti* svojih narodnih členov in govorita zato zanjo obe činjenici, usoda zgodovine in zahteva dušeslovnega dejstva. Takó bi znana državna zavest „Švicarja“ morala biti samó senca državne zavesti *Jugoslovana*.

Jugoslavija je *država* in toliko je pojem jugoslovanske nacije državno-političen pojem. Jugoslavija je na *plemenski sorodnosti svojih narodnih členov* zgrajena država in toliko je pojem jugoslovanske nacije nacionalno-dušesloven pojem. Jugoslavijo v prvem pomenu besede nam je dala *usoda zgodovine* (svetovna vojska!), Jugoslavijo v drugem pomenu besede pa nam je dal *svobodni sklep njenih narodnih členov* (1918!). In to drugo dejstvo je tem važnejše, ako pomislimo, da imajo sklepi narodov nekoliko daljšo veljavo kakor sklepi poedincev: ti veljajo morda za leta, oni pa za stoletja. Jasno je tudi, da dobiva Jugoslavija v prvem pomenu besede po Jugoslaviji v drugem pomenu besede še svojo posebno, namreč *socialno-etično sankcijo* (kakor je n. pr. Švica nima). Ta sankcija meri predvsem na gori omenjeno sociološko zakonitost, da naj ostanejo poznejše in višje zakonite socialne skupine tudi naprej osnovane na predhodnih in nižjih; Jugoslavija pa je res in to že v načelu vprav narodno-plemensko-družinsko osnovana nacionalna država. Zato bo po vsem rečenem veljalo še to dvojje: kakor je Jugoslavija v omenjenem prvem smislu zgodovinska tvorba stoletij nazaj, takó je ter naj bo ista, pa z Jugoslavijo v omenjenem drugem smislu obžarjena Jugoslavija *kulturna tvorba za stoletja naprej*. Ali vprav taka Jugoslavija bo morala v smislu omenjene posebne sociološke zahteve slej ko prej ostati le višja, namreč nacionalna oblikovalka in zaščitnica vseh glavnih posebnosti svojih družinsko-plemensko-narodnih temeljev. Vzvišena naloga take Jugoslavije je potemtakem zlasti dvojna: da lastno notranje življenje svojih narodnih členov tudi s svoje strani pogloblja in da odkazuje vsakemu teh členov še njegovo višje, namreč nacionalno poslanstvo. In če preidem zdaj zopet na nas Slovence, mi je najprej ugotoviti, da smo tudi mi postali sestaven narodni člen take državno in dušeslovno nacionalne Jugoslavije in da je zato tudi nas doletela dvojna naloga našega nadaljnega razvoja, *narodna in nacionalna*. Prvo našo nalogo bo najbolje zadelo načelo, da ostanimo slej ko prej *dobri Slovenci*. To prvo svojo nalogo pa moramo razumeti takó, da bo tudi naša druga naloga samo

neizogibna posledica prve. In to drugo našo nalogo bo najbolje zadelo načelo, da postanimo in ostanimo enako *dobri Jugoslovani*. Dober Slovenec — dober Jugoslovan in dober Jugoslovan — dober Slovenec, to dejstvo naj postane vodilno znamenje sedanje, narodno-nacionalne stopnje našega nadaljnjega razvoja.

Ob koncu pa naj še ponovno pribijem, da je ta zadnja stopnja v razvoju naše narodne miselnosti tudi *nas same* dokončno okrepila in dokončno zedinila. Če vidi Ramovš prav, imamo nad trideset „narečij“ in torej tudi nad trideset samih slovenskih „plemen“. Še nikoli pa niso bila ta plemena takó edina, kakor so danes: za vedno so pokopani časi, ko je „Štajerc“ klel na „Kranjca“ in „Kranjec“ na „Štajerca“.² In ta edinost postaja zares *ljudskomiselna* in se izraža v skupnih *ljudskih* potrebah in v skupnih *ljudskih* ciljih in ne samo v ustih rodoljubne inteligence. Vse to in še marsikaj drugéga (n. pr. univerza, narodna galerija, domači naraščaj na vseh popriških kulturnega dela, slovenski delež na skupnem nacionalno-državnem prizadevanju, izločena nevarnost postopnega potujčevanja, ojačeno gospodarsko stremljenje itd.) pa je samo posledica zgodovinskega dejstva, da imamo svojo Jugoslavijo: zato je veselje in dolžnost, da za Jugoslavijo delujemo, tudi svojstveno slovensko veselje in svojstveno slovenska dolžnost.

## HIŠA BREZ OKEN

T O N E S E L I Š K A R

**Z**ito na oni strani reke se je že nagibalo pod težkimi klasi, sinje plavice so cvetele in rdeč mak, vrbe in jelše ob vodi so se zrcalile na svetli ploskvi, kačji pastirji so se lovili, sedali na liste in se dvigali, voda ob bregu je pritajeno pljusketala in veliki rumeni cveti kalužnic so bili polni pikapolonic in majhnih, kovinskozelenih hroščev, zdaj zdaj se je

² Priznati moram, da mi kot človeku, ki sem po svojem očetu „gorenjec“, po svoji materi pa „prlek“, ta ugotovitev dela prav posebno veselje. Vsakemu, ki meni, da naša plemenska enotnost še ni v resnici izvršena, pa odgovarjam: ta enotnost je *šele sedaj* dejanski izvedljiva, ker nam *šele* sedanji višji, nacionalni cilji odpirajo oči za vso malenkost zgolj „plemenskih“ nasprotij in bojev. „Homo styriacus“ in „homo carniolus“ je *šele* sedaj postal *en sam homo slovenicus*. Naj še pripomnim, da so tudi vse „težave“, o katerih danes radi govorimo, samo neizogibna posledica našega globljega in višjega razvoja: čim višji cilji, tem večje težave! Take težave so nas spremljale in so se vedno bolj večale že na bajeslovno-plemenski, plemensko-narodni, narodno-državni in duhovno-preporodni stopnji našega notranjega razvoja. Kaj čuda, da utegnejo biti naše sedanje težave morda res še večje in tehtnejše. To je samo znak, da so tudi osnovni cilji našega sedanjega življenja še višji in pomembnejši.

zagnala velika riba nad vodo, v plitvini pa so se iskrile belice v solnčnih žarkih, ležečih na vodni gladini kakor zlati trakovi, ki jih nekdo neprestano vbada skozi nakodrano lasuljo valov.

— Kakšna lepota in kakšen mir! je dejala Marija, ki je ležala ob vodi z Ivanko in se ozrla na Andrejca, sedečega na deblu izrुvane jelše.

Ivanka je strmela v gozd travnatih bilk in skozi rešetko teh zelenih nitk je videla nebo in en sam samcat bel oblaček, ki je negibno visel nad njeno glavo kakor ovca, ki se je zgubila iz črede.

— Dopoldne pa je tod rasel krik, žalost, jeza, bolečina in še zdajle se mi zdi, da slišim fanta rjoveti, je dejal Andrejc, zamaknjen v vodo.

— Morda bi dobro storil, če bi se bil obesil? je menila Ivanka.

— Zlomljen človek! dé Marija. V družini se je strlo kolesce. Živi samo še kakor polomljena ura. Kadar jo stresesh za hip, zatiktaka, potem pa, kakor da je mrtva.

— Povsod, kjerkoli sem bil, sem naletel na Andlovce, nadaljuje Andrejc, in na Polde. Vse te žene rode otroke, kakor da so samo zato na svetu. Rode sebi in družini vrv. Pletejo za svojce glad in nagoto. Andlovci pa se obešajo. Gostilničarji si grade hiše. Nove tovarne za špirit rasejo iz tal in njih dobiček je postrgan s teh vrvi.

— Vse to nesmiselno razmnoževanje se upira mojemu razumu, pre-mišljuje Marija. Žival rodi samo ob določenem času. Človek pa, kadar je in kjer je. Vsak proletarski otrok je kakor srečka. Vsaka stota zadene. Glavni dobiček: delo v tovarni, v rudniku, na stavbi, v kanalu! Za druge je glad, beznica in ječa.

— Poznal sem, jo je prekinil Andrejc, soseda na vasi, ki je imel majhno kočo, kravico in malo polja. Morda bi za silo živelo le-tu troje ali četvero ljudi. Mož pa je imel enajst otrok! Ko je bila žena noseča z dvanajstim, je jokal, preklinjal življenje, in ko sem mu dejal, da je norec, da ubija ženo, otroke in sebe, mi je dejal: To zato govoriš, ker ne hodiš v cerkev. Seveda sem mu dejal, naj jih pelje tjakaj, da mu jih nakrmijo in oblečejo.

Ivanka se je zdajci zagledala v stebriček črnega dima, ki se je dvigal ob obzorju v nebo kakor ozek, vitek stolp in se sredi nekje pod nebom razčesal v velike, sivkaste kosme. Opazila je, da vse to rase in rase, da se steber debelí, da je nebo vse bolj črno in da je vedno več takšnih stebrov, ki se dvigajo v zrak in se zgoraj spajajo v črno plahto, ki se grozeče dviga više in više.

Skozi tišino je ostro udaril grom.

Nato še eden.

— Nekje gori, je mirno dejal Andrejc in se ozrl proti mestu.

Ivanka se je dvignila, pograbila Marijo za rame in zakričala.

— Tam, naša tovarna!

Marija se je ozrla v črno pregrajo, ki je zastirala vse predmestje, grdo, bolešno dognanje jo je grabilo za srce in zdelo se ji je, da je ta dim nekakšna živa meja, ki rase čez njeno življenje in ki pohlepno golta vse, kar je bilo še pravkar lepega: žitno polje, cvetje, travnike, vedro nebo, ptice, misel in vse, vse. Trpko je zaječala:

— Naša tovarna! Brez dela sem . . .

In vsi trije so stali tamkaj prikovani od pošastnega prizora.

Črni dim, ki se je kopičil zdaj v ogromne sklade nad tovarno, se je razklal, svetel, širok plamen je brizgnil izpod strehe, se raztegnil čez vse zidove in obliznil vitki kamin, ki se je zaril v dim. Hrum ljudi, ostri, zategli znaki gasilskih piščali, zamolklo prasketanje vodnih curkov, ki so se kakor svetle, srebrne rakete dvigale v zrak in padale na ognjeno cvetoča rebra streh, votel zvok plamenov, ki so se grizli skozi okna . . .

Andlovec je sedel ta čas pod orehom. Pogreznil se je bil vase, vse tisto, kar se je zgodilo dopoldne, se mu je zdelo ogabno, nerazumljivo. Strah ga je postalo samega sebe, gledal je predse v tla in hotelo se mu je nečesa storiti; česarkoli dobrega, velikega, da bi potlačil v sebi zavest krivde, ki se je zadirala vanj.

Da bi stopil v kuhinjo, sedel k Poldi na posteljo, jo vzel v naročje in jo ljubimkal kakor tiste večere pred davnimi, davnimi leti . . . ?

Da bi ji šepetal lepe besede, dobre besede, jo poljubil in ji obljubil tisoč sreč in poteptal pred njenimi očmi grdega, pijanega Andlovca . . . ?

Da bi poklical otroke, sedel mednje in jim dejal: Dajmo, otroci, zapojmo tisto o ščinkavcu . . . ?

Toda vse to je tako veliko, tako neizmerno dobro in blago, da mu sproti omahne pogum, in je še bolj pogreznjen ter ga davi grozeča zapuščenost.

Ko ga vzdrami strel in zapazi onkraj travnikov tovarno v plamenih, dim, ves ta čudovit, grozen prizor, ki rase iz tal, plane na stezo in teče, na vso moč se zaganja, da bi čimprej dosegel te plamene. Preriva se skozi množico, ki se je nahrumela od vseh koncev in krajev in že stoji pred prazno cesto. Tu so stražniki, ki nikogar nikamor več ne spuste.

Vidi po cesti vijugaste cevi, motorne brizgalne, na visokih lestvah gasilce in vodene brizge, sliši prasket plamenov, ki žro vse, kar je lese-nega, na slemenu strehe, ki jo še ni zajel ogenj, vidi opičjo glavo moža s plinsko masko, kako tolče s sekirico, vidi, kako tam pod opeko, ki se drobi od vročine, že tli da se od lat vijuga škodran plamenček, kako se zdajci izpod njegovih nog dvigne kopa črnega dima, kako zakrili mož z rokami po zraku in se vdere skozi streho.

Množica vzkrikne in valovi.

Andlovec se prerine do prvih vrst, plane mimo stražnika in v divjem diru preskakuje vso navlako, ki so jo zmetali semkaj na cesto. Pahne od sebe moža, ki mu je hotel zastaviti pot, že pleza po lestvi ko maček in zakriči gasilcem, ki hočejo za njim:

— Vse cevi semkaj!

Že je na strehi. Vodeni curki ga oblivajo od vseh strani, v noge se mu grizejo drobni plamenčki, ki ližejo late, dim ga zakriva, kašlja, oči ga zbole. Potem se spusti na podstrešje.

Tod je toliko dima, da samo tiplje okoli sebe. Tla so vroča, neznosen sopuh ga zajame, obleka se mu smodi.

Obtiplje gasilca na tleh.

Andlovec hlipa po zraku, toda z vsakim hlipom požre kepo dima. Zgrabi gasilca, vleče ga k odprtini na strehi, že vidi obrise mož, ki se vzpenjajo po lestvi. Tedaj ga plameni zajamejo.

Iz dna nekje so prihrumeli. Oplazili so ga po nogah, obleka je pričela goreti.

Trga jo s sebe. Plane na drug konec podstrešja.

Tu omahne čez kup razbite opeke, pade na razbeljen tram in nič več ne vidi, ne sliši, ne čuti. Koža se odpira, gori s plamenom vred in potem oglení.

In zgodilo se je, da je ta zavrženi pijanec, ki so ga metali iz gostilen, postal s svojo smrtjo na mah slaven. V časnikih so pisali o njem, pokopali so ga z godbo in petjem, in gasilci so nosili njegovo krsto. Dà, zgodilo se je še, da sta se pripeljali neko dopoldne iz mesta k Poldi dve odlični dami in sta ji prinesli veliko mlečno štruco kruha, kilogram sladkorja, malo pražene kave in nekaj otroških oblekc. Obema se je srce trgalo in zaihteli sta spričo tolikšne revščine.

— O bog, kako hudo je na svetu! sta dejali, ko sta sedali v avto.

Polda pa, ki ni utegnila razmišljati o tej nenadni smrti svojega moža niti ne žalovati za njim — ker je že davno zapil vso njeno ljubezen —, ki je niso genile usmiljene dame, je stala zdajci sama sredi kope svojih otrok in nekaj se je moralo zgoditi.

Kar tako od gladu umreti —?

Sredi rodovitnih njiv pa naj se preda lakoti, da jo uniči, ko je slišala, da kurijo nekje stroje s kavo, da pogrezajo v morje ladje, do vrha natovorjene s pšenico, da krmijo svinje s sirovim maslom, da zažigajo pridelke bombažnih plantaž —?

Otroci so šli v Golovec po borovnice. Franc ima srečne oči za gobe in se je že pred svitanjem odpravil v gozdove onkraj Sv. Katarine.



Rezika je šla trgat kamelice pod železniški stolp, da jih bo posušila in prodala lekarnarju.

Toda njen trebuh je zopet napet. Že čuti življenje v svojem telesu. In ko tako stoji pri mrzlem štedilniku, vklenjena v to strahotno revščino in vsa prazna slehernega upanja, s krvavo meglo bodočnosti pred očmi, če pomisli na zimo, se pomakne k odprtemu oknu temna senca z dvorišča. Tomazin je.

— Še nič, Polda? vprašuje in gleda v kuhinjo.

Polda se iztrga otopelemu občutju obupanosti.

— Moj bog, kako —? Kdo mi bo dal! Potrpite še nekaj dni. Saj vidite, kako je.

— Že, že, ampak hiša ni moja. Gospodar terja najemnino, pravi Tomazin. Do jutri bom počakal.

Polda vije roke, stopi tja k oknu in ga milo prosi.

— Tudi jutri ne bom mogla. Mar ne vidite —? Poglejte, ničesar nimam več, kar bi mogla prodati. Saj me vendar ne boste pognali na cesto. Bodite usmiljeni!

Tomazin se ne gane od okna. Njegov obraz je ves zatrpan s strogoščjo, niti majhen nasmehček mu ne razklene te mrkosti, pa prične govoriti, kakor da ni to on, ki visi na oknu, temveč nekdo, ki je v njem, pa se boji stopiti na plan.

— Bog je usmiljen, in kdor v boga veruje, bo deležen njegove dobrote. Jaz pa sem star in njegova milost je v meni. In kdor je bogu odrekel ponižnost, jo je odrekel meni. Prosil sem, pa nisem bil uslišan. Polda, prosil sem, pa sem bil zavržen. Bog je pravičen in udari tiste, ki so zaničevali njegove zveste privržence.

Hipoma je odprl svoje oči in jih zapičil v njen obraz. In ko jo je tako gledal, je čez čas povetil glavo, se vpel v svojo palico in odšel na dvorišče.

Polda pa je še vedno videla v zeleni praznini okenskega okvira njegove kalne zenice, ki so se večale in večale in so zatemnile svetlobo.

Grlici v kletki sta grulili, fabriška sirena je rignila, v dalji je jelo zvoniti.

Poldne.

Zdrznila se je. Njen štedilnik pa je mrzel in otroci se bodo vsak čas vrnili.

\*

Tisto popoldne sta sedeli Marija in Ivanka v čakalnici borze dela. Poprej sta bili obleteli že vse posredovalnice in vse je bilo zaman. Kakor da bi se vse zaklelo proti njima!

Tovarna je pogorela, toda lastniki niso bili oškodovani, ker je bila visoko zavarovana. Tudi sicer kaj radi izbruhnejo požari pri tako visokih zavarovalninah, posebno če so tovarne v plačilnih težkočah. Kratek stik ali pa nepazljivost delavca, ki je zavrgel ogorek cigarete. Toda delavci so zdaj na cesti. Za nje ni zavarovalnine. Cesta in glad!

Tudi danes ni nič dela. Nič podpore za brezposelne.

Marija ne obupa. V nji je silna vera v življenje in četudi že glad izteza kremplje po nji, krepi Ivanko, ki venomer toži in ki je že izgubila sleherno nado.

Pozno popoldne, ko se je vsa tista dolga vrsta čakajočih pred uradom razpršila v brezupen večer, sta hodili skozi vse mesto in nista imeli ničesar, s čimer bi si kupili večerjo.

Lačni sta bili.

Polne izložbe slaščičaren in delikatesnih trgovin so vrtale pekočo bolečino v želodec, slina v suhih ustnicah je bila jedka in se je zatikala v grlu.

Ivanka joče.

— Kmalu bova na polju. Če nama nočejo dati jesti, si bova pač sami vzeli.

— Kakor Franc —? vpraša s strahom Ivanka.

— Mar naj ležem tu-le na hrbet in naj umrjem od glada, ko mi raste kruh pred nosom? Deset dni že iščeva dela . . .

— Da naju dobi kmet z bičem —?

Pred njima je polje in tamle v sredini zelenja stoji hiša brez oken. Kako je majhna, kako nezatna, kakor razbita barka na klečeh. Pa je vendar toliko življenja v nji. Toliko velikega življenja. Toliko zakrite zgodovine teh težkih časov. Toliko vzdihov in kletev, strasti in toliko vsega človeškega.

Ozka poljska steza vodi med njivami. Na tej strani že zori pšenica, ob žitu cvete lucerna, velike solnčne rože se pravkar razcvetajo. Potem je zopet velika njiva s krompirjem. Vse je tiho, le onkraj reke je videti pisane rute kmetič, ki suše seno.

Marija poklekne in izruje nekaj rastlin. Pobira drobcen krompir, ki se je pravkar jel debeliti, in ko ga je že dovolj za obe, vstane in se ozre v Ivanko.

— Za večerjo imava! se nasmehne Marija in je malce rdeča v lice.

Njuna sobica je bila vsa v solncu. Tako je lepa v tej svetli skromnosti, ničesar hudega ni v nji, in človek bi sedel v to mogočno luč, ki lije z neba, zastrmel predse in objel ves svet.

Tako pa je le kakor majhen, neskončno lep otoček, na katerega se je rešil brodolomec. Toda nag je in lačen. Sredi nebeške lepote bo poginil od mraza, žeje in lakote.

Z mize se kadi skuhani krompir.

Ko sedi potem v mraku Ivanka spodaj pod orehom in se pogovarja z Reziko, vzame Marija s police nekaj knjig in si jih položi na kolena. Skušala jih bo prodati. Vzame prvo v roke in težko se poslavlja od vseh teh belih papirjev, ki so polni čudovitih besed. Lepih, nežnih, trdih, močnih, žalostnih in veselih besed. In ko tako lista, prebere še enkrat na tej strani stavek, na oni pol stavka in še enkrat preživlja vse tisto, kar je pod temi vrsticami resnično živelo.

O nesrečnem Švedu s srečko, potem spodaj junaško zgodbo o pariških komunardih, tole je delavski koledar, potem zopet knjiga pesmi, povest velike ljubezni. Lista, išče . . .

V vsej tej veliki stiski zahrepeni po svojem fantu, zahrepeni po ljubezni in v nji je strašen krik samozatajevanja in odpovedi in v teh zadnjih dneh neka zahrbtna žalost, ki se bolj in bolj ovija njene ljubezni.

Ko je odhajal in sta si pogosto pisala, je bila skozi vso to razdaljo speljana nit, nekakšen most, po katerem so hodile njune misli. In četudi je bila razdalja kljub vsemu le velika bolečina, je vendarle ostala zaprta in ni pekla. Ti si tam — jaz sem tu, med nama pa so njine misli, mu pisala.

In ga je pričakovala. Z veliko nado in z veliko vero in na ničesar drugega ni mislila, kadar je mislila nanj, kakor na ljubezen.

Nikdar nista govorila o zakonu. Niti na misel ji ni prišlo, niti ni kedaj zidala svoje bodočnosti na vez, ki naj bi bila večna.

V vsem svojem, z večno kruto borbo izpolnjenem življenju si ni ničesar bolj želela kakor samo lepe, čiste ljubezni, opoja in slasti, ob kateri bi zaigralo srce v neskončno lepih trenutkih pozabljenja in omame in kakor da bi si v to ljubezen zgradila vero v edino najlepše, kar more biti med dvema človekoma.

Marija je gradila — on pa je rušil.

In ko je odhajal in potem prva njegova pisma, ki so bila tako lepa in polna hrepenenja! Marija ve, da je napisana beseda stokrat lepša kakor izgovorjena, kajti preden napišeš besedo, jo še in še pretehtaš, kakor da bi jo hotel napisati za vse večne čase. In je verovala vse dotlej, ko je začutila, da je razdalja močnejša od njegove vere in da vse bolj omahuje in da niso njegove besede nič več tako trdno zapisane kakor prve. Kakor da bi se na vsej dolgi poti, ki jo je pismo prehodilo,

besede omajale in se hotele izruvat iz globine misli. Ali pa so bile misli že tako na vrhu življenja, da niso mogle nič več rasti. Ljubezen pa mora rasti, venomer rasti kakor molitev onega, ki v boga veruje!

In ko ji odgovarja na njeno zadnje pismo, v katerem mu sporoča, da nima dela, da je lačna in da kljub temu vedno misli nanj, ji je odgovoril, da se ne bo še vrnil, temveč da bo ostal kar pri vojaki in da je v teh časih najbolje, da ne mislita na ženitev.

— Kdo pa je mislil? bridko premišljuje Marija. Mar jaz —? Ko nisem niti z eno mislijo hrepenela po tem, da bi si ga lastila. Ko ni bilo v meni niti želje, da bi mu postala žena, niti ene drobcene misli, da bi moral zame delati!

In v tem trenutku se nehote zaloti v nekih nejasnih, skritih mislih, ki so bile čisto majhne in ki se jih je do zdaj vedno lahko znebila.

Spodaj zasliši topli Andrejčev glas.

Njegov glas je zanjo dober, mehak, zelo rada ga sliši. Čuti in ta hip vé, da tudi misli nanj.

Položi knjige poleg sebe in stopi k oknu. Skrije se za zid, toliko da ujame v mraku obrise moža, ki stoji poleg Ivanke. In ko ji je ta lik v poltemi kakor poosebljen zvok njenega nehotenega nagiba do tega moža, ki ji je zdajci stopil bliže srcu, se je okrenila k mizi, poiskala med papirji prazno polo in napisala: V tvojem pismu ni nobene besede več, ki bi vanjo verovala. Nič hrepenenja ni več v tebi po meni. Mož pa, ki ne hrepeni po ženi, je izgubil ljubezen. Spomin nate, ki je bil v trenutkih vere močan in resničen, se je sesul v prazne besede. Srečen bodi!

In strašno se ji je mudilo. Zalepila je ovoj, napisala naslov — no zdajci se je domislila, da nima niti za znamko. Toda že je stekla po stopnicah na dvorišče.

— Daj, Andrejec, posodi mi za znamko!

Potem je hitela preko travnika na cesto, kupila znamko in vrgla pismo v poštni predal.

Ta hip pa, ko je padlo pismo na dno, jo je pretreslo. Naslonila se je na nabiralnik, zastrmela v večerno nebo, ki se je jelo vžigati, in zajela jo je zavest osamelosti. Trenutki pa, ko se človek zasledi, da je popolnoma sam na svetu, so najstrašnejši. Kajti lahko imaš moža, pa si popolnoma sam, lahko imaš otroke, pa si popolnoma sam. In če imaš še toliko ljudi ob sebi, če ni zlate nitke od srca do srca, si sam in zapuščen!

Potem je počasi, počasi šla proti domu. Vsa ta praznosta, ki jo je izpolnjevala, je ležala na nji kakor teža vse noči, misel je za hip postala plaha, nič več trdna in usidrana, vse se je razmikalo v nedosegljivost in bilo ji je, da bi se vrgla v travo in na ves glas zajokala.

Vse ji je leglo na srce: bridkost teh brezupnih, lačnih dni in občutek zapuščenosti, ki jo je tlačil k tlom vse bolj in bolj.

— Mar je to obup —? se je vprašala s strahom. Obup nad samo seboj —? Obup nad življenjem —?

Obstala je sredi poti in v tej tihi temni pokrajini, skozi katero je šla šepetajoča pesem vetra, je bila majhna in skromna kakor izgubljeno seme vesoljstva, ki je zdrvelo po vsemiru in pada, pada, pada . . .

Pa jo je misel zopet pognala po stezi in hiša brez oken je stala pred njo kakor ogromna temna ptica, ki se je z zlomljenimi perotmi onemogla spustila na polje.

In potem je v zraku obvisel topel, dober glas moža. Zopet je bila na zemlji. Predramila se je iz otožne onemoglosti, obup se je umaknil hrepenenju in naslonila se je na temo in prisluhnila v glas, ki ji je označeval novo vero. Zamahnila je z roko po zraku, kakor da bi hotela zajeti zvok tega glasu in se vpiti vanj . . . Ne zgolj trpljenja, ne zgolj brezupnih dni brez dela, ne zgolj gladu, ne zgolj upora in prekletstva! Ljubezni, vsaj malo, lepe, goreče ljubezni!

Tako je v nji. Zaveda se svojih želj, svojega srca, svoje mladosti, v nji se na skrivnosten način drami žena, ki hrepeni po objemu, toplih ustnicah in silnih rokah, ki se jim hoče darovati.

Prednjo je stopila visoka senca in glas jo je dvignil.

— Marija —? Naproti sem ti šel, je dejal Andrejec tik ob njej. Dolgo si hodila. Ivanka je šla že spat.

Val njegove bližine jo je zavojeval tako iznenada, da se je zbegala kakor drobna ptička.

— Dolgo sem hodila —? je vprašala tiho. Prijetno je takole hoditi, je dejala čez čas.

Andrejec se je nagnil k nji, da je videla njegov obraz prav od blizu. Dah njegove tople sape je začutila na licih, dejal ji je zaupno tiho, vdano:

— Čakal sem te.

— Dočakal si me, je zašepetala Marija.

— Pojdiva v noč! je poudaril njegov glas.

\*

Polda pa je bdela. Franc ji je bil prinesel iz gozda nekaj vencev gob in zdaj jih je rezala, da jih bo posušila za zimo.

Otroci spe.

V nji se oživlja življenje. Telo je razbolelo in ko tako misli na vse muke tega dneva in Tomazinove grožnje za najemnico, ji tolče tisoč misli po glavi. Obupno vije prste svojih ožuljenih rok, da pokajo v členkih.

— Morda bodo prišle spet usmiljene dame —? upa, pa se tako; bridko nasmehne.

Vse bolj se pogreza v čudovite misli, ki jo venomer naskakujejo.

— Mar ni to zločin, roditi otroka, ko ga bo glad že ob rojstvu pozdravil —?

Pa si misli in zasanja: s kolikšnim pričakovanjem je nosila svoje prvo dete! Kakšni dnevi polni upanja in sreče! Kako silno je bila ponosna na svoje mlado telo, ki se je bočilo in raslo v silen zanos materinstva! Kako z neskončno vdanostjo je čakala ure rojstva in njegovega prvega, življenja oznanjujočega krika! S kakšno pobožnostjo je gladila svoja prsa, ki bodo kruh in blazinica kodrasti glavici. Sramežljivo se je vadila odpenjati bluzo in upogibati roke, kakor da bi že došla . . .

Njene bose noge so prepletene s krčnimi žilami, križ jo boli, kakor da bi se ji nalomil, roke so dolge in kitaste.

Misli se ji trgajo, vežejo, in kadarkoli se hočejo razbežati, jih obup nažene nazaj, in četudi se jih boji in se že hočejo potuliti, vendar je obup močnejši in klonejo pred njim.

— Če bi imela denar, bi šla k zdravniku in bi ga lepo prosila . . .

Pa se nasmehne.

— Če bi imela denar, bi se ne bala rojstva!

Zatrei in odpraviti ta plod novega, podvojenega trpljenja! Zatrei življenje zdaj, ko še ni ne živo ne mrtvo, da ne bo njegov prvi vzkrík namenjen lakoti, ki ga bo sprejela!

Moj Bog, kaj vse se ne zgodi po svetu, misli, in kaj vse smejo oni, ki imajo vsega! Nekaj stotakov — — — Toda nekaj stotakov je za Poldo bogastvo, o katerem si še sanjati ne upa.

Da, pôd je treba pomiti! In se zdrami, vstane, vzame škaf in gre na dvorišče. Toda pod orehom sede na klop in znova premišljuje. Strahovita togota jo muči, ko ne vidi nikjer izhoda; vrgla bi se na tla in si iztrgala to prekleto rodovitno maternico, da bi videli vsi nažrti ljudje, ki venomer kriče: Množite se!, vso krvavo resnico vseh teh rojstev!

— Kaj vam ni še dovolj milijon pankrtov, ki preklinjajo svoje matere, ki preklinjajo vas, ki jim ne daste ne dela ne kruha?

Potem napolni škaf in ga vsa izmučena z naporom dvigne na glavo.

Pa jo neka silna bolečina vseka v sredo telesa, roke ji omahnejo, grabijo za trebuh, slaboten krik se ji iztrga iz grla in se počasi zgrudi v travo.

(Dalje prihodnjič.)

# IZ PORTUGALSKEGA PESNIŠTVA

A. DEBELJAK

(Konec.)

*Affonso Lopes Vieira* (\* 1878), pisec že poslovenjenega romana o Amadisu, kjer vidim na platnicah nad 30 knjig oznanjenih, večina v vezani besedi, med prozo pa tudi Santo António de Lisboa, jornada do Centenario (sv. Anton Padovanski je umrl 1231.), ume zlagati slastne muzikalne umetnine, lahne ko peresce, voljne in звоčne. Zajema v portugalski zgodovini, v morskih snoveh in pri poetih zlate portugalske dobe. Posebno pozornost zasluži zbirka *Ilhas de Bruma* (Megleni Otoki, 1917). Kot mladinski pesnik je jako konkreten. Vzemimo knjižico *Canto Infantil*, iz katere je g. Pires de Lima pridno zajemal za svoje srednješolske čitanke. V pesmici A Nun'Álvares slavi junaka, ki je rešil Portugalce kastiljskega Leona, otel domovino v bitki pri Aljubarroti, kjer stoji danes mesto Batalha (t. j. Bitka); za vzorec prvi dve kitici:

Grande Condestabre,  
Alma pura é bela,  
Vós, que nos salvastes  
Do Leão de Castela,  
Recebei as graças  
E mais as mercês  
De quem ama a Patria  
E é Português!

Em Aljubarotta,  
Num dia de glória,  
Salvais nossa Pátria,  
Ganhando a vitória.  
Belo cavaleiro,  
Alma pura e bela,  
Assim nos livrastes  
Do Leão de Castela...

## Sinos ao longe.

Chegam de longe,  
vindas na aragem,  
imagens debeis  
de bronzes finos.  
E cristalinos  
pousam na aragem,  
na aragem vaga,  
finos e flebeis,  
como essas penas  
no ar serenas  
que o ar afaga  
só de amparâ-las  
e suspendê-las.  
Expiram longe,  
idas na aragem,  
imagens debeis  
de bronzes finos,  
de cousas flebeis.

## Zvonovi v daljavi.

Iz dalje velike  
na klenkanju nežnem  
prihajajo slike  
od tankih broncev.  
Pa v klenkanju zvoncev,  
nestalnem in bežnem,  
ležijo kristalne,  
uborne, betežne  
kakor nadloge  
v zraku manj toge,  
saj vzduh jih objame,  
jih giblje in ziblje  
in péstuje rahlo.  
Zamirajo v dalji  
na klenkanja krilu  
podobe begotne  
iz tankih broncev,  
stvarce slabotne.



*Antonio Corrêa de Oliveira* (\* 1880) se šteje med najbolj čitane portugalske žive pesnike. Omeniti hočem *Auto do Fim do Dia* (1900), *Allivio de Tristes* (1901), *A Alma das Árvores*, in poleg mnogoštevilnih drugih knjig še zadnjo: *Job, misterij v štirih videnjih* (1932). Naj navedem prvi dve kritici iz pesnitve: *Moja dežela*:

#### Minha terra.

Minha terra, quem me dera  
ser humilde lavrador!  
Ter o pão de cada dia,  
ter a graça do Senhor:  
cavar-te com minhas mãos  
com caridade e amor.

Minha terra, quem me dera  
ser um poeta afamado!  
Ter o sino de Camões,  
andar nas naos embarcado:  
mostrar ás outras nações  
Portugal alevantado.

Ko mi je leta 1928. g. R. F. Knapič poslal tri knjige svojega tovariša na filozofski fakulteti v Lizboni, to je Manoel de Sousa Pinto — na žalost se je vsa pošiljka izgubila —, mi je v pismu označil novo pisateljsko pokolenje kot anemično, brez enotne orientacije, nekaj še prežeto z razvratnimi težnjami onih prekucuhov, ki so bili pred 20 leti znani pod imenom „os vencidos da vida“ (tisti, ki jih je življenje premagalo: Eça de Queiroz, Junqueiro, Ramalho Ortigão, Fialho de Almeida, vsi že umrli), a nekaj tudi že polno rekonstruktivnih idej, ki iščejo rešitve v starih plemenskih vrlinah, v katolicizmu, integralizmu: Manoel Ribeiro, Nuno de Montemór i. dr. Vse kaže, da ima naš rojak tu na umu predvsem prozaike. Kajti od štirih knjig, ki mi jih je poklonil duhovnik *Nuno de Montemór*, so trije romani. Ali vso njegovo prozo preveva pesniški duh. Med pesmimi zasluži omenitev *O Cantico da Dôr* (Spev o bolečini), razglabljanje o problemu, ki so ga načeli že mnogi duhovi. Znan je Mussetov verz:

Rien ne nous rend si grand qu'une grande douleur.

St. Wyspiański („Weimar 1829“) polaga Mickiewiczzu v usta besede: Sveto mi je vse trpljenje, ki me ubija . . . Slično je zakrožil naš Medved: Jaz ljubim svojo dušno bol (DS 1908, 295). Za njim pa dr. L. Lenard v DS 1909:

O tiha bol, srca kesanje verno,  
jaz ljubim tebe, ljubim neizmerno . . .

Isti mesečnik omenja leta 1910. opredelbo bolečine iz Pregljeve „Romantike“, prejšnje leto pa je tam razpravljaj I. Stenar o trpljenju in smrti. Razen tega sem problem zasledil v Slovanu 1913 (387): ideja o boli kot viru radosti, ob Branimira Livadića prireditvi legende o Amisu in Amilu. V Mladiki 1922 (kult. vestnik, 40): Zmisl bolesti in trpljenja; 1924 (150) Marija Kmetova: Nekaj besed o trpljenju; 1925 (14) dr. A. Breclj: Živ-

ljenjski pomen in namen bolečine („O ti živci!“). Večkrat v Času in drugih katoliških smotrah. O. Župančič je izpregovoril o trpljenju v Ljubljanskem Zvonu 1932 (515 in 516). Istega vprašanja se je Montemór dotaknil tudi v romanu „A paixão de uma religiosa“, p. 44., in ga seveda razvozlal v krščanskem smislu.

Višek je Montemór dosegel v pesniški zbirki „Amor de Deus e da Terra“ (1925). V uvodu ga A. L. Vieira nazivlje z Bremondovim modernim izrazom: eden *najčistejših* portugalskih poetov. Njegovi ritmi mu zvene kot orgle ali verski korali. Novost te knjige, kakor razlaga avtor v dodatku, je to, da je rime in stopice opustil, jih nadomestil z besednim blagoglasjem in orientalskim paralelizmom misli. Torej je to prvi „verslibrist“ v Luzitaniji. Za primer te svetopisemske vzporednosti sem si izbral naslednje vrstice iz „Himne na bolečino“:

Potem pa, mar ne vidiš, ako ne bi na svetu jokali,  
da bi bila to strašna nesreča, kakor če ne bi deževalo?  
Suho srce, kamor nikoli ne kane solza,  
je kakor zemlja, ki je nikdar pomočil ni dež.

Izmed himen naj v celoti poslovenim eno krajših, Crucificado, pregled borbe portugalske zemlje za neodvisnost in procvit, od Viríata, zaščitnika luzitanske svobode nasproti Rimljanom, pa do naših dni.

### K r i ž a n !

Portugal, moj Portugal, Portugal Dona Afonsa,  
vojujočega na dva glasá:  
na glas Viríatov ko poveljnik, na Ouriquejev ko branilec...

Portugal, moj Portugal, Portugal Dona Diniza,  
čudež našega plemena:  
dežela je bila ko sveta Izabela, cvetoča ko njeno krilo...

Portugal, moj Portugal, Portugal Ivana Drugega,  
ponos naše rodovine,  
kjer kralj je bil ljudski in ljudstvo kraljevo...

Tedaj pa, Zemlja moja, Apostol narodov je v tebi vstal.  
Moj dom, ti bil si Pavel morski, Pavel,  
ki razkriva narode.

In da bi jih srečal in spreobrnil, si hodil po vodah kakor Nazarenc.  
In vračal si se na galejah, pokrit s palmami neznanih svetov.

Kakor Jezusu v Betlehemu so ti podvrženi kralji dajali zlata in kadila,  
pa iz Rima ti je prišla neomejena Cezarjev oblast.

A kralj je pozabil ljudstva, kakor Krista ostavil je Pilat.  
Duhovščina je postala trdosrčna kakor Kajfež, plemstvo kakor sinagoga.

In nad tri sto let ti je tvoj križev pot trpel.  
ko je Judež Pedro IV. postavil križ, na katerega so te pribili tujci.  
„Portugal, sam svoj gospod!“ zapisali so na vrh.

— — — — —  
Poslej pa ležiš mi v grobnici,  
nad katero množice vadljajo za tuniko in usodo tvojo...

A, dragi Portugal, kakor Jezus, ki je vstal od mrtvih tretji dan,  
oživljen dvigneš se po treh pokolenjih spet...

\*

A tudi zunaj metropole ne molčijo portugalske Modrice. To vam razodeva T. Braga: Cantos populares do Archipelago Açoriano (1869) in med drugimi še „Mornas“, kreolske pesmi z Zelenega rtiča, ki jih je zbral Eugenio Tavares (1932).

Bell je vzel v svojo antologijo portugalskih verzov tudi dvoje osebnosti iz Galicije, severnozpadne španske pokrajine.

Prva je *Eduardo Pondal y Abente* (1835—1917) iz Ponte-Cesa (Coruña), kjer je živel, kakor posnameš iz pesmice Retorno d'as Anduriñas (Povratek lastavic), v očarljivi hišici „ó pé dos pinos escurecida“. Na mah je zaslovel s pesnitvijo A Campana d'Anllons, Anllonski zvon. Tu se poslavlja od vsega domačega, ker odhaja obsojenec v oranske temnice v Afriki. Naj navedem konec v parafrazi in obenem v govoricu iz okolice Sv. Jakoba Kompostelskega ali Gališkega, ki se nekajkrat omenja pri nas (Prešeren, Pregelj, Lavtizar):

Ó nai de mi vida,  
adiós; adiós meu pai;  
prenda de min querida,  
adiós, Ó miña nai;  
sombra dos meus abós,  
rio de Ponte-Ceso,  
pinal de Tella espeso,  
acordávos d'un preso  
como él o fai de vos;  
campana d'Allons,  
noites de luar,  
lua que te pós  
detrás do pinar;  
adiós... adiós...  
adióos.

Pa zbogom, draga mati,  
oj zbogom, očka moj;  
ne smem tu več ostati,  
preljuba, Bog s teboj;  
ti mojih dedov dom  
in potok v mojem kraju  
pa gosto smrečje v gaju,  
v tem pomnite me raju,  
kot jaz vas pomnil bom;  
anllonski zvon  
pa lunin svit  
vse naokrog  
nad log razlit;  
zdaj z vami Bog...  
pa Boog.

Druga osebnost je *Rosalía de Castro* (1837—1885), ali Rosalía Castro de Murguía, ki je s Pondalom stala na čelu sodobnemu gališkemu pesniškemu pokretu. Duhovno je bila ta prehodna pokrajina cela stoletja

tesno zvezana s poezijo gališko-portugalskih *cancioneirov*. Njena slava je z leti rasla in njene gališke popevke, ki bodo po večini ohranile trajno vrednost, so v snopičih „Cantares Gallegos“ (1863) in „Follas Novas“ (1880), nedavno skupaj ponatisnjenih v Madridu. Njeni verzi so jako blagglasni, kar sami pojo, n. pr. začetek one pesmi, ki nagovarja sapice, naj jo neso v rodni kraj:

Airiños, airiños aires,  
airiños de miña terra,  
airiños, airiños aires,  
airiños, levaimo a ela!

V isto dialektično skupino spada *Avelino Rodriguez Elias*: O Cantar dos Cantares, poemas galegos (1932), kakor je razvidno iz Lebesgueovih poročil v lanskem *Mercure de France*.

\*

Naj na kratko sklenem z Bellovo sodbo. Portugalsko pesništvo zadnjih 50 let se ponša ne le z veliko raznovrstnostjo, temveč tudi z uspehom. Ako pa ni rodilo nobenega Pascolija ali Carduccija, gre to morda prej na rovaš pomanjkanju točnega šolanja, klasične vzgoje kakor pa nedostatku darovitosti . . . Marsikak novejši pesnik, parnasovec, oblakohodec, dekadent, simbolist, je dosegel veliko stopnjo resnosti v svoji umetnosti, mnoge pesmi so tako prirodne in včasih očarljive, da je kritik razorožen. Material je zdrav, in če stopi iz meglenosti in napetolične besedičnosti v resničnost, v kmetsko življenje, v portugalsko okolje in njega obilno domače besedišče, utegne doseči presenetljive uspehe, kakor ponekod Guerra Junqueiro. Nemara bi pesniki pridobili, če bi se globlje seznanili z nelatinskimi slovstvi in s klasičnim portugalskim, grškim, rimskim. Na tej podlagi bi smeli upati, da v 20. stoletju napolnijo svoje kraljevski brušene steklenice s sladkim vonjem svoje dežele in z bistrim vinom luči in življenja.

#### Pripomočki.

Razen del, navedenih v Ljubljanskem Zvonu 1925 na koncu razprave o Camõesu in tu spotoma omenjenih, sem predvsem uporabil:

The *Oxford Book of Portuguese Verse XII<sup>th</sup> Century — XX<sup>th</sup> Century*, chosen by Aubrey F. G. Bell, Oxford, at the Clarendon Press, 1925, XXX + 320, 8<sup>o</sup>.

Aubrey F. G. Bell, *Lyrics of Gil Vicente*, 1925, p. 132. Obe knjigi mi je podaril avtor. — Manj so mi služile izdaje, ki mi jih je poslal Augusto C. Pires de Lima: *Gil Vicente, Auto da Alma*, Pôrto, 1926, p. 78, in petero srednješolskih čitank iz let 1929 do 1931. Enako mi je pokojni Achille Millien poklonil rokopisni zvežčič *Poètes Portugais* leta 1921., ko sem zbiral gradivo za doktorsko disertacijo o njem.

# OBZORNİK

## LUCIEN TESNIÈRE IN KRITIKE O NJEGOVI KNJIGI „OTON ŽUPANČIČ“.

### I

Med tujimi proučevalci in poznavalci slovenskega jezika in književnosti zavzema Lucien Tesnière, izredni profesor za slavistiko na univerzi v Strasbourgu, nad vse odlično in častno mesto. Široka razgledanost po slovanskem svetu, vsestransko obvladanje slovanskih jezikov in literatur pa ga brez dvoma uvršča med najvidnejše francoske slaviste. Največjo pozornost je posvečal Lucien Tesnière doslej posebno nam Slovincem, našemu kulturnemu, političnemu in znanstvenemu življenju. V dolgoletnem bivanju med nami je dodobra spoznal našo preteklost in sodobnost, vzljubil našo zemljo, se poglobil v našo psiho in dojel naš narodni problem. Kot globoko nadarjen učenec znamenitega francoskega slavista M. Meilletja je prišel v Slovenijo znanstveno vsestransko pripravljen, z jasnim načrtom v sebi in s krepko voljo do dela. Plod njegovih raziskavanj, vednega prodiranja v probleme slovenskega jezika so predvsem bogate filološke razprave. „*Les formes du duel en slovène*“ (1925) je naslov obsežni knjigi o naši dvojini. V njej je prof. Tesnière strnil zaključke mnogih dognanj ter pokazal na svojevrstnost slovenskega jezika. Knjigo spremlja razkošno izdan jezikovni zemljevid „*Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène*“ (1925). Poleg tega pa je napisal še množico krajših razprav („*Sur quelques développements de nasales en slovène*“ v „*Bulletin de la Société de linguistique*“, 1923; „*Du traitement i de è en styrien*“ v „*Mélanges publiés en l'honneur de M. P. Boyer*“, 1925; „*L'accent slovène et le timbre des voyelles*“ v „*Revue des Études slaves*“, 1929, itd.), kritik in člankov v različne francoske znanstvene revije. Z njimi ni le pomagal tvorno dograjati razvoj našega znanstvenega dela, ampak je obenem tudi opozoril svet z važnimi jezikoslovnimi doneski iz slovenistike.

Neprecenljive vrednosti pa je slednjič njegova velika monografija o Otonu Župančiču „*Oton Joupantchitch, poète slovène, l'homme et l'oeuvre*“, ki je izšla leta 1931. kot sedmi zvezek druge serije literarno-zgodovinske zbirke „*Publications de la faculté des lettres de Strasbourg*“. S to knjigo nam profesor Tesnière ni le podal prve celotne studije o Župančiču človeku in pesniku, o evropskem pomenu in umetniški vrednosti njegove lirike, ampak je obenem še pokazal na naš kulturno-zgodovinski in literarni razvoj, seznanil Evropo z Župančičem in Slovenci. S tega ozira zasluži njegova knjiga dvojno pozornost: literarno-zgodovinsko: kot dragocen donesek k naši literarni zgodovini, in kulturno: kot izredno važna vez Slovencev z velikim svetom, kot trajen dokaz našega kulturno-tvornega življenja.

Ko sem se letos vračal iz Pariza v Ljubljano, sem se za nekaj dni ustavil v Strasbourgu prav s posebnim namenom, da obižem „velikega Slovenca“ profesorja Tesnièreja, da osebno spoznam tega vnetega francoskega slavista, ki smo mu Slovenci dolžni toliko hvaležnosti in spoštovanja. V prijetnem, nekoliko monotonem obrenskem mestu, ki izdihuje bližino nemške države in tisto, za obrobna mesta tako značilno neznačilnost in neizrazitost, se je prof. Tesnière dodobra udomačil in si uredil svoje življenje. „Zelo rad sem v Strasbourgu,“ mi

je zatrjeval, ko sem ga vprašal, ali si ne želi morda v Pariz, v središče velikega dogajanja, „izredno rad imam manjša mesta, kjer lahko vsaj nemoteno delam in mislim. Prav zato sem tudi tako vzljubil Ljubljano, zelo mi je ugajala in mnogo prijetnih spominov me veže nanjo. Tiste nizke, preproste hiše, bližina prirode, domačnost, prisrčnost . . . skratka vse to imam rajši od velemestnega trušča.“ Lucien Tesnière je prijazen gospod z živimi očmi in prisrčnim nasmehom, njegov krepko oblikovan obraz, porasel s košato brado, izraža dobrosrčnost in ljubeznivost.

V tihi ulici Rue de Reims, nedaleč od univerze prebiva prof. Tesnière v lastni hiši, ki si jo je spretno priredil za mirno znanstveno delo. Njegova delovna soba je vsa natrpna s knjigami in je videti kot velika knjižnica. „Tu imam morda največjo slovensko biblioteko v Franciji“, mi pravi in pokaže na lepo urejene vrste slovenskih knjig ob čeških, poljskih, slovaških, ruskih, hrvaških in srbskih. V posebnem oddelku ima skoraj vso najvažnejšo slovensko beletrijo: od Prešernovih „Pesmi“ iz leta 1847. preko zbranih spisov Levstika, Jurčiča, Kersnika, Trdine, Tavčarja, Stritarja, Mencingerja, Jenka in drugih do Gregorčiča, Medveda, Aškercarja, Meška, Ketteja, Murna, Župančiča, Cankarja in mlajših sodobnikov. V drugem oddelku se vrste slovenske revije: celotna Kranjska Čbelica, nekaj knjig Dunajskega Zvona, vsi letniki Ljubljanskega Zvona v originalni vezavi, Dom in svet in Slovan; od njih je razporedil zbirko Zbornikov Slovenske Maticice, Mariborskega Časopisa, Vede, Razprav in drugih bolj znanstvenih revij. V posebnih predalih so razvrščene knjige in razprave iz slovenske zgodovine, literarne zgodovine in filologije. Ob Grumovi Zgodovini slovenskega naroda sem zapazil Kosovo Gradivo, zbornik „Slovenci“ in mnogo podrobnih zgodovinskih knjig. Prof. Tesnière pa mi je tudi pokazal bogato zbirko raznih zemljevidov slovenskega ozemlja. Iz naše literarne zgodovine ima razen starejših knjig (Kleinmayr, Marn, Glaser) Grafenauerjevo literarno zgodovino, knjige prof. Prijatelja in prof. Kidriča. Njegova filološka zbirka je izredno bogata, ob celotni zbirki slovenskih slovnice sem zapazil Kopitarjevo gramatiko, vse letnike Škrabčevega „Cvetja“, vrsto filoloških knjig in razprav, ki jih zaključujejo dela prof. Ramovša. „Marsikaj bi še moral kupiti,“ mi pravi, „toda današnje denarne prilike . . .“

Med pogovorom sem opazil, kako globoko je prof. Tesnière prodril v slovensko kulturo in življenje, kako jasna, tehtna in kako domišljena je njegova sodba. Tuintam vplete v razgovor kakšen slovenski stavek, ki zveni presenetljivo lepo, prijetno, pravilno in „po naše“. „Že dokaj let nisem imel prilike, govoriti slovenski,“ pristavlja, smehlja se, „toda v nekaj tednih bi najbrže znova lahko gladko govoril po vaše kot prava „ljubljska srajca“. Z velikim veseljem se spominja Ljubljane, njene okolice, slovenskih vasi, gostiln, svoje zanimive „hoje na Triglav“, skratka vsega našega vzdušja. „Slovani imajo bodočnost,“ izjavlja, „po svetovni vojni so dobili možnost za svež in ploden razmah, kar se mi zdi velike važnosti. Najžalostnejša usoda je zadelo vas Slovence, ker so vas tako nemilo razkosali med Italijo in Avstrijo; to je velika krivica . . .“

V slovenski literaturi ceni predvsem Župančiča, v njem ne vidi le največjega slovenskega pesnika, ampak velikega, izrazito evropskega lirika. „Pri Župančiču“, pravi, „me je predvsem presenetila njegova predmetnost, barvitost, igrivost, melodijoznost, neposrednost, pestra metaforika in figuralnost, v njem sem

našel to, kar redko najdete pri francoskih pesnikih, sveže, živo čuvstvo, odmaknjeno od toge umske spekulacije, moraliziranja, ideje in filozofiranja. V pesmi skoraj da ne prenesem metafizike, abstraktnih razmišljanj, nerazumljive simbolike, ugaja mi prisrčnost, stvarnost, rad imam podobe iz vidnega, telesnega sveta — in v tem je Župančič mojster . . . Brez dvoma, brez neke misli, ali če hočete ideje, tudi njegove pesmi niso, toda ona je le posledica lirične vzhičenosti, ni pa vzgon njegove pesniške inspiracije. Kakšna ritmična razgibanost je na primer v pesmi ‚Pala je pala zlata oranža‘, koliko predmetne svežosti, neracionalnosti. Spomnite se, kako barvito pestra je pesem ‚Mak‘, kako se barve prelivajo z zvoki in tvorijo harmonično celoto . . . Razumem, da vidite v Prešernu morda globljega, pomembnejšega pesnika, toda pri njem me moti pretesna navezanost na strogo obliko, na idejo, na misel, zdi se mi preveč mrzel, preracionalen . . . Morda gledam nekoliko enostransko; pomisliti pa morate tudi, da izgubi Prešeren v prevodu vso lepoto, ki jo ima izvirk, in da postane v izrazu skoraj nezanimiv. Drugače je z Župančičem, on ostane tudi v prepesnitvi svež in pesniško močan, čeprav ne more prevajalec preletiti vseh njegovih onomatopoetičnih in ritmičnih lepot. Pri prevajanju sem se tesno držal Župančičevega ritma, dasi sem se moral pretežno odreči rimam. Da niso moji prevodi brez ritma, kakor so trdili nekateri kritiki, se lahko s primerjanjem vsakdo uveri.“

Prof. Tesnière ima zelo rad tudi Gregorčiča in Aškerca, Stritar se mu pa zdi presolzav in prenaiven. „Stritar je tako preprost,“ pristavlja, „da se tujec pri njem najlaže uči slovenščine. Pri predavanjih na univerzi sem ga s pridom uporabljal.“ — „Levstik je vaš edini kritik, ki se je jasno zavedal svojega cilja. ‚Martin Krpan‘ mi izredno ugaja.“ Tesnière mi je pokazal že dovršen prevod ‚Martina Krpana‘, ki ga je spretno prelil v francoščino. Poleg ‚Martina Krpana‘ pa je prevedel še mnogo Prešernovih pesmi: ‚Sonetni venec‘ z rimami in akrostihonom, ‚Sv. Senána‘, ‚Pod oknom‘, skoraj ves ‚Krst pri Savici‘ in mnogo drugih. ‚Morda se mi bo posrečilo, izdati kedaj tudi neke vrste antologijo slovenske proze, gradiva imam že precej, toda danes je vse tako odvisno od denarnih prilik.“ Čudi se, da se pri nas roman ni bolj razvil, dasi imamo po njegovem mnenju zanj dovolj snovi: narodne in socialne probleme, življenje v mestu in na deželi, zanimive osebnosti v preteklosti, kar bi moralo sprožiti našo prozo. Isto vidi tudi v naši dramatik. „Izmed Jurčičevih spisov“, nadaljuje, „sem z užitkom bral ‚Rokovnjače‘, to je morda edini njegov roman, pri katerem sem bil radoveden na konec. Mencingerja imam rad zaradi njegove paradoksalnosti, izmed slovenskih pisateljev ima on največ francoskih potez na sebi: je duhovit, rad se šali in je tudi velik racionalist. Njegova ‚Hoja na Triglav‘ mi je zelo ugajala, toda tujega čitatelja bi Mencinger v prevodu najbrže ne zanimal. — Cankar mi je nekoliko oddaljen, dasi je največji slovenski pisatelj. Črtice v ‚Mojem življenju‘ in v nekaterih drugih knjigah so prave umetnine.“

Pravkar se profesor Tesnière vneto ukvarja z rusko slovnico, ki jo bo v kratkem dokončal, in z nekaterimi predvsem filološkimi načrti. „Ko dovršim rusko slovnico, pričnem sestavljati nemško, nato slovensko, za katero imam gradivo že skoraj zbrano. Razen tega pa nameravam napisati še nekaj podrobnejših filoloških razprav o slovenskem jeziku . . . Dà, slovensko filologijo vestno zasledujem. Profesorja Ramovša globoko spoštujem, njegovi spisi so dragoceni



in velikega pomena za razvoj slovenske filologije. Njegova sodba o moji karti dialektov (*Carte de dialectes*), ki jo je izrekel v poslednji knjigi, se mi pa zdi neutemeljena. Moja karta je hotela pokazati le najglavnejša slovenska narečja v njih političnih mejah (Štajerska, Koroška, Kranjska itd.) — kar se mi je zdelo uporabno za francoskega proučevalca slovenskih dialektov —, ni pa hotela biti dialektološka karta, kakor to trdi Ramovš . . .“

Tesnière je pa tudi več razkazovalec znamenitosti svojega mesta, ki ume pokazati njegove prave posebnosti in dragocenosti. Njegovo pripovedovanje je prijetno, duhovito in razkriva globok smisel za umetniško vrednost stavb, slik in kipov. Živo mi je ostalo v spominu njegovo razlaganje slovite strasbourške katedrale, cerkve sv. Tomaža in mnogih drugih stavb.

Pred odhodom iz Strasbourga mi je prof. Tesnière poklonil obsežno zbirko kritik, ki so izšle v svetu o njegovi knjigi „Oton Župančič“. Med njimi sem našel mnogo važnih osvetljav Župančičeve pesniške osebnosti in slovenskega kulturnega življenja; marsikaj, kar se mi je zdelo, da bi utegnilo izpopolniti pojmovanje o Župančičevem evropskem pomenu, pokazati, kako ga je tujina dojela in kaj je posebnega odkrila na njem. Naposled pa govore kritike tudi o ustroju monografije same, o načinu Tesnierejevega dela, o njegovih prevodih, o njegovi literarno-zgodovinski in kritični metodi, skratka o celotni zamisli in izvedbi knjige.

## II

V naslednjem poglavju podajam najvažnejše odlomke iz posameznih kritik, ki so izšle v Franciji, Angliji, Nemčiji, Italiji, na Češkem, Poljskem in pri drugih narodih. Izpustil sem vse, kar zgolj podaja in opisuje vsebino knjige in se omejil le na sodbe, mnenja in izjave, ki doprinašajo nove vidike in nove osvetljave.

V Franciji je izšlo doslej največ ocen in člankov o Tesnierejevi knjigi, bodisi v znanstvenih in literarnih revijah, bodisi v nekaterih dnevnikih. V tedenski reviji „*L'Alsace française*“ je posvetil 14. junija 1931. njen glavni urednik *Georges Bergner* „velikemu pesniku“ Župančiču dolg, toplo pisan članek. V njem podaja vsebino knjige, pripoveduje o usodi slovenskega pesnika, vkljenjenega v ozke meje svoje domovine, hvali Tesnierejevo požrtvovalnost, njegovo delo in sklene z izjavo, da Tesnière s to knjigo ni le počastil Župančiča, ampak dal tudi Francozom priliko, „spoznati iz njegovih pesmi lepoto slovenske duše“. — Omembe, naznanila in krajše ocene so napisale še naslednje revije: „*La Revue de France*“ (15. avgusta 1931), „*Bulletin de la Société de Géographie de Lille*“ (n° 3, 1931; revija naznanja knjigo „o velikem pesniku Lovim Otton Gonpantchichu“), „*Petite illustration*“ (1. avgusta 1931), „*L'Agrégation*“ (julija 1931) „*Le Mercure de France*“ (15. januarja 1931, spisal Lioubo Sokolovich = *Philius Lebesgue*), „*L'Europe centrale*“ (15. oktobra 1931; R. Warnier) in švicarski, v francoščini pisani časopis „*Journal de Geneve*“ (2. februarja 1931).

V strasbourški dnevnik „*Les Dernières Nouvelles de Strasbourg*“ je napisal 17. junija 1931. *Felix Ponteil* daljši članek z naslovom „Veliki sobodni slovenski pesnik: Oton Župančič.“ „Ali poznate Župančiča?“ pričena pisec svoj članek. „Zelo se bojim, da ga tudi vi ne poznate, kakor ga jaz ne. To je usoda nekaterih pisateljev, katerih jezik ne prekorači mejá njih male domovine.“ Nato popisuje Župančičevo življenje, posamezne pesniške zbirke in navaja nekaj verzov iz raznih pesmi. Spis zaključí z vabilom na razstavo, ki jo je

priredila Župančiču na čast knjigarna Librairie de la Mésange (od 14. do 21. junija). „Ljubitelji tujih književnosti bodo tu lahko občudovali poleg različnih pesnikovih portretov celotno zbirko njegovih izvirnih del in prevodov iz slovenščine in studije ter knjige, ki so mu bile posvečene v različnih evropskih jezikih.“

V časopisu „*Journal d'Alsace et de Lorraine*“ je izšel 17. junija 1931. spis z naslovom „*Pesnik prijatelj Francije — Slovenski bard*“. Neznani pisec prijetno označuje Slovence in Župančičevo življenje, njegove spise in njih pomen. „V zarjah Vidovih“ poje Župančič „trpljenje slovenskega naroda, žalost mož v vojni, vabi svoje sorojake k izpopolnitvi, k popolnemu uravnovešenju njih samih.“ — „Oton Župančič je obogatil slovensko literaturo in slovensko dušo.“ — „Pesnik samotvorec, ki je živel z narodom in pisal z njim, ves vnet za zunanji svet, obdarjen s prirojeno nadarjenostjo, je dal slovenskemu jeziku svojstva, ki jih še ni imel: blagoglasje, melodijo, ritem, odtenke in muzikalčnost resnične veličine.“ — O Tesnièrejevem delu pravi, da je „jasno, živo, zajemljivo“.

V časopisu „*La Victoire*“ je napisal 29. junija 1931. *André Lichtenberger* o Župančiču topel članek z naslovom „*Veliki evropski pesnik — (Oton Župančič)*“. O usodi poeta malega naroda piše naslednje: „Ali ste si kdaj predstavljali, kako grenko varljiv je intelektualni položaj literarnega genija, ki ga je domišljija usode rodila kot Letonca, Albanca ali Kaldejca? Ko hoče biti v zvezi z velikim svetom in je dejansko sposoben zavzeti mesto v svoji eliti, ima naravni odziv komaj pri nekaj sto bralcih, in koliko jih je med njimi, ki so v resnici zmožni, slediti njegovemu poletu? Ako bi hotel sprejeti enega izmed velikih jezikov posrednikov, da bi se v njem izražal, bi to bila odpoved in izdajstvo; s tem bi izgubil vonj svoje zemlje, uničil bi najboljšo pokrajino svoje duše. Kako pa vendar prevesti (čeprav na najbolj skrben način) njegovo delo (posebno, če je to pesnik), ne da bi nekoliko obledelo in otemnelo?“ — Toda po mnenju pisca je usoda Župančiču bolj naklonjena. Po kratkem opisu sedanje Slovenije zaključuje: „Pred nekaj leti sem imel v Ljubljani prijetno priliko srečati g. Župančiča in odkriti v pogovoru z njim odliko njegovega talenta. Čutil sem osvobojenega neke vrste kesa glede nanj s tem, da sem izrabil priliko, ki se mi je ponudila, da mu izrečem svoje globoko spoštovanje in svoje veselje, da sta dobila slednjič francoska elita in svetovljan sredstvo, s katerim se lahko uvedeta v neskončno bogato, razgibano in raznoliko delo.“

Profesor na visoki šoli za orientalske jezike *André Vaillant* je priobčil v največjem francoskem literarnem tedniku „*Les Nouvelles littéraires*“ (1. avgusta 1931) kritiko o Tesnièrejevi knjigi. — „Ta knjiga, skrbno in izredno dokumentirana,“ piše, „nas točno pouči o slovenskem literarnem gibanju in o njegovem najsijajnejšem predstavniku Otonu Župančiču.“ — Po kratkem orisu starejše slovenske literature in Slovencev nadaljuje: „Nastop skupine z Otonom Župančičem in Ivanom Cankarjem okoli leta 1900., ki se je imenovala ‚moderna‘ pomeni osvoboditev od provincializma in pričetek neposrednih stikov s sodobniki evropske misli in senzibilnosti. Župančič, ki je razen tega zelo oseben, ni suženj nobene šole in si ni izbral nikakega vzornika, ni si prisvojil nikakšne manire kakor pri Srbih verlainec Dučić in Bojić, posnemovalec Heredia, ali kakor takšni jugoslovanski romanopisci, ki prevajajo Knuta Ham-suna. Pri njem lahko zasledimo sledove njegovega čitanja Verlaina, Dehmela,

Maeterlincka, Verhaerna, W. Whitmana: ta eklekticizem je porok za njegovo izvornost. On ohranja tudi vso slast zemlje, obdrži vse vezi s svojo okolico. Ljubi svoj jezik in svojo domovino — z neko melanholijo osamljenosti, v katero se obsodi sam, evropsko usmerjeni duh — ostane enostavno slovenski pesnik. V svoji lirični drami ‚Veronika Deseniška‘ obdeluje lokalno snov: zgodba Veronike, majhne kastelanke, in celjskih grofov ni znana izven Slovenije, toda to je pesniku vseeno, zato ker noče videti v njej drugega ko ginljivo legendo, zasnovano na glavni temi o ljubezni, žrtvovani državnim interesom, in ker zahteva domorodna dolžnost, da napravi iz tega simbol, da je zveza med Slovani in Germani nemogoča zavoljo nemške sirovosti in njihove želje po nadvladi.“ — Tesnièrejeva knjiga, pravi, se je popolnoma posrečila, v njej lahko do dna spoznamo Župančiča v njegovem življenju in v njegovih delih. „Zadostovali bi“, nadaljuje, „prav tako dobro sestavljeni monografiji o Prešernu in Cankarju, da bi imeli o celotni slovenski literaturi dovolj točen in drugače živ pojem, kakor nam ga bi mogel dati literarni priročnik, ki kopiči nepomembna imena in prinaša cinitve, ki jih ne moremo kontrolirati.“ — Prevodi mu ugajajo, dasi so tu in tam nekoliko okorni in pri pesmi „Razgovor“ celo nekoliko vsakdanji, posebno mu ugaja prevod pesmi „Manom Josipa Murna-Aleksandrova“, ki „dobro prikazuje bolešno veličastnost originala“.

(Dalje prih.) — Anton Ocvirk.

## ŽIVLJENJE SERGEJA JESENJINA

Po zaslugi največjega holandskega slavista *prof. dr. N. van Wijka* je univerza v Leidenu postala izpodbudno središče slovanskih studij na Nizozemskem. Izmed slovanskih jezikov zanima holandsko mladino predvsem ruski jezik. Njegovo slovstvo je dalo snov že marsikateri disertaciji. Letos je doktorirala s tezo o pesniku Sergeju Jesenjnu mlada holandska slavistka *Francisca de Graaff*. Njena francosko spisana disertacija je izšla pred nekaj meseci v lepi knjižni izdaji z naslovom: „*Serge Ésenine (1895—1925). Sa vie et son oeuvre.*“ (N. V. Bockhandel en drukkerij voorheen E. J. Brill. Leiden 1933. Str. 198, v. 8<sup>o</sup>).<sup>1</sup> Avtorica je zbirala gradivo o Jesenjnovem življenju v moskovskih in leningrajskih arhivih in knjižnicah, kritično proučila vso obstoječo literaturo in tako sestavila o tem največjem ruralistu v sodobni ruski poeziji monografijo, kakor je verjetno še nimajo niti sami Rusi. Če upoštevamo ostre razlike med tradicionalistično Holandsko in današnjo Rusijo in ne pozabimo, da je ruski jezik za Nizozemca vse prej kakor lehak, moramo občudovati dr. de Graaffovo, s kakšnim znanjem, marljivostjo in vzorno objektivnostjo, ki pa kljub znanstvenim načelom ni hladna, je bila opravila svojo težavno nalogo.

Pred leti (LZ 1928) sem prispeval za ta obzornik skromni poskus o Jesenjnovi liriki. Tam objavljeni življenjepisni podatki so bili močno nepopolni, kar je nekoliko opravičljivo, če se spomnimo, kako težko je pri nas dostopna najnovjša ruska literatura. Naj zaradi tega poročam nekoliko obširneje o biografski tvarini navedene disertacije. Pri tem takoj omenim, da se

<sup>1</sup> Za to knjigo, ki je natisnjena v omejeni nakladi, se zahvaljujem avtorici, ki mi jo je bila poslala po prijaznem posredovanju svojega promotorja g. prof. dr. van Wijka. Op. por.

holandska proučevalka Jesenjina ni zadovoljila z izsledki dosedanjih ruskih življenjepiscev, marveč je celotno gradivo ponovno raziskala in osvetlila nekatere nejasnosti in protislovja v dosedanjih življenjepisih.

Sergej Jesenjin (rojen 4. oktobra 1895. v Konstantinovem, rjazanska gubernija) poteka iz siromašne kmečke hiše. Njegova mati se je proti volji svojih premožnih staršev omožila z bajtarjem in je morala čez nekaj let vstopiti v službo kot dekla, medtem ko je njen mož odšel za kruhom v Moskvo in delal v mesnicah. Sergeja, ki je bil sad te ljubezni v siromaštvu, so se materini starši vendarle usmilili in ga vzeli k sebi. Tako so mu najlepša mladostna leta minovala v hiši deda Titova, premožnega mlinarja, „kulaka“, kakor bi mu rekli v sedanji Rusiji, staroverca in pijanca, ki je imel velik vpliv tudi na duševni razvoj mladega Sergeja. Ko je bodoči poet dovršil osnovno šolo, ga je oče hotel vzeti v Moskvo, da bi se učil mesarstva, toda ded ga ni dal, češ, da ga bo izšolal za učitelja. Res ga je poslal v neko nadaljevalno ali pripravljajno šolo v Spasu-Klepikovskem, 60 km od Konstantinovega, toda Sergej je že čez nekaj dni pobegnil iz zavoda in peš pricapljal domov. To nedvomno junaško dejanje pa ni vzbudilo dedovega občudovanja; zopet ga spravijo v zavod in leta 1912. je dovršil to šolo, ki ga je med drugim seznanila z rusko literaturo in navadila čitati dobre knjige. V Spasu-Klepikovskem je že vzbujal pozornost s svojimi verzi. Po dovršeni nadaljevalni šoli se je vrnil k dedu in zdaj se neskrbno vdaja lepoti podeželskega življenja, ki je v mlinarjevi premožni hiši kazalo le malo senčnih strani. Telesno delo mu ne prija, takisto se več ne ogreva za učenje in ne mara v učiteljsko šolo. Ded ga nič več ne sili. V tem času so ga zanimala verska vprašanja, vendar se ni nikdar mučil z njimi; očitno je iskal v verskih obredih in v cerkvi predvsem estetskih občutij, uživajoč v starih legendah in spominih. Že tedaj se včasih kar nenadno upre vsemu in jame žaliti Boga in svetnike, toda verovati ne neha. Gotovo je, da so bila leta, ki jih je preživel na vasi, zelo pomembna za pesniški razvoj Jesenjina. Njegovo življenje se je kesneje izpremenilo, videl je mesta, občeval z ljudmi, čijih značaj je bil povsem drugačen od značaja tistih, ki jih je prej spoznal, toda vse do smrti so njegovi verzi opevali vas. (Str. 7.)

Dolgo pa ta idila ni mogla trajati. Oče mu je preskrbel službo uradnika v neki moskovski mesnici, kjer je bil sam zaposlen. Krenil je v svet z velikim upom, da bo tam dosegel pesniško slavo, ki je o nji nenehno sanjaril, in se ni zavedal realnosti krušnega boja. V prvi službi je vztrajal samo tri tedne. Potlej mu najde oče zaposlitev v neki knjigarni. Knjigarniško ozračje in delo mu je bilo že prijetnejše, a komaj se vživi v novo okolje, že so knjigarno zaprli. Vrne se k dedu, da pričaka novo službo. V marcu leta 1913. zopet odpotuje v Moskvo. Zdaj je postal korektor v Sytinovi tiskarni. Tu se je jel kmalu udeleževati v socialno-revolucionarnem političnem krožku; čeprav ni imel niti osnovnih pojmov o politiki, pustolovsko uživa, da lahko rovari zoper zakone in družabni red. Kako malo je politika prodrla v njegovo duševnost, priča ugotovitev, da v njegovih verzih tega časa ni niti sledu o kakšni politični ali socialni usmerjenosti. V teh mesecih je obiskaval večerne tečaje na ljudskem vseučilišču in mnogo čital. V maju leta 1914. se nenadno zopet vrne domov: Moskva mu je jela presedati, zaželel si je vasi, njiv in gozdov. Izbruh svetovne vojne ga je zatekel na vasi. Tedaj je krožek njegovih prijateljev v Moskvi pričel izdajati nov list „Drug naroda“ in je določil Sergeja za redakcijskega

tajnika. Ali že v prvi številki je bila zaplenjena neka njegova pesem, kar ga je močno vznemirilo; tudi v bodoče je bil takšen: če ne gre vse gladko, brez trenja, jame obupavati. V marcu leta 1915. se odpravi v Petrograd, kjer je kmalu imel dostop v literarne kroge okrog Bloka, Zinaide Hippins, Bunina in drugih. V salone in literarne restorane je prihajal v kmečki obleki, z visokimi škornji. Dognano je, da je Blok prvi sprejel kmetiča-poeta, ki pa je lokavo zamolčal, da je bil v Moskvi že korektor, in ga je priporočil Gorodeckemu, pesniku z močnimi ruralističnimi nagibi. Gorodecki ga je uvajal v literarno družbo in seznanil z Nikolajem Kljujevim, ki se je takisto oblačil kakor mužik in ki je „izdelal celo politično teorijo, poveličujočo kmeta kot onega, ki mu pripada bodočnost“. Kljujev je imel nanj odločilen vpliv. Poletje leta 1915. prebije Jesenjin v Konstantinovem, v oktobru pa ga prijatelji zopet srečujejo v prestolnici, „bolj kmečkega kakor kdaj“. Pesniki-ruralisti so ustanovili skupino „Krasa“, ki je prirejala recitacijske večere, a se ni dolgo držala. Leta 1916. je moral tudi Jesenjin pod puško. Življenje v vojašnici je bilo zanj kakor bivanje v ječi; vplivni prijatelji so dosegli, da je bil dodeljen Rdečemu križu v Carskem selu, tedanji dvorni rezidenci. Tu je bil ob neki priliki predstavljen carici. Recitiral ji je svoje pesmi. Carica pripomni, da so lepe, toda žalostne. Jesenjin pa ji odvrne, da je taka vsa Rusija. Carici je poznejši poveličevalec revolucije posvetil neki svoj pesniški cikel. Jesenjinova vnema za dvor je bila prav taka muhavost njegove, v jedru romantične narave, kakor poznejša vnema za revolucijo. Te reči niso bile od njegovega sveta.

Ko je vzvihrala februaraska revolucija, je bil Jesenjin še ves pod vtiskom Kljujevjevih preroških naukov o bodočem kmečkem samovladju. Revolucija ga je navdušila in mu dala inspiracijo za nove pesmi, vendar ga ni potegnila s seboj: ostal je njen opazovalec. Zdelo se mu je, da je prevrat korenito mistični in verski pojav, znak, da se bliža kraljestvo božje na zemlji, ki bo vse ljudi izpremenilo v brate in sestre. Ta naivni optimizem se je nujno moral že kmalu izpreveči v gorjupo razočaranje. Dogodki so se odigrali na realnih tleh in politika revolucijske vlade je prehajala h kompromisom. Jesenjin se je naveličal tudi socialnih revolucionarjev, stranke, ki mu je bila najbližja, in se je brž pridružil njeni levici, odkoder je brez posebnih duševnih bojov po uspehu oktobrske revolucije zajadral k boljševikom. Dejansko pa ni niti tedaj niti pozneje razumel marksizma in priznal v delavstvu edinega nositelja in ustvaritelja bodoče socialistične družbe. Njegovo poznejšo prošnjo za vstop v komunistično stranko so odklonili: to ga ni nič potrla, tem tesneje se posihmal oklepa poezije, da ž njo služi „novemu svetu“.

Ob koncu leta 1918. je Jesenjin ustanovil novo pesniško strujo, nazvano imaginizem. Ž njo je hotel uresničiti svoj stari sen: da bi postal prvi ruski pesnik sodobnosti. Z imaginizmom skuša priboriti zmago tudi svoji kmečki ideologiji. Ustanovitev nove pesniške struje je imela v tedanjih razmerah še neko ozadje: leta 1919. je bila vsa Rusija v zmedu in neredu, tiskarne niso delale skoraj nič, izhajali so samo najnujnejši tiski in za pesniške zbirke ni imel nihče ne časa ne sredstev in razpoložnosti. Zato so si pesniki pomagali tako, da so prirejali javne večere. Nastalo je vse polno kratkotrajnih literarnih združb in skupin, ki so sredi meteža državljanske vojne, v pomanjkanju in gladu združevale poete in umetnike, bohemske ptičke brez gnezda. Pri tem si je bilo treba služiti kruh z delom. Jesenjin in Marienhof sta bila nameščena v

neki knjigarni. Marienhof je v „Romanu brez laži“ verno opisal tedanje literarno življenje, zlasti pa Jesenjina (primerjaj tudi hrvaški prevod v zbirki „1000 najlepših novela“, zv. 17., Zagreb). Proti koncu leta 1919. je pričel Jesenjin obilno piti, v tem času se začelja tudi njegov notranji razkroj, proces duševnega preloma, h kateremu je poleg neuspeha njegove ideologije pripomogel brezobzirni intelektualni cinizem Jesenjinega stalnega tovariša Marienhofa. V pesniku ruske vasi vstajajo moreči dvomi o poeziji in obenem dvomi, ali ima njegovo lastno življenje še kakšen pomen. Čuti se izgubljenega v času. Tudi vas ga je razočarala. Ni verjel, da se bo tako naglo izpreminjala: videl je, da vanjo prodira tehnični napredek in uničuje staro idilo, kar ga je ogorčilo. Hotel je biti poet kmečke vasi, a vas se proletarizira in kolektivizira. Avtorica pravi na str. 31.: „Če bi bil Jesenjin popolnoma pošten in dosleden v svojih idejah, bi po vsej verjetnosti moral postati v letih 1920. do 1923. kontrarevolucionarec. Toda Jesenjin se je dobro zavedal, kako nevarno je, če je kdo v Rusiji kontrarevolucionarec, in zopet je svojo domovino preveč ljubil, da bi jo bil zapustil. Sicer pa mu je bila revolucija prav tako prikupna kakor revolucionarji, „belih“ nikakor ni maral. Bil je ves poparjen od vznemirljivih idej in se je jel vdajati pijančevanju, da ne bi več videl realnosti . . .“ Na vas se že dolgo ne more vrniti; ne veruje ne v Boga in ne v revolucijo, zadnje moralne uzde so mu izginile v špiritu, s katerim se je opajal, kakor sam pravi, v družbi banditov in pocestnic.

To je bil začetek konca v življenju tega nadarjenega pesnika, ki je komaj prekoračil petindvajseto leto. Nastopila je izrazita „huliganska“ doba. V jeseni leta 1921. se je seznanil s slovečo plesalko Isadoro Duncan. „Ugajal ji je s svojimi zlatimi lasmi, sinjimi očmi, vitkim in harmoničnim životom.“ Jesenjin ni znal besedice angleški, Duncanova komaj nekoliko besed ruski. Plesalka je bila dvajset let starejša od njega. Takoj tisto noč po prvem srečanju se je bil naselil pri nji; iz te zveze je nastal družabni dogodek in pozneje kratkotrajni, nesrečni zakon. Jesenjina slava se je šele zdaj močno razširila. V maju leta 1922. je originalna dvojica, čijih orgije so slovele, poletela z letalom v Berlin, odtod pa v Pariz, Ostende, Düsseldorf, Benetke. Iz Ostenda je pisal Jesenjin Marienhofu znamenito pismo o razočaranju z Evropo (glej zgoraj omenjeni „Roman brez laži“). Zadnje dni septembra se Duncanova in Jesenjin, takrat že formalno poročena, vkrcata na ladjo in odpeljeta v Ameriko. V deželi prohibicije je Sergej silno popival, njegova žena pa je zaradi zakona z „boljševikom“ imela hude preglavice in materialne neuspehe. V začetku leta 1923. sta se vrnila v Evropo in ostala nekaj časa v Parizu. Jesenjin je imel včasih muhaste ure; nekega dne se je nag sprehajal v hotelu Crillon, ob drugi priliki je baje pretepel Isadoro in dokazano razbil pohištvo v hotelu. Naposled so ga prepričali, da je vstopil v bolnišnico v Neuillyu, a ne za dolgo. Pomirjen se vrne čez nekaj časa v Rusijo.

Inozemstvo ga je notranje še bolj razdvojilo. Zdaj je poln mržnje do zapadne civilizacije, ki je sicer svoj živi dan ni dovolj razumel. Toda prav to civilizacijo proletarska revolucija — čeprav docela po svoje — vsiljuje Rusiji in jo amerikanizira s tanki in elektrarnami. V neki izjavi je Jesenjin dejal: „Če danes skušajo pri nas posnemati ameriški vzor, moram reči, da sta mi ljubša naše sivo nebo in krajina s starimi bajtami.“ V jeseni leta 1924. je iskal



na Kavkazu zdravila izčrpanemu živčevju. Tu je pričel čitati Marxa, da bi se vendarle poglobil v službeno ideologijo svoje domovine, toda Marx ga ni mogel navdušiti; po nekajkratnih poskusih ga je za vselej odložil. Spomladi leta 1925. prekine vse stike z Duncanovo in se ž njo tudi formalno loči. Po kratkem presledku se zopet vdaja orgijam in pijančevanju. Pojavila se je bolezen: tuberkuloza v grlu. Ž njo se čedalje pogosteje oglašča misel na smrt. Zdaj mu je predstava smrti blagodejno izhodišče iz vseh protislovij in težkoč. Še en poskus je storil, da bi se bil rešil in zvezal z življenjem: nenadno se je oženil z vnukinjo Leva Tolstega, Sofijo Andrejevno Tolsto, ki mu je postala ljubezniva tovarišica. Ta zakon je bil sklenjen junija 1925. Družinski krog pa ga je vezal in navdajal z iluzijo tihe sreče samo nekaj mesecev. V jeseni svojega poslednjega leta pripravlja izdajo zbranih spisov in Sofija Andrejevna mu pomaga kakor nekoč njena babica Sofija Andrejevna starejša pisatelju „Vojne in mira“.

O Jesenjinovem tragičnem koncu pripoveduje avtorica med drugim:

24. decembra 1925. je Jesenjin dopotoval v Leningrad in se naselil v hotelu Anglija nasproti katedrali Izajekievski. Naslednjega dne obiščeta s prijateljem Ehrlichom Kljujeva; to naj bi bila sprava z mojstrom, ki se mu je bil v zadnjih letih odtujil. Kljujev pa v razgovoru ni pokazal posebnega navdušenja za Jesenjinovo poezijo. To je Jesenjina ogorčilo: stroga sodba pesnika, čigar mnenje je bilo v njegovih očeh vedno tehtno, je samo potrdilo njegove dvome o sebi in ga bodrilo v misli na smrt. V noči od 26. na 27. decembra je sklep, da se prostovoljno umakne iz življenja, dozorel tako daleč, da je napisal poslovilne verze. Zgodilo se je, da ni imel pri sebi črnila, zato vzame nož, si napravi zarezo na roki in spiše s krvjo svojo labodjo pesem. Naslednjo noč si je skušal prerezati žile, ker pa mu to ni uspelo, je vzel vrv in se obesil ob cev centralne kurjave. Zaradi tako čudnega obešenja so nastali dvomi, ali je res hotel smrt; morda se je z njo samo igral, avtorica sklepa po vseh drugih znakih in po njegovem celotnem psihološkem zadržanju, da je bil samomor izvršen hoté in preudarno.

Truplo so prepeljali v Moskvo. „Bilo je 30. decembra ob treh popoldne, ko je vlak počasi privozil na moskovsko postajo. Kolodvor je bil poln pesnikovih prijateljev in častilcev. Vagon, ki je v njem ležala Jesenjinova krsta, je bil ves v zelenju. Godba je svečano igrala. Čulo se je histerično ihtenje, mnogi ljudje so jokali, vsem so bile solze v očeh. B. Pilnjak, I. Babel, P. Orešin, A. Sobol, V. Meyerhold, Vs. Ivanov, V. Nasedkin, A. Efrois in I. Savkin so dvignili rakev na ramena. Prepeljali so jo v „Dom tiska“ na boulevardu Nikitski. Na vrtni ograji je bila pritrjena velika plošča z napisom: Tu počiva truplo velikega ruskega narodnega pesnika Sergeja Jesenjina. Pesnikovi prijatelji so stražili mrtvaški oder. Občinstvo je nenehno krožilo pred krsto, šele ponoči so za eno uro ustavili naval, da so se mogli okrog pesnikovih ostankov zbrati člani rodbine in njegovi najintimnejši prijatelji. Potlej pa je zopet vse do jutra defilirala pred krsto množica tistih, ki so se hoteli posloviti od pesnika.“

„Pogreb je bil dne 31. decembra. Ob devetih zjutraj je mlada deklica — pesnikov lastni otrok — čitala Puškinove verze. Nato so krsto zaprli in jo peljali ob igranju žalnih koračnic. Več tisoč oseb se je zvrstilo v pogrebno



procesijo, korakajoč za krsto, medtem ko so pred množico plapolale rdeče zastave. — Žalni spreved se je najprej ustavil pred Puškinovim kipom; pesnikovo truplo so dvakrat ponesli okrog spomenika. Zatem so se ustavili pred Herzenovim domom na Tverskem boulevardu, kjer je imel kratek govor predsednik Pisateljske zveze Kirilov. Ko je spreved korakal mimo komornega gledališča, je gledališki orkester igral žalne koračnice.“

„Okrog dveh popoldne so pogrebci prispeli na pokopališče Vagankovski. Jesenjina so pokopali ob strani Neverova, Širjavca in Nečajeva. Na pokopališču so bili govori prepovedani, toda neki francoski pisatelj, ki najbrž ni razumel prepovedi, se je oglasil s spominsko besedo ob grobu. Ko so prečitali nekoliko Jesenjinovih pesmi in pesmi v njegov spomin, se je množica razšla.“

Omejujem se na biografske podatke iz knjige dr. Francisce de Graaff. Umljivo je, da je avtorica v svoji disertaciji posvetila največ prostora podrobnemu in natančnemu proučevanju Jesenjinovih pesmi od prvih verzov do poslednje, s krvjo spisane pesmi. Pri tem je pokazala čudovito vživetje v to ne baš lahko dostopno, metaforično silo bogato in svojsko liriko, prodirajoč do njenih najtanjših korenin. Njena razčlemba pa ne običi pri anatomske ugotavljanju form, marveč vedno znova poudarja biološko silo in intuitivno vidovitost pesnikovega stvarjanja. Kakor pisec teh vrstic v svojem poskusu leta 1928., vidi tudi avtorica te pomembne studije jedro Jesenjinove življenjske in umetniške drame v nujnem konfliktu, ki je nastal med korenitim pesnikom vasi in kmeta in proletarsko revolucijo, vstajajočo zoper tradicionalnega kmeta in starinsko vas. Velike nade, ki jih je Jesenjin polagal v prevrat, se niso izpolnile, in pesnik ni imel ne intelektualne in ne čustvene moči, da bi se sprijaznil z realnostjo. Postal je žrtev spopada med dvema dobama in je s prostovoljno smrtjo vzel krivdo nase.

B. Borko.

## KNJIŽEVNA POROČILA

France Bevk: Kozorog. Pripovedka. Izdala „Sigma“. Ilustriral Milko Bambič. Natisnila Katoliška tiskarna. Gorizia. 1933. 122 str.

Mladinsko slovstvo je bilo Bevku poleg povesti in romana zmerom prav posebno ljubo. Njegovo pripovedovanje, njegov slog in jezik, stremeci k močni, jedrnati enostavnosti, so za to slovstveno zvrst vobče zelo prikladni. Saj se zdijo skoro vse njegove knjige pisane nalašč za najširše občinstvo, ki se pri uživanju lepe knjige ne mara otepati z oblikovnimi težkočami in rado sprejema vse do potankosti predelano in poenostavljeno. Morda izvira to tudi iz tega, da prevladujeta v Bevku čustvo in bogata domišljija nad miselnostjo, kar je v leposlovju vsekakor vrlina.

V mladinski knjigi postane ta vrlina neizogibna zahteva. V „Kozorogu“ se je izborna obnesla. Razpresti preprosto snov, ki obsega v Kelemenovih „Bajkah in pripovedkah“ komaj nekaj strani, v daljšo mladinsko povest, ta poskus lahko uspešno tvega samo pisatelj z zanesljivim, neusahljivim domišljij-skim vrelcem, ki zna vsa poglavja tako natrpati z zajemljivimi, iz snovi neprisiljeno potekajočimi podrobnostmi, da ne pokuka iz nobene strani, iz nobe nega odstavka prisiljeno natezanje. Pisatelja je pri tem nedvomno podprla njegova naravna nagnjenost k srednjeveški romantiki, prekvašeni z živo, nazorno istinitostjo, kakršne so n. pr. polna njegova „Znamenja na nebu“.

Pripovedka o Kozorogu, ki se je hudobnemu graščaku rodil s kozjima rožičkoma na čelu in ga je žrtev Mariji obljubljene tlačanske deklice spre-  
 menila v navadnega človeka, se je v tej knjigi razrasla v dvojno tragedijo,  
 grajsko in tlačansko. Obe se neprestano prepletata. Izvedeni sta zvesto po  
 pravljici in kažeta, kako vztrajna, žrtvujoča se dobrota premaga človeško  
 krutost in hudobijo in odreši tudi tiste, ki po nedolžnem trpijo za pregrehe  
 svojih prednikov. Pravljične prvine — hudič, sojenice, angela, smrt, vest,  
 smrtnica, prekletstvo — so vpletene preprosto in neprisiljeno in tonejo v reali-  
 stično razkošnem obilju življenjskih podrobnosti in v naravno napetem za-  
 vozavlavanju in razvozavlavanju usod. Posebno kjer Bevkova umetnost prikazuje  
 človeka v neposrednem stiku z naravo, se rada razmahne v strastno, nasladno  
 slikanje tega tesnega sožitja, n. pr. v opisovanju Kozorogovega napol člo-  
 veškega, napol živalskega bitja. Drobni lepote je mnogo razsejanih po vsej  
 knjigi, n. pr.: „Veja bezga ob kapelici se je tedaj globoko priklonila in ji ko  
 božja roka legla na glavo v znamenje, da je uslišana“ (str. 51.). „Razbojnikovo  
 bodalo je vrgel s tako silo od sebe, da se je do ročaja zadrlo v trdo skalo“  
 (str. 78.). Redke so jezikovne pegice: „so ga zopet oživeli“ (= oživili, str. 10.);  
 „Kri ji je okrvavela (= okrvavila) obleko“ (str. 30.); „nazivljati“ (= nazivati,  
 str. 67.); „je ugasnil (= ugasil) tresko“ (str. 26.); „prekriževati se“ (= križati,  
 str. 4., 92.); „Se li je vrnil?“ (= Se je li vrnil, str. 10. in 100.).

Bambičevih 28 slik s skromnimi sredstvi učinkovito oživlja že itak precej  
 živahno pripovedko. Iz vzgojnih razlogov, ne iz umetniških, bi bila lahko  
 grozotnost manj poudarjena. Posebno posrečene se mi zdijo slike na str. 54.,  
 86. in 110. *Andrej Budal.*

Dr. Gorazd Kušej: *Sodobna demokracija. Njene teo-  
 retične osnove in praktične oblike.* Ljubljana, 1933. Založba  
 „Sfinks“ v Ljubljani, 76 str.

Kakor na gospodarskem, si moramo tudi na političnem področju vedno  
 znova klicati v spomin osnovna načela, ki na njih temelji sedanji politični red.  
 Drugače ne moremo zanesljivo ugotoviti, kod se v občem današnjem vrvežu  
 pomika naše stanišče, drugače težko razlikujemo med obliko in vsebino, med  
 vzroki in učinki. Dr. Kušej, ki je politične in pravne osnove moderne države  
 razbiral že v prejšnjih svojih znanstvenih spisih, se je v tej publikaciji prav  
 lepo posrečilo pokazati načelne probleme demokracije. Njegov namen je,  
 kakor pravi, prispevati k pravilnejšemu razumevanju in pravičnejšemu ocenjan-  
 ju pojma demokracije. To ni baš lahko, pa je zelo potrebno. Saj vidimo sami  
 na sebi, kako se nam danes pojem demokracije razblinja v neko brezobrisno  
 nebulozo, velik del tudi zaradi tega, ker smo ta pojem, ki je sprva ostro za-  
 črtan in zgolj politične narave, čez mero posplošili in ga prenesli na prav vsa  
 področja socialnega življenja. Odtod ta presenetljiv pojav, da ve z besedo  
 demokracije že malokdo kaj resno začeti in ji dati pravilno vsebino; ker smo  
 se navadili, dajati demokraciji najbolj raznoliko vsebino, je postala beseda  
 brez vsebine, kakor nekatere druge zveneče besede iz vsakdanje socialnosti.

Avtor analizira osnovna demokratična načela v štirih poglavjih. V prvem  
 prikazuje demokracijo kot načelo ureditve državne skupnosti, v drugem re-  
 šuje problem napetosti med individualističnim in kolektivističnim načelom v  
 nji, v tretjem tolmači razne vsebine demokratične misli, v četrtem pa podaja

zaključke. Reči o vsebini spisa kaj več, je težavno, ker je knjiga pisana zelo zgoščeno, pa bi je moral vsaj polovico prepisati. Vsekakor dobi čitatelj zelo nazorno predstavo o povsem negativnem značaju demokratičnih osnovnih načel, zaradi katerega se morejo prazne formule politične demokracije upravičeno napolniti s prav raznoliko vsebino, kakor pač najbolj prilaga časovnim in krajevnim konkretnim razmeram. Tu vidimo pravzrok, zakaj se demokracija tako raznovrstno pojmuje in kako je morala desorientacija, ki je zbog te neenakosti pojmovanja pri narodih, vladah in voditeljih nastala, polagoma demokratizmu izpodkopati ugled in veljavo.

Iz avtorjevih izvajanj sledi nadalje tudi, zakaj so morala sredstva demokratične vladavine sčasom odreči. Saj se je moral parlamentarizem, ki se ga poslužuje demokracija kot svojega glavnega socialno-tehničnega sredstva, in ki je po svojem izvoru prav za prav sredstvo fevdalne opozicije proti absolutističnim težnjam vladarjev in obenem sredstvo gospodovanja fevdalnega sloja nad drugimi, izkazati kot neadekvatna institucija demokratskega režima in roditi razočaranje, kakor smo ga tudi v naši državi dosti doživeli. Vladati se vendar pravi močansko odločati in odrejati, večinsko načelo pa, ki ustreza demokratičnim osnovam, kakor so se pojmovale doslej, odločujoče volje ljudstva-suverena ni znalo organizirati, marveč je vnašalo v politično življenje desorientiranost. Ker so se neuspehi nevarno gromadili, se je v občem mnenju jelo uveljavljati prepričanje, da demokracije ni pojmovati pravno, individualistično, marveč sociologično, kolektivistično. Poedinec se smatra čimdalje manj kot vrednota, na njegovo mesto stopa skupnost, narod, socialni razred, ki si poedince čisto podredi, tako da črpa svoje interese, svojo bitnost in osebnost čisto iz nje in je čisto prežet s pasivno kolektivno zavestjo. Demokratična misel se osvobaja od liberalne in njenih institucij ter prične legitimirati drugačne institucije, med njimi v našem času predvsem diktatorične. Na taki idejni preusmeritvi prehajamo danes v dobo namerne in sistematične likvidacije demokratičnega parlamentarizma. Z začudenimi očmi gledamo, kako nastaja, kjer je konstelacija pogojev ugodna, neka nova vrsta vladavine, pa naj jo imenujemo že ljudsko avtoritativno državo, nacionalno ali razredno avtokracijo, demokratično diktaturo ali avtokratično demokracijo ali drugače; o imenih in definicijah je med državoslovci dosti učenih sporov.

A recenzijsko poročilo more dati le medel odsev. Naj čitatelj sam vzame Kušejevo knjigo v roke in pogleda, kako čisto znanstveno, brez predsodkov in hladnokrvno razvozluje dialektične mreže demokratične osnovne ideologije in pojasnjevalno raztenčuje njene oficijelne miselne konstrukcije, ki so včasih zamotane. To vsebinsko bogato knjižico bi še prav posebej priporočal mladim juristom in politikom, pa tudi vsem ljudem, ki jim je kaj na tem, da na političnem področju ne slovó neupravičeno kot inteligentni. *Albin Ogris.*

Mattanovich Drago: Elektrotehnika I. Osnove in stroji. Zbirka „Kosmos“. Ljubljana, 1933.

Z izdajo te knjige, ki jo je arhitekt J. Mesar kar najlepše, skoroda prerazkošno opremil, je hotela Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani izpolniti vrzel v naši poljudnoznanstveni literaturi.

Mattanovich sam pravi v uvodu, da je imel namen, da na preprost način obrazloži zakone elektrotehnike in opiše njeno mnogovrstno uporabo. Njegova

knjiga da ni učna knjiga in da ni namenjena elektrotehniku-strokovnjaku. V skladu s tem je zasnoval knjigo in razporedil snov. Pri tem se je izogibal matematiki in je uporabil pri razlagi po večini primerne zglede iz mehanike. Tudi veliko število (114) res lepih slik in risb naj bi olajšalo razlago.

Kljub najboljšemu pisateljevemu prizadevanju pa dvomim, da bo knjiga ustregla svojemu namenu. Kajti delo bo tudi za povprečno izobraženega čitatelja, recimo maturanta, dokaj trd oreh in čitatelj se bo le z veliko težavo preril preko marsikaterega mesta v knjigi, ako ni bil že od prej zadosti podkovan v elektriki in ako ne pozna vsaj osnovnih pojmov elektrotehnike. Pisati poljudno knjigo, je tudi umetnost. Za zgled, kako je treba pisati poljudno, a obenem jasno in znanstveno pravilno, bi lahko bili avtorju Vidmarjeva knjiga „Zanimivosti elektrotehnike in njenega gospodarstva“ in Andréjeva „Radio-aparat.“

Toda težji stil in manj gibčen jezik ne bi bila še tako huda nedostataka. Z dobro voljo in vztrajnostjo bi se čitatelj vendar znašel v knjigi, ako ga ne bi motilo nešteto nejasnosti in netočnosti v besedilu. Res je, da sta po avtorjevi izjavi pregledala rokopis univerzitetni docent inž. V. Koželj in univerzitetni asistent B. Vajda, ki sta pisatelja opozorila na marsikateri nedostatek. Toda takih nedostatkov je v knjigi še mnogo.

Tako piše avtor na strani 10.: „Električni tok lahko primerjamo z vodnim tokom, oziroma pravilneje z množino vode, ki teče v določenem času skozi cev. Kakor je mogoče, da teče skozi isto cev več ali manj vode, tako je mogoče, da teče po isti žici več ali manj toka. Jakost električnega toka merimo v *amper-jih*.“ Avtor premalo jasno loči med električnim tokom in jakostjo električnega toka. Električni tok lahko primerjamo z vodnim tokom, jakost električnega toka pa z množino vode, ki teče v določenem času (točneje v časovni enoti) skozi cev. Ta nejasnost se vleče skozi vso knjigo. Le redkokje rabi avtor izraz „jakost toka“, ki ga je sam definiral, največkrat govori kratko le o „toku“ tudi tam, kjer bi bil natančnejši izraz nujno potreben. Na strani 12. govori o „višini toka“, enako na strani 32. o „efektivni višini toka“, na strani 29. pa o „velikosti toka“.

Iz besedila za Ohmov zakon na strani 13.: „Tok (pravilno jakost toka) je premo sorazmeren napetosti in obratno sorazmeren upor“, nikakor še ne sledi obrazec

$$\text{tok} = \text{napetost} : \text{upor}.$$

Na desni strani obrazca bi moral biti še sorazmernostni faktor, ki je enak 1 le pri primerno izbranih enotah za jakost, napetost in upor. Sicer pa docela pogrešam v knjigi definicijo omenjenih enot. Pripomnim naj tudi, da se je udomačila sklanjatev amper, ampera.

Nejasen je na strani 14. stavek: „Padec napetosti zmanjša razpoložljivo napetost. Zato jo (koga ali kaj?) moramo od nje (od koga ali česa?) vedno odšteti.“ Enako na strani 16. stavek: „Prej smo videli, da moramo imeti neko (!) napetost, če želimo, da teče tok skozi žico z določenim (!) uporom.“

Čudno se čita na strani 17.: „Namesto z uporom lahko računamo tudi z obratno vrednostjo (čigavo?), to je s provodnostjo, ki se meri v siemens-ih. Vedno velja, da je število siemensov enako eni (neimenovani števniki se ne sklanjajo!) deljeno s številom ohmov.“ Saj je to samo definicija obratne vrednosti.

V poglavju o „delu in učinku“ je trditev, da „je delo vedno združeno s pojmom časa, ker rečemo, da moramo določeno delo izvršiti v določenem času“ nepravilna in jo pobija avtor sam, ko razlaga takoj nato pojem „učinek“. Premalo jassen je tudi, ko piše: „Naravno je, da zavisi električni učinek od napetosti in od porabljenega toka.“ Ne glede na nesrečno frazo „naravno je“, ki je pri fizikalnih problemih neumestna, bo čitatelj v dvomu, kaj je „porabljeni tok“. Bržkone bo razumel pod tem imenom množino elektrike, ki je šla skozi žico. V tej domnevi ga podkrepljuje avtor sam, ker pravi malo pozneje, da se meri poraba toka v amperskih urah, dočim se meri jakost toka v amperih. Zaradi tega ne bi smel v takem primeru govoriti o učinku, temveč o energiji (delu). Učinek električnega toka zavisi od tokove jakosti.

Neumljiv bo čitatelju na strani 20. odstavek: „Namesto voltov lahko ustavimo (v obrazec za učinek) tudi ohme in je učinek podan s sledečim izrazom:

$$\text{watti} = \text{amperji}^2 \times \text{ohmi}.$$

Na ta način (na kateri način? Ali s tem, da ustavimo namesto voltov ohme?) določujemo navadno toplotne izgube, ki nastanejo zaradi prehoda električnega toka in ki jih imenujemo Jouleovo toploto... V bistvu sta oba izraza za učinek istovetna. Iz enega lahko dobimo drugega s pomočjo (?) zavisnosti (?) ohmovega zakona.“

Na koncu poglavja o delu in učinku čitamo v odstavku o vodosilnih (!) napravah o „vodni sili 1000 konjskih sil energije“. Isto se ponovi na naslednji strani še enkrat. In vendar je avtor malo prej razlagal, da je energija delo in ne učinek in da merimo le učinek s konjskimi silami. Na strani 64. pa izve čitatelj, da energijo lahko „ustvarimo“.

Na strani 22. čitamo, da magnet ne pritegne drugih kovin razen železa. Kaj pa nikelj? Težko bo čitatelj razumel odstavek o magnetnem polju, ki se glasi takole: „Za določitev jakosti magnetnega polja, to je magnetne indukcije, uporabljamo kot merilo število silnic na kvadratni centimeter, katero število (katero?) se imenuje tudi gauss.“ Razlaga elektromagneta na strani 27. sestoji iz niza na sebi pravilnih stavkov, ki pa so med sabo brez zveze.

Na strani 31. moti napačni besedni red v stavku: „V našem primeru bo tok tudi izmeničen.“ Pravilno bi se glasilo: „V našem primeru bo tudi tok izmeničen.“ Isto napako sem izsledil tudi na strani 41., kjer bi se moral stavek „Ker rabimo za ustvarjanje električnega polja tudi napetost“ pravilno glasiti „Ker rabimo napetost tudi za ustvarjanje električnega polja“, in na strani 62. v stavku „Elektroliza je tudi elektrokemičen pojav“ (pravilno: „Tudi elektroliza je elektrokemičen pojav“). (Konec prih.) — *Lavo Čermelj.*

**Boško Tokin:** *Terazije.* Roman posleratnog Beograda. Beograd, 1932. 153 str.

Ako je kdo opremil svoje delo z navedenim, mnogo obetajočim podnaslovom, bi se bil pač moral zavedati obeh elementov, ki se skrivata v njem, in one somernosti med njima, ki je porok vrednosti te knjige. „Roman“, in to „posleratnog Beograda“. Tokin je tedaj hotel podati probleme prestolnice v umetniško zaokroženi obliki. Pri tem pa je prva plat pretegnila tako zelo, da so „Terazije“ sicer zanimiva, dokumentarična in vidovita knjiga o Beogradu; ali *roman* to vendarle ni, ni umetniška sinteza, marveč samó nekakšna svojevrstna kro-

nika. Prepad med zgoraj omenjenima prvinama je tolikšen, da je oropal delo za malone vso enovitost.

In vendar nosi to dejanje, ki je žal le naznačeno in zabrisano, močne dramatične sposobnosti, cel sklop hvaležnih psiholoških in socialnih konfliktov, je za umetniško oblikovanje silno uporabna danost, iz katere bi bil mogel avtor izčrpati prodirne situacije. Zategadelj pričakuje bralec po uvodnih straneh z upravičeno pozornostjo razpleta, vzpona dejanja; toda zaman. Tu nekje, že koj v začetku, je namreč Tokin izgubil kompas. Snov je preplavila izraznost. Poprišče, prestolnica, je stopila v ospredje tolikanj ostro, da je zasenčilo nastopajoče osebe in jim vzelo notranjo prepričevalnost. Tu je bil pisec na razkrižju dveh možnosti: bodisi da bi predočil Beograd kot kolektivum in dal izraza vsem njegovim tisočerim ustom, neštetim logično povezanim situacijam neposredno, bodisi da bi ga projiciral v posamezne osebnosti kot nositelje njegove problematike. Ali Tokin je šel vendar povsem svojo, in ne morem reči, da tudi srečno pot, dasi je drugemu načinu jako blizka. Namesto da bi biló tedaj dejanje sólo pisateljev izrazni organ, pripoveduje Tokin enostavno sam. S tem je odbil ost pripravljeni udarnosti tega dejanja in psihološki, socialni ter predstavniški vernosti svojih oseb. Pisec jih namreč razen dveh, treh izjemnih primerov sploh ne postavlja naravnost in brez posredovanja v sceno, v situacijo, ne dá jim, da bi v prvi osebi izpovedovale svoje strasti, boli, polome in doznanja, ne zapleta jih v dejansko prisotne konflikte, v kretanje, govor. Đurić, kakor ga je pisec predstavil, bi na priliko mogel biti v nenavadno raznolikem beograjskem okolju izredno živo delujoča in psihološko izdelana postava; ali Tokin nam le referira o njem, kakor v ostalem o celotnem ansamblu in dejanju, in to med neprestanimi meditacijami o problemih prestolnice, ki jih scenično, plastično in nazorno ne zna upodobiti. Pomnim samó enega ali dva dramatsko razgibana položaja, vse ostalo je izključno le pripovedovanje o neprikazanih ljudeh, ki se kretajo v čudnem vrvežu nastajajočega balkanskega velemesta in ki jim avtor ni dal samostojnega nastopa. Tako mu pač verjamemo ali pa tudi ne, njemu in leonardovskemu nasmešku glavnega junaka Đurića, da niti ne omenjam epizodičnih osebnosti, ki so še bolj medle in ki jih je še manj pripustil do resničnega, stvarnega izražanja njihovih življenjskih funkcij in odnosov.

Tako se roman razvija brez situacijske, dogodljajske dinamike v statičnosti piščevega referiranja. Dramatski moment je zavoljo tega malone popolnoma odsoten; ostal je v zametkih, tako n. pr. v posrečeno pognani, a v sredi zlomljeni sceni Zorinega samomora. In najsi je Tokinovo končno sintetično doznanje, namreč zavest o potrebi dejanskega upoštevanja nauka Walta Whitmana —

„Hajd' mo iznad formula,  
pođimo za velikim drugovima.“ —

in znane Leonardove maksime o vednosti, dalje zavest, da je treba „osloboditi se svega vremenskog“, v vrtoglavem bizantinsko-balkansko-amerkanističnem sodbnem Beogradu edino možna in nujna miselna konsekvencija — *dejanje* tega romana nas o tem ni moglo prepričati. Takisto ni zaključno razglabljanje o neizogibnosti kulturne obnove, prav za prav sploh nove graditve, zasidrano v dejanju, ni dramatsko utemeljeno v okviru romana.

Če pa za trenotek prezremo vse udobne tehnične pogrške, ki to delo kvarijo tolikanj zelo, če premotrimo piščeva razmotrivanja beograjskih pro-



blemov kot zasebno celoto, potem mu moramo priznati, da je segel tem vprašanjem do stržena, da je njegova karakterizacija točna in globoka ter, kar je glavno, kritična: „Beograd je igrao opasnu igru. Hazarderski. Kockarski. Stavio je na kocku osnovne crte nacije. Temelje. Budućnost.“ Ali: „Bilo je neke fatalnosti, koja nije dozvolila da se staro sasvim potisne a novo sasvim izgradi.“ In še: „Sve je bilo samo glazura kulture i fasada.“ Minister Bogosavljević je bil „balkanski makijavelista“, Beograd „carstvo komita i advokata“. In slednjič: „Sredina iznikla iz primitivnog, prividno komplikovana modernim potrebama i izrazima mislila je da je kultura u izbegavanju duboke jednostavnosti... Tajna međutim svake kulture je sinteza. Ona je duboko jednostavna.“

Še kratka pripomnja: Pisatelj, ki je skušal podati nekak socialen presek beograjskega konglomerata, je pokazal z osnovano in razdorno, čeprav ne vsiljivo kritiko samo podobo in razkroj njegove mondenske plasti. Rekli smo že, da je prej omenjena miselna reakcija na to stvarnost individualno upravičena. Ali ako nosijo „Terazije“ tako širok podnaslov, bi lahko po pravici pričakovali, da bi se bil Tokin dotaknil tudi socialnih odenkov beograjskega problema, saj komaj opazno se je itak ozrl nanje; da bi nudil tudi vidik neke objektivne rešitve, sev v umetniško sprejemljivi obliki. Svoji resda pronicavo kritično analizirani buržuaziji ni zoperstavil nasprotnega, tvornega, pozitivnega elementa, ali pa vsaj le fragmentarno.

Slogovno je delo nedodelano, pripovedna tehnika ni na višini. Interpunkcija nedosledna. Jezik ni neoporečen: kajpada sem naštel okoli 50 docela nepotrebnih in stalno ponavljajočih se tujk (šnajder, štikla, milhbrot, tašna, firnazj). Odrevenelost estetičnega čuta, snobizem, kali? In Tokin je vendar pionir nove kulture! Hic Rodus...

Ivo Brnčić.

## GLEDALIŠKI PREGLED

D r a m a.<sup>1</sup> *Izpreobrnitev Ferdiša Pištore*. — Živahno odrsko delo je Langerjeva komedija v treh dejanjih. Pisatelja poznamo že iz prejšnjih let. Predmestje mu daje snovi in z njegovim rahlim označevanjem ljudi se družijo prisrčna dobra volja, prav tista vera v človeka in tisti optimizem, ki sta nam vsem potrebna. „Izpreobrnitev“ se sme postaviti lepo v vrsto, kjer sta „Periferija“ in „Kamela skozi uho šivanke“ dosegli velike uspehe, šla je enako daleč po odrih in smo vedeli, da mora priti tudi k nam.

Ljubljanska uprizoritev se je posrečila v celoti, imela je pa še mnogo nepotrebnih presledkov in napak. Režiral je O. Šest. Zaokroženega Ferdišo je zaigral Cesar s precejšnjo nežnostjo. Mislim, da je s tem malce odbil kontrast, in vendar je njegov junak še zanimiv, ker je pristen. Krepko so označene tudi ostale vloge. Kar Cesar v velikem, to morajo dati v malem, do *Železnikovega* kneza, o katerem bi vedel samo pohvalo, in do bankirja, kjer se pisatelj ni potrudil z označbo, tako da igralcu skoraj ni dal vloge, marveč samo inventarni pomen. *Bratina* se je temu primerno skoraj bolj skrival kakor prikazal. Malo delj sega *Jermanov* komisar. Vse drugače učinkovite osebe so *Skrbinškov*

<sup>1</sup> V tretjem odstavku zadnje ocene (gl. LZ 7/8, str. 495.) je po pomoti odpadel konec stavka: (Kikin) „posebno pa Gregorin — drugi zdravnik“.

I. G.



tat, *Sancin* kot natak, dva živa in dobro označena tipa, potem *Gabrijelčičeva* kot Dostalka in temeljiti *Gregorin* kot častnik reševalne armade. *Kralj* se je držal starega Pištore dosledno, da je bil mož res podoben neusahljivemu in polnemu življenju, iz kakršnega se more pojaviti Ferdiša. K temu se prilagodi dvoživka *Irma P. Juvanove* kot avtohton element in spet omogoča prav lepo igro z njo, ki je sicer zelo samostojna. Tu ji ni zmanjkala niti potrebna resnost. Uspela je z njo kot nasprotnico tudi sestra *Terezija*. *Danilova* je le v podrobnostih zgreševala izraz in igrala sicer živo, čeprav imamo tu precej komplicirano psihiko ter nekaj prevratov. Preplet z junakovo izpreobrnitvijo je bil krepak. *Medvedova* ima kratko vlogo s precejšnjo nalogo, ki označuje Irmin poklic, pa ni vsem prav zadela *Kamile*. Male vloge so primerno opravili še *Potokar*, *Pianecki* in *otroka*.

Hitrost igre se mi zdi v prvem dejanju važna, in je režija ni uporabila, zato pa okvir peša; v zadnji sliki ni o njem niti sluha. Vse naštete napake so lahko popravljive.

*Krog s kredo*. — Tudi letos je *Klabundova* pretresljiva igra iz pravljice vzhodnega cesarstva pomenila velik dogodek v sezoni. Režiral je *Debevec*. Igrali so *Šaričeva*, *Skrbinšek*, *Debevec*, *Jan*, *Medvedova*, *Rakarjeva*, *Cesar*, *Mira Danilova*, *Sancin*, *Lipah* itd. in bodo menda lahko vsako leto želi s to svojo igro iskreno priznanje. *Klabundova* posebnost pa ostane še kljub temu nedoslednot, da koketira s sedanostjo in jo uporablja potem neresno.

*Karel in Ana*. — *Léonhardu Franku* se dramatisacija slovite novele ni posrečila. Izredni primer, da si vojak zaželi žene svojega tovariša in mu jo prevzame, ker se mu prvemu posreči vrnitev iz ujetništva, je za oder kot snov pretežak. Etična stran, obdelava *Karlove odločitve*, je pomanjkljiva.

V ljubljanski uprizoritvi se je zaradi te napake celota prelomila v dva skoraj enako močna dela. Videli smo nekaj odličnih prizorov. *Karla* je igral *Jan*, *Riharda Debevec*, ki je obenem režiral. V predigri se ujetniško taborišče ni dovolj ostro začrtavalo, zato je tudi odlično igrani prizor s paznikom učinkoval samo kot uvod in vendar to ne sme biti njegovo bistvo. V *Aninem domu* je bila pozornica premrtva, preveč so bile zabrisane posebnosti takšnega doma. Dialog je pa preveč suh, da bi mogel vse nadomestiti. *Boltarjeva* je *Ano* zelo krepko označila in prešla najtežja mesta z občutenim izrazom, naravnim gibom in glasom. Dobra je bila tudi njena prijateljica *Marija*, *Šaričeva*. Obe pa sta po moji sodbi le preveč zavestno doživljali dogodek, kar vsebinsko ne škoduje pri prvi, pač pa pri drugi. Gotovo zahteva takšno stanje od *Karla* jasnejših odgovorov ali pa ostrejšo odtujitev. Četrto dejanje se je gibalo spet na krepkih temeljih in se povzpelo do velike moči v poedini in skupni igri. Spoznali smo *Leonhardovo umetnost*, ki rada postavlja človeka pred največja vprašanja kulture.

Druga dva ujetnika sta bila *Plut* in *Bratina*, paznik *Potokar*, stražar *Pianecki*. *Plut* se ni dal iztrgati iz soliranja, sicer pa bi bilo boljše, da igra nekoliko hitreje poteka, kar bi se dalo opaziti pri skušnjah.

Med novimi deli smo videli ob koncu leta še enkrat *Roksi*. — *Igrica* je lahko delce s šibkim humorjem. Kakor sem že omenil, je imela najsrečnejšo vlogo *Šaričeva*, izkazali pa so se tudi *Medvedova*, *Danilova* in *Cesar*.

Otroški spored je tudi letos obnovil ravnatelj *Golia* z lastnim sestavkom slik. Njegovo „Srce igračk“ in pa prevod „Pastirček Peter in kralj *Briljantin*“

(Büchner) sta bila na višini lanskih otroških predstav. Odlikovale so se posebno najmanjše lutke v deklamacijah.

*Tartufe*. — Jean B. Molière je bil spraval Tartufa na oder šele s kraljevo pomočjo, ker se je takratna francoska družba čutila užaljeno, in: ljudje, ki jih ta komedija igra, so pokazali, da so v Franciji močnejši od vseh, kar sem jih igral doslej. K tem pisateljevim uvodnim besedam so mogli literarni zgodovinarji pripomniti le še to, da si je hipokrizija odtlej našla boljše krinko in nove snovi za pobožnosti, tako, da sta okvir zgodovinsko, tip pa večno zanimiva in je Molièrova satira danes še enako živa, kakor pred 260 leti.

Komedijo je režiral kot gost *dr. Branko Gavella*, ki smo mu dolžni zahvalo, da je z uspehi v prešnjih sezonah povzdignil pred nami vrednost naših igralcev. Tudi letos je bil njegov prihod praznik. Čutili smo, da se je pri nas Gavella udomačil in ga bomo zmerom veseli.

Premiera Tartufa je bila spočetka celó nekako težka od nakopičenega truda. Mogoče so igralci sami sebe podcenjevali ali pa so bili ob koncu naporene sezone že preveč izmučeni. Gavella je dosegel uspeh s trdno disciplino kongenialne zasnove in z odlično Kraljevo igro. *Kralj* s svojim nastopom v premieri ni samo stvarno točno, marveč prav osvežujoče vplival na potek igre. Njegov Tartufe ima vse odlike neopazljive obdelave, je tako naraven in zasidran v svetu, da nam ne uide niti njegova neizgovorjena misel. To je umetnina. Zato se mi je zdela tudi režija celote nenavadno močna. Ostala je enota kljub premoči Kraljevih scen. Izmed ostalih vlog moram omeniti *Lipaha* (Orgon) in *Nablocko*, *Jana* in *Jermana* (Kleant) na prvem mestu, ker mi je bila njihova igra vseč zaradi usmerjene točnosti, le s to razliko, da si zadnja dva nista izdelala dovolj osebnega tona. Razumno so opravile svoje vloge *Marija Vera*, *Vida Juvanova* in *Mira Danilova*. Dober je bil tudi *Drenovec*. Od igralci so težke prizore, kjer se je nekoliko lomila samo vloga Danilove, dočim je bila v prizoru z gospodarjem odlična. *Sancin*, *Železnik* in *Murgelj* so ostali v slogu.

Gavellovi režiji moramo priznati, da je bila tudi za oko prijetna in živa. Njegova originalna zasnova se je popolnoma obnesla.

*Okenca*. — Ostro orisani, posrečeni tipi, ki se dajo učinkovito preliti v meso in kri, so navdušili režiserja prof. O. Šesta za veseloigro češke igralka Olge Scheinpflugove in ji pridobili na našem odru lep uspeh. Gotovo je pisateljica srečno zajela pestrost sedanjosti. Filozof Johaneč v svetu gospe Dynybylove je bil in ostane za oder skrajno hvaležen tip.

Režiser *Šest* je dal vloge pravim ljudem. *Gregorin* in *Rakarjeva* sta vzdržala do konca bogato igro. Prilagodila sta se jima *Gabrijelčičeva* in *Sancin*. *Plut*, *Potokar* in *Železnik* (Divišek) so ustvarili svoje tipe. Sodelovali so še *Bratina*, *Murgelj* in *Sintič*.

\* \* \*

Ob koncu svojega poročila, ki je pač posnelo le približno sliko vsega letošnjega dela in truda v ljubljanski drami, moram opozoriti na nekaj dejstev, ki ni, da bi jih smeli prezreti v času, ko odmeva v gledališkem svetu trojna kriza.

Predvsem je naša drama letos skoraj tekmovala s prejšnjimi sezonami tako za število novosti kakor za število predstav. Vprašati smemo, ali je res treba toliko navora, ko vendar nočemo ugajati samo radovednosti in zbirčnosti občinstva, marveč je drama državno zagotovljena matica slovenskega gledališča

in bi v slabem razvoju lahko prej vprašali: ali naj sploh še deluje — če nima za koga? Obisk ne zahteva takih naporov.

Kljub tolikemu sporedu smo v tem letu dobili prav malo dobrega gledališča. Nismo spoznali dosti tuje literature niti starejše domače. Razen tega smo občutili zmedo v razporedu, ki je bil zgolj zunanje določena vijuga. Kakor nepravilna izbira del, tako je slabo učinkovala tudi nepravilna zaposlitev režiserjev, naglica dela, često slaba vzporeditev sceničnih, zunanjih prvin in posledica odtujitve, da pri nas režiserji ne sodelujejo in skušenj nihče ne ocenja, kakor nihče ne pregleda neenakomernih prevodov.

Nedoločnost letnih načrtov se je izkazala — ne kot pogum, temveč kot slabost. Trden temelj je pod vsem delom ostala tudi letos dobra volja osebja, posebno pa umetniška zrelost desetih. Tem pa ne smemo nagraditi preveč dela, ker bi to utegnilo ubiti nadaljnji umetniški razvoj in ker tudi ni koristno, da občinstvo trajno ne dobi nobene izpremembe.

Druga stran krize je v ozki zvezi s prvo. Servilnost je ljubljansko dramo spravila tudi v preveliko odvisnost od raznih okusov in teženj, ki so čedalje bolj dnevno vulgarne, da ne docela politične in osebne — negledališke prvine. Tako so morali letos pahniti iz sporeda dve igri, ki res nista mogli s svojo visoko vrednostjo prestatii ostrine javnih sil, sta pa obe zapustili v razporedu občutni vrzeli in je z njima drama izgubila koristi od naporega dela, kar mora končno občutiti tudi blagajna.

Spor v javnosti za gledališče in proti gledališču v takšni obliki in takšnem tonu je gotovo škodljiv, ker pred ljudstvom znižuje ugled zavoda, koristen pa samo toliko, kolikor odkrije stare rane, ki bi jih res morali temeljito ozdraviti, ako je še med nami dovolj pojma o socialni — narodni in državni kulturni — nalogi gledališča. Dogodki ob „Veselem vinogradu“ so sicer segali še v mnoge veje narodnega življenja in se ni razsrdila samó moralistična plast, nihče pa ni našel v pravem času pravilne ocene za bistvo nesporazuma. Stvarno enako se je potlačil problem „Milijon težav“, ki obetajo postati preroške za vso polovičarsko družbo.

V tem letu se je namreč zmanjšala tudi državna subvencija za naše gledališče in so padli dohodki tako nevarno za sam obstoj gledališča, da uprava ni zmagovala niti rednih izdatkov, plač itd. Saj vemo, koliko si je že doslej gledališče pritrgovalo. Razen potrebne literature, študijskih podpor in gostovanj moramo pogręšati še iniciativnih poskusov za organizacijo vsega slovenskega gledališkega življenja, šole itd., kjer ni pričakovati sicer sploh nikakršnega napredka. Pri takšnih razmerah se ne smemo umakniti niti za ped z roba, kamor smo doslej zašli, ker je za tem robom prepad. Zagotoviti se morajo iz javnih virov trdni in redni dohodki, da se gledališče vzdrži in s časom in z vsem naporom tudi materialno ozdravi.

Naravni razvoj mesta z njegovo gospodarsko krizo in razvoj našega gledališča z njegovo krizo sta pač dva pojava, ki sta učinkovala vzporedno, oceniti pa ju moramo vsakega posebej s potrebno analizo. Potem bomo opazili, da meščansko gledališče izgublja občinstvo tudi brez gospodarske krize, da ta samo še povečuje izgubo; da ljudstvo ne prihaja več, ker nima denarja, dočim večina meščanstva že zapušča umetnost dramatike, srednja plast pa je pre-zaposlena časovno in si želi vsaj zabave ter filma — izenačevalnice modernega individualizma pod krinko tehnike in cinizma. V teh časih se mora gledališče

opreti na vse sloje in se mora temu primerno prilagoditi — čeprav le na svojem temelju in v svoji perspektivi.

Vsi ti tokovi življenja in umetnosti se morejo končno strniti v dobrem sporedu. Mogoče celo v načrtu za nekaj let, kar pa bi bilo po moji sodbi še neprimerno težje. Dejstvo, da nimamo lastne dramaturgije in da vse pridobitve tako rekoč sproti izumirajo s svojimi ljudmi-poedinci vred, ima tudi to stran, da ne najdemo niti za deset odločujočih ljudi stvarnega produktivnega temelja: niti za oceno literature, niti za uporabnost itd. Ista slika v povečavi velja med igralci, kritiki in občinstvom. Ne smemo pozabiti, da ima gledališka umetnost več elementov, kakor pa jih uporabljamo, in še več, kakor se jih zavedamo in vodimo o njih — zgolj površen in priložnosten pregled. Tega dela pa ne bomo niti pri najboljši volji čez noč nadomestili.

Rešitev vidim za budim v tem, da vzbudimo v vsem prizadetem občinstvu pozornost in zaupanje. Žrtvovati treba več — pa ne na račun osebja, ne na račun že itak delavnih posameznikov. Za prehod v reševanje slovenskega gledališča so potrebne tako jasne besede javnosti kakor iz javnosti, kajti samó jasne in odkrito povedane besede povzročajo delavnost in omogočajo širše in ožje sodelovanje ter naravni stik z občinstvom. Vse gole denarne rešitve pa so bile in bodo samóčasne.

*I. Grabor.*

## NAŠ JEZIK

Tuja lastna imena v slovenščini. K Tominčevim in Debeljakovim izvajanjem bi podal še nekaj misli:

„Da moramo pri pisavi tujih lastnih imen iz zapadnoevropskih jezikov obdržati njih prvotni pravopis in jih ne transskribirati v naš črkopis, za to govori dovolj razlogov.“ (Tominec.) K temu bi pripomnil, da so tudi tu izjeme možne, in sicer pri lastnih imenih, ki se pogosto rabijo, ali katerih fonetska pisava se je že udomačila, na primer: Pariz, rod. Pariza; Lizbona, rod. Lizbone; Ženeva, rod. Ženeve; Marsej, rod. Marseja; Versaj, rod. Versaja, Versajski mir. Prva dva primera sta že zdavnaj udomačena, pa tudi Ženeva je v zadnjih letih že skoraj popolnoma izpodrinila Genève. Marseille in Versailles sta pa prav nerodna za naš jezik. Pri ljudeh, ki ne znajo francoščine, se čuje skoraj redno napačna izgovarjava. Ali ni bolj preprosto in praktično pisati: v Marseju, marsejsko pristanišče, v Versaju, Versajski mir? Ta mir ne dela preglavice samo evropskim politikom, temveč tudi slovenskemu pravopisu, saj stalno čitamo v dnevnikih najbolj nemogoče oblike (Verzeljski, Verzaljski, Versejski, Versajski itd.). Fonetska oblika Versajski mir tega danes že vsakdanjega izraza bi napravila konec vsem tem ugibanjem.

Kar se tiče vezaja med imenom in sklonilom, bi bilo pač najenostavneje, če ga ne bi stavili. Saj ga ni treba. Sklonilo nam je itak znano, in tako moremo v veliki večini primerov brez vsake težkoče razbrati obliko tujega imena. Če čitamo na primer, klobuk gospoda Rogera, vem da je njegov lastnik gospod Roger, če pa čitamo izjavo ministra de Valere, potem mi je pač jasno, da jo je podal minister de Valera.

Tudi pri manj enostavnih primerih, to se pravi predvsem pri tujkah, ki se končujejo na samoglasnik, vezaj ni kaj dosti prida in ga mirne duše lahko prešamo: v Cambridgeu je prav tako jasno kakor v Cambridge-u. Enako cam-

bridgeski namesto cambridge-ski. Ne vem, zakaj ne bi pisali na primer dela Anatola Francea, Baudelaireove pesmi? Res je pa, da delajo preglavico tuja imena, končujoča se na samoglasnik, ki je slovensko sklonilo, kajti na ta način se (včasih sicer samo za oko) samoglasnik na koncu besede podvoji: Saint-Leu, v Saint-Leuu, bolje v Saint-Leuju; Lamalou, v Lamalouu, bolje v Lamalouju; Fontainebleau, v Fontainebleauu, bolje v Fontainebleauju. Kaj pa recimo Aarau, Breslau? V takšnih primerih bi bil pač vezaj izjemoma še najboljši izhod: v Aarau-u, v Breslau-u.

Da se morajo tuja sklopljena imena tudi pregibati, je jasno, toda ne vedno tako, kakor meni Tominec. Tako na primer od imena Mellin de St-Gelais nikakor ne more rodilnik Mellin de St-Gelais-ja (Tominec), temveč edinole Mellina de St-Gelais, to je namreč Mellina iz St-Gelaisa ali Mellina plemenitega St-Gelaisa. Enako ni pravilno v Montfort-sur-Meu-ju, v Moûtiers-les-Mauxfaits-ju (Tominec), temveč edinole v Montfortu-sur-Meu, v Moûtiersu-les-Mauxfaits. Prvo pomeni namreč kraj Montfort ob (sur) reki Meuju in bi bil to tudi najenostavnejši prevod, drugo pa znači kraj Moûtiers poleg (les = lez = latinsko *latus* = poleg, in ne morda francoski določni člen!) kraja Maufaitsu. Jaz bi prevedel: v Moûtiersu pri Maufaitsu. Imamo v Franciji nešteto teh „lès“ ali „lez“, na primer Essey-lès-Nancy, Essey pri Nancyju; Longvic-lès-Dijon, Longvic pri Dijonu. Seveda je pa treba razlikovati ta „lès“ (pa naj ga že pišejo kakorkoli) od drugega „les“, kot na primer v Pougues-les-Eaux, Aix-les-Bains, Uriage-les-Bains itd., kar bi se najbolje prevedlo s kopališčem Pougues, zdraviliščem Aix ali Uriage. Iz takih in enakih primerov je pa razvidno, da mora prevajalec res izčrpno poznati jezik, iz katerega prevaja, kajti drugače bo marsikaj zagrešil.

Posebno pri sestavljenih tujih lastnih imenih zadeva prevajalec vedno na nove probleme, ki niso pri vseh jezikih, iz katerih prevaja, enaki. Nédostajalo bi prostora, če bi hotel tu razglabljati vsa ta vprašanja. Omenim v ilustracijo le nekaj krajevnih imen, ki sem jih zasledil na svojih potovanjih. Jaz bi jih rabil brez sklanjatve, da ne bi zašel v preveč čudne oblike, na primer: na postaji San Dona di Piave, poleg kopališča Pallanza-Fondatoce, v vasi Saint-Jean-la-Maurienne, svetilnik mesteca San Martino della Battaglia, pri župniku vasi Arques-la-Bataille, v restavraciji kolodvora Laroche-Migennes, pred postajo Sesto Calende, itd.

V ostalem se strinjam z Debeljakovimi izvajanji.

*Pavel Brežnik.*

## ZAPISKI

André Theuriet (8. X. 1833. do 1907.). Ob koncu julija je mesto Bar-le-Duc postavilo spomenik svojemu rojaku, pisatelju in pesniku Theurietu, čigar „Undino“ nam je mag. pharm. Vekoslav Benkovič pod imenom Vinko poslovenil že leta 1887., II. natis 1909. Dr. P. V. Brežnik je leta 1931. objavil prevod „Kri Finoelov“ (Sang des Finoëls). Od najših spisov omenim „Postrv“ v „Zarji“ 1912. Pi-

sec teh vrstic je prevel „Pravljíčno botro“ (La juste Marraïne), natisnjeno v „Slovincu“ pred kakimi desetimi leti, 11. junija t. l. pa je isti dnevnik priobčil nepodpisan prevod „Mati čaka“.

Theuriet je rahločuten, obziren pisatelj. V „Dveh sestrah“ (Deux soeurs, 1889) obravnava bolesten predmet, ki bi bil pod manj vestnim peresom postal opolzcek. Posrečilo se mu je tako, da sme to ljubavno

zgodbo vzeti v roke še tako čista mladenka brez kvara za svojo nedolžnost. Mojstrstvo je skoro dosegel v nekaterih romanih: „La maison des deux Barbeaux“ in „L'oncle Scipion“. V delu „La vie rustique“ je govoril o poljskem delu s preproščino in poezijo, ki ne onemogoča točnega opazovanja.

Po smrti Dumasa sina je Theuriet zasedel njegov stolec v Francoski Akademiji. Sprejel ga je P. Bourget in povzdigoval njegove vrline, ki jih razodeva knjiga „Chemin des Bois“: proslava rodnih tal in domačega življenja po Taine-ovem receptu. Že prej je Sainte-Beuve izrekel o Theurietu znamenito sodbo: „Cela sent bon“ (dober duh ima). Lemaître je pozdravil v njem „virgilskega pisca“. Kesenje se Barrès in R. Doumic nista bala namigniti na Balzaca in na Sandovo, da bi v Theurietu pokazala skromnega nadaljevalca njune umetnosti.

Fr. Coppée je bil dostopen za čas Theurietovih kitic, orošenih z vodo iz vogeških hudournikov. J. Richepin pa, ki je pod Kupolo zasedel izpraznjeni stolček po avtorju „Sauvageonne“, je poudaril odziv narodne pesmi v Theurietovih stvaritvah. Največji duhovi so znali ceniti plod ljudske Modrice, Montaigne se je sladkoustil z njeno preprosto govorico, Molière ji je dal mesta v svojih zasnutkih. Tudi pri Theurietu zazveni pogosto jek iz folklorne popevke:

L'amour, l'amour qu'on aime tant,  
Est comme une montagne haute.  
On la monte tout en chantant,  
on pleure en descendant la côte.

Poet André Lemoyne je nekoč izrekel, da naš slavljenc opeva ljubezen s skromnim in globokim glasom, kakor svobodna ptica v gozdu, ki jo slišiš, a je ne vidiš. In Th. Gautier ga je označil kot nežen, preudaren talent: „Svežino, molk in senco šum ima, in podobe, ki oživljajo njegove krajine, polzijo mimo nas brez hrupa kakor po mehki mahoviti preprogi.“ Za vzorec sem ponašil verze „Vigne en fleur“.

## Cvetoči vinograd.

Bohotnih trt zelenje  
pri cvetu žene cvet.  
Ah, sladko je življenje  
kot mladih vin kipenje...  
Zdaj štejem dvajset let.

Glej, v glavo mi prihaja  
pijanost in nemoč  
in v kraj hitim iz kraja:  
me zrak tako opaja,  
vinograd me cvetoč?

Gorica razcvetela,  
tvoj duh mi veje sem.  
Nekoga, nekaj vzela  
in nase bi prižela,  
da upam si, da smem!

Kot plaha srna begam,  
gubim se v gaj in log,  
na gosto travo legam  
in z ustnami posegam  
po jagodah okrog.

In ustna mi začuti  
kot nežno drag dotik,  
ki v motni bi minuti  
na biserni kreljuti  
priplul mi prek šibik...

Skrivnostna bol dekletu,  
vinogradi z bližav,  
samotni doli v cvetu,  
je morda to, kar v svetu  
nazivajo Ljubav?

*A. Debeljak.*

Antologija jugoslovanske lirike v ruskem prevodu. Beograjska Zveza ruskih pisateljev in časnikarjev je storila zaslužno delo, ko je objavila ljubko antologijo, ki bi sicer v sedanjih neprijaznih časih najbrž težko zagledala dnevno luč. (Antologija novojugoslovanske lirike. Beograd 1933.) Trojica mladih ruskih pesnikov: I. Goleniščev-Kutuzov (ki je prispeval tudi literarnozgodovinski predgovor), A. Durakov in E. Tauber, je v vlogi prevajalcev vestno opravila svojo nalogo. Nova jugoslovanska poezija je tako malo znana med Rusi,



da pomeni ta knjiga važen dogodek v zgodovini vzajemnosti med Rusi in Jugoslovani.

Prepoved živobarvne, v inozemstvu neznane lirike pomeni mnogo težjo nalogo kakor prevodi v prozi. Prešeren bi utegnil zavzeti svoj prostor med ostalimi mednarodnimi velikani samo tedaj, kadar bi ga mogli čitati inozemski kritiki v slovenščini. Puškinova lirika pomeni za Evropo izgubljen zaklad, medtem ko je povsod znana njegova „Kapitanova hči“. Še Sienkiewiczovi romani imajo neprimerno širši krog čitateljev kakor n. pr. Mickiewiczove pesnitve. To je usoda vezane besede, katere mednarodna veljava večkrat nikakor ne ustreza njeni vsebinski vrednosti. Prevajalec, ki podaja samo odmev izvornika, je navezan na svoj jezik in slog ter neizogibno poudarja one splošneevropske sodobne poteze, ki zblížujejo prevajane pesnike z ostalo moderno. Toda svetovna književnost nima nobenega stalnega zemljepisnega središča in nikoli ne zahteva smotrnega internacionalizma. Mar ne bo ostal tudi Lev Tolstoj vedno pristen Rus? O Župančičeva pesniška pot je seveda neloč-

ljiva od poglobitve njegove lirike, in mu zdaj pomeni na primer „Večerni psalm“ neprimerno več kakor davno pozabljeni „Cigan“. A če bo našla Župančičeva lirika mednarodno priznanje, bo svet manj cenil njegovo sodobnost kakor njen slovenski nacionalni značaj.

Ker nimam na žalost zdaj „Antologije“ pri roki, se moram omejiti na te kratke uvodne podatke. Prevodi iz slovenščine, ki jim bo morda „Ljubljanski zvon“ še namenil kakšno oceno, so maloštevilni. V Župančičevi vojni pesmi „Otroci molijo“ je zagrešil prevajalec menda največjo, po kritiki že opaženo pomoto s tem, da je zamenjal zvalnik „oče naš“ z imenovalnikom. Pretežna večina knjige je namenjena srbsko-hrvaškemu pesniku: Dučiću, Vojnoviću, Šantiću in Rakiću, kar je umljivo za vse, ki so zasledovali prispevke marljivega I. Goleniščeva-Kutuzova v pariškem tedniku „Rossiji i slavjanstvu“. Vojnovičevi dubrovniški soneti tudi nudijo izmed vseh najpopolnejšo sliko zanimive pesnikove osebnosti, ki združuje francosko-italijanski klasični okvir z domačo dalmatinsko južnjaško čuvstvenostjo. N. P.

## POLEMIKA

### DEGENERACIJA IN DIALEKT

(Odgovor na napad g. dr. P. Skoka)

V „Pravdi“ z dne 12. avgusta t. l. se je g. dr. Petar Skok, profesor zagrebške univerze, v nekem razgovoru z naslovom „Stvaranje jugoslovenskog mentaliteta“ dotaknil naše revije s temile besedami — če je interviewist podal ročno njegovo besedilo:

„Zacelo je znak degenerisanja slovenačke plemenske svesti, ako, na primer, najstariji slovenački književni časopis „Ljubljanski zvon“ u poslednje vreme drži za potrebno da sebi daje podnaslov „Slovenačka revija“. Nije mu dosta da okarakterise svoje slovenaštvo jugoslovenskim dialektom, kojim so mu pisani svi članci, nego hoće još da slovenstvo naročito istakne još i na omotu i na naslovu, da ne bi, zaboga, komu palo na pamet da posumnja u slovenaštvo toga časopisa.“

Na navedene napade odgovarjamo gospodu profesorju tole:

Trditev, da bi bil podnaslov „slovenska revija“, ki ga je dobil LZ že leta 1931., torej ne pod našim uredništvom, res znamenje degeneracije slovenske (recimo) narodne zavesti, kaže, da gospod profesor ni poučen o razvojnih etapah naslova naše revije. Ime sega namreč nazaj tja v leto 1870. in ima še ves tisti



romantični zvok po okusu ustanovitelja Stritarja, ki že zdavnaj ni več prkladen našemu času. Tudi pridevnik „ljubljski“ je bil pred več ko petdesetimi leti povsem upravičen, ker je hotel poudariti, da bo „Zvon“, ki je poprej izhajal na Dunaju, imel odslej — od leta 1881. — svoj stalni sedež v Ljubljani. Ob njegovi petdesetletnici je namreč uredništvo in sodruštvo uvidelo, da je treba dati naslovu stvarnejšo in sodobnejšo vsebino. Glede na tradicijo revije pa ni kazalo izpreminjati starega naslova, ostala je torej še edina možnost, da se vrzel izpolni s primernim podnaslovom. V izrazih „slovenska revija“ je hotelo uredništvo povedati, da ni revija zgolj lokalna in vezana na kraj, čigar ime nosi v naslovu, pač pa da hoče služiti problemom, ki Slovence zanimajo ali se jih tičejo, oziraje se na vse območje njihovega jezika. Zdaj, ko so se nekateri veliki kulturni narodi začeli intenzivneje zanimati za naše kulturno življenje, je vsekako umestno, da s to stvarnejšo oznako opozorimo nase, ki smo zaradi politične razkosanosti eden izmed najnesrečnejših evropskih narodov in imamo vendar trdno voljo, da ohranimo svojo kulturo in jezikovno individualnost tudi v bodočnosti. Kdor hoče to upoštevati, more videti v tem podnaslovu le izraz gibanja k širšim horizontom in poživljanja našega kulturnega stremljenja, ne pa dokaza, da bi naša narodna zavest propadala.

Drugi važni del izvajanj gospoda profesorja, namreč izvajanje, da je to, v čemer so pisani vsi članki v LZ, „jugoslovenski dialekt“, je še hujša zmeta ki se ji čudimo tembolj, ker jo je zagrešil g. dr. Skok, ki je univerzitetni profesor romanske filologije. Po tej formulaciji bi mogel kdo sklepati, da eksistira kje jugoslovanski jezik, ki je razvil več dialektov, med katerimi je tudi slovenščina. Odkar uporablja eksaktna znanost pojma „jezik“ in „dialekt“ v čisto določenih pomenih in odkar so slovanski jeziki predmet avtonomne panoge jezikoslovne vede, so vsi znanstveniki, ki so se ukvarjali s klasifikacijo in ustrojem slovanskih jezikov ter s slovenistiko še posebej, mnenja, da je slovenščina samostojen jezik, ki se je razvil v danih okolnostih in po neki zakoniti nujnosti v razne slovenske dialekte s skupnim imenovalcem: *slovenski jezik*. Zoper terminologijo g. prof. Skoka govorijo domače in tuje avtoritete, kakor so na primer: Kopitar, Miklošič, Škrabec, Oblak, Štrekelj, Breznik, Nachtigal, Ramovš, Šafařík, Sreznjevskij, Baudouin de Courtenay, Niederle, Jagić, Tesnière in drugi, kakor tudi uredništvo Narodne enciklopedije, ki je sprejelo v IV. knjigo prof. Ramovša članka: „Slovenački jezik“ in „Slovenački književni jezik“. — Še bolj pa kakor vsi znanstveni dokazi govori zoper prof. Skoka živa miselnost poldruga miliona Slovencev, ki so varovali več ko tisoč let svoj jezik, ga goje v vseh panogah književnosti, ter so si z ogromnimi žrtvami priborili enakopravnost in se bore še zanjo. Ni ga slovenskega kulturnega delavca, ki bi mogel takšnim izvajanjem pritruditi. Zato je termin, ki ga je uporabil gospod profesor, ne le netočen, temveč tudi žaljiv. Čemu hoče g. dr. Skok degradirati jezik, ki je po zaslugi naših najboljših mož že priznan in uvaževan med evropskimi jeziki? Sodeč po vsem tem, še prav posebej pa po rabi nekaterih izrazov (slovenaštvo poleg slovenstvo), imamo vtisk, da g. dr. Skok to pot ni govoril kot objektivni znanstvenik, ki uvažuje in ceni naš kulturni napor, ampak da se je nekritično pridružil skupinici, ki se brez spoštovanja izraža o naših največjih vrednotah. Mučno nam je, da smo morali to napisati znanstveniku, ki je bil predavatelj na ljubljanski univerzi in je sam še sodrušnik Časopisa za *slovenski jezik*, književnost in zgodovino.

Uredništvo.